

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE JOHN DEWEY'İN
EĞİTİM FELSEFELERİNİN MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF.DR. HÜSEYİN SARIOĞLU

HAZIRLAYAN
DEMET GÜLEÇ

Malatya, 2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE JOHN DEWEY'İN EĞİTİM
FELSEFELERİNİN MUKAYESESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: PROF.DR. HÜSEYİN SARIOĞLU

Hazırlayan: DEMET GÜLEÇ

Malatya- 2022

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Hilmi Ziya Ülken ve John Dewey'in Eğitim Felsefelerinin Mukayesesi adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanmış olduğumu beyan ederim

Demet GÜLEÇ

ÖZET

Hilmi Ziya Ülken ve John Dewey eğitim felsefesi alanında adından söz ettirmiş ve eğitime dair görüşlerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğu iki önemli filozoftur. Eğitim felsefesinde benimsedikleri fikir ve yöntemler ile eğitimi dinamik, sosyal yaşamla ilişkili, eşitlikçi ve topluma iyi hazırlanmış bireyler yetiştirme noktasında ileri taşımayı amaçlamışlardır. Bunu yaparken evrensel ve yeniliğe açık yöntemler benimsemişlerdir, bununla birlikte içinde yetiştikleri kültürün eğitim yapısının gereklerini de gözetip mevcut durumda sorun olduğunu düşündükleri yöntemleri eleştirmişlerdir. Bu çalışma iki filozofun felsefesi ve eğitim felsefesinin incelenmesiyle, ikisinin eğitim felsefesinin benzer ve farklılıklarının tespit edilmesine yönelik bir mukayesedir.

Anahtar Kelimeler: eğitim, kültür, pragmatizm, eğitim felsefesi, ilerlemeci eğitim

ABSTRACT

Hilmi Ziya Ülken and John Dewey are two important philosophers who have made a name for themselves in the field of educational philosophy and whose views on education are still valid today. With the ideas and methods they adopted in the philosophy of education, they aimed to move education forward in terms of raising dynamic, socially related, egalitarian and well-prepared individuals. While doing this, they adopted universal and innovative methods, and they also criticized the methods that they thought were a problem in the current situation, taking into account the requirements of the educational structure of the culture in which they grew up. This study is a comparison to determine the similarities and differences between the two philosophers' philosophies of education and their philosophies of education.

Keywords: education, culture, pragmatism, educational philosophy, progressive education

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
A. DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI VE EĞİTİM FELSEFESİ	3
1. John Dewey Kimdir?	3
B. DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI.....	4
1. Dewey ve Pragmatizm.....	5
2. Birey-Toplum İlişkisi ve Deneyime Dayalı Bilgi	5
2. Dewey'e göre Deneyim ve Çevre.....	9
3. Dewey'in Din ve Ahlak Anlayışı	11
C. DEWEY'İN EĞİTİM FELSEFESİ.....	12
1. Örgün Eğitim ve Deneyim	13
2. Okul ve Toplum İş Birliği.....	16
3. Ahlak Eğitimi.....	18
4. Müfredat Düzenlemesi ve Bireye Göre Eğitim.....	20
5. İlerlemeci Eğitim Anlayışı	23
6. Meslek Alanında Eşitlik.....	27

7.Dewey'in Türkiye Raporu	28
İKİNCİ BÖLÜM	31
A. HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN FELSEFE ANLAYIŞI VE EĞİTİM FELSEFESİ ..	31
1.Hilmi Ziya Kimdir?	31
B. ÜLKEN'İN FELSEFE ANLAYIŞI	32
1.Varlık Anlayışı.....	33
2.Bilgi Anlayışı.....	35
3.Ülken'in Değer Anlayışı.....	37
4.Ahlak Anlayışı	38
C. ÜLKEN'İN EĞİTİM FELSEFESİ.....	41
1.Eğitim ve Akıl.....	42
2.Örgün Eğitim.....	43
3.Kültüre Dayalı Eğitim Anlayışı ve Değerler Eğitimi	45
4.Okul ve Aile İş birliği.....	47
5.Çevrenin Eğitime Etkisi.....	48
7.Eğitimde Yaş Evreleri.....	51
8.Yerli Müfredatın Gerekliliği	53
9.Beden Eğitiminin Önemi	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE JOHN DEWEY'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİNİN MUKAYESESİ.....	57

1.Eğitim Anlayışlarının Genel Mukayesesi.....	57
3.Okul Kadrosu ve Toplum.....	65
2.Eğitimde Öğretmen Öğrenci İlişkisi.....	67
4.Birleştirilmiş Sınıflar ve Okulun Yapısı.....	68
5.Bireye Göre Eğitim	69
6.Eşitlik ve Özgürlükçü Eğitim	71
7.Din Eğitimi.....	72
8.Meslek Seçimi ve Eğitim- Politika ilişkisi	73
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	80

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

yay.: Yayınları

çev: Çeviren

ss.: Sayfa sayısı

GİRİŞ

Hilmi Ziya Ülken'in dile getirdiği üzere "Çocukluk insan gerçeğinin en önemli safhasıdır, insanlığın bütün gücü ve tohumu onda yaşamaktadır. Çocuğu tanımak, tarihi, medeniyeti, kültürü tanımak kadar güçtür. Bunun için çocuğun yetişmesinden başka bir şey olmayan eğitim insanın kendisi için yeryüzünde yaptığı işlerden en büyüğüdür." (2013, 19). Eğitimi beşikten mezara kadar süren bir devamlılık olarak gören Ülken'e göre eğitim her insanın gelişimi için gerekli olan ve doğumdan ölüme kadar hayatın her alanında devam eden bir süreç olup bir milletin eğitim yapısı o milletin kültürü temel alınarak oluşturulmalıdır. Bu kültür temelli eğitim anlayışında her milletin kendi kültürüne uygun eğitim vermesi ve verilen eğitimin bireyin kendinde olan bilgi ile karşılık bulup anlamlı hale gelmesi vardır. Ancak Ülken'in bu kültür temelli eğitim anlayışı salt geleneksel kültür değildir, gerektiğinde değişebilen ve yeniliklere açık bir yapıda olmalıdır.

Dewey için de eğitim yaşam boyu devam eden bir eylemdir, bu eylemin temelinde çocuk vardır. Onun çocukluk dönemine büyük bir önem atfetmesinin sebebi şimdinin çocuklarını yarınki toplumu oluşturacak bireyler olarak görmesidir. Çünkü Dewey eğitim felsefesinde okulu ve toplumu birbiriyle etkileşim halinde olan bir yapı olarak ele almıştır. Ona göre iyi yetiştirilmiş bir birey eşitlikçi ve hürriyetçi olmalıdır, bunu Amerikan toplumunun gerekliliği olarak görmüştür. Bununla birlikte benimsediği eğitim yöntemi pragmatizme dayalıdır. Eğitim felsefesinde deneyimlere önemli bir yer veren filozof eğitimde uygulamayı esas alan bir yöntem benimsemiştir. Öte yandan Ülken Türk kültüründe, Dewey ise Amerikan kültürü içinde yetişmiş iki ayrı filozoftur. Buna karşın onları bir araya getiren husus eğitim felsefesi alanında benimsedikleri fikir ve yöntemlerdir.

Hilmi Ziya Ülken ve John Dewey eğitim felsefesi alanında birbiri ile çoğu bakımdan benzerlik göstermektedir. İki filozof da birbirinden farklı alanlarda ve farklı zamanlarda felsefe üzerine çalışmalar yapmış ve farklı felsefi görüşlere sahip olmalarına rağmen eğitim felsefesi alanında ortak birçok yanları vardır. Bu ortak görüşler Ülken'in

benimsediği eğitim felsefesinde benzerlikler Dewey tarafından daha önce ortaya koyulmuş düşüncelerin detaylı olarak ele alınmasıyla, yaşadığı kültüre ağırlık vermenin yanında genele de hitap eden bir yöntem benimsemesiyle meydana gelmiştir. Dewey Amerikan hürriyeti hususunda yerli bir eğitim anlayışı benimsemiş olsa bile bu konu dışında geri kalan fikirleri evrensel bir özellik göstermektedir. Eğitimin amacı Ülken'e göre ideal topluma ideal birey yetiştirmektir. Bu ideal tip ise vatansever, kültürünün farkında olan, eşitlikçi ve ahlaklı bireydir (Ülken, 2013:283). Dewey'e göre eğitimin amacı ise ahlaklı, demokratik ve topluma uygun bireyler yetiştirmektir. Dewey, (2020b: 15). Ülken'in eğitim anlayışı kültüre dayalı bir yapıda olmasına rağmen bu kültür temelli eğitim anlayışı her milletin kültür yapısının göz önünde bulundurularak eğitimde durağan bir kültür değil, günün şartlarına uyabilecek, gerektiğinde değişebilecek, yeniliklere açık bir eğitim yapısının esas alınmasını, eğitimin değişen kültüre uyum sağlamasını gerekli görmüştür.

Birer cümle ile işaret edilen bu hususların ayrıntılı olarak ele alınıp karşılaştırılması, ayrıca benzerlik ve farklılıklarına dikkat çekilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda birinci bölümde John Dewey'in hayatı, genel felsefi görüşleri ve eğitime ilişkin temel görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Hilmi Ziya Ülken'in hayatı, felsefe anlayışı ve eğitim felsefesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise bu iki filozofun eğitim felsefeleri önce genel bir bakış ile karşılaştırılması ele alınmış, daha sonra belli başlıklar altında karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI VE EĞİTİM FELSEFESİ

1. John Dewey Kimdir?

John Dewey 1859 yılında Amerika'nın Vermont şehrinde doğmuş ve bütün öğrenimini burada görmüştür. Vermont Üniversitesindeki lisans eğitiminin ardından John Hopkins Üniversitesinde doktora yapmıştır. Chicago Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi başta olmak üzere birçok üniversitede pedagoji, psikoloji ve felsefe dersleri vermiş, bu alanların yanı sıra liberal siyaset konularına pragmatik bir yaklaşım sergilemesinden dolayı dünya çapında bir üne sahip olmuştur. Bu alanlarda yazdığı kitapların bazıları şunlardır: How We Think (1910), Reconstruction in Philosophy (1920), Experience and Nature (1925), ve Logic: The Theory of Inquiry (1938) 1936-1937 yılında Moskova duruşmalarını araştırmak için kurulan bir komisyona başkanlık etmesi, sonraki tüm yaşamı boyunca Dewey'i hem liberaller hem de sosyalistler arasında tartışmalı bir kişilik durumuna getirmiştir.

Dewey birçok alanda çağının ötesine geçecek eserler vermiş ve kuramlar geliştirmişse de eğitim alanında yaptığı çalışmalar öne çıkmıştır. Dewey kuram ve uygulama bütünlüğünü benimseyip savunduğu için ileri sürdüğü kuramların uygulanacağı bir laboratuvarın kurulmasına ve burada yapılan çalışmalara öncülük etmiştir. Bu laboratuvar Chicago Üniversitesi'nde çocuklar için kurulmuş bir eğitim laboratuvarı olup Dewey burada deneyim odaklı eğitim modelini uygulamıştır. Bu alandaki eserlerinden en öne çıkanı Democracy and Education (1916) adlı eserdir. Bu kitabında ileri sürdüğü görüşlere yönelik eleştiriler ve yeni deneyimler ışığında değişen ve gelişen fikirlerini Experience and Education adıyla kitaplaştırmıştır Dewey, (2021c:7).

Dewey'in doğduğu dönemde Amerika iç savaştan yeni çıkmıştı ve bu savaşın yarattığı siyasi, ekonomik ve kültürel yıkımı aşma çabasıındaydı. Almanya'dan gelen işçi göçü sayesinde kısa zamanda sanayi alanında gelişmeyi başarmış, kültür ve eğitim alanında da aynı başarıyı amaçlamıştır Tural (Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, 2019: 2). Bu alanda da yine Almanya'da yetişen bilim insanları ve akademisyenlerden büyük ölçüde yararlanmıştır (Bilgiç, 2016: 352) ilerlemeci ve etkileşime dayalı bütünleştirici bir

felsefi tutum benimsemesi Dewey'i felsefe, pedagoji ve psikoloji alanında çağının ilerisine taşıyacak bir düşünür konumuna getirmekle sınırlı kalmamış Amerikan eğitim sistemine katkıları günümüzde de etkisini sürdürmeye devam etmiştir.

B. DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI

Dewey felsefenin temelinde pragmatizm vardır. Pratik alanda karşılıksız kalmasının felsefenin zararına bir tutum olacağını düşünmektedir. Bunun için sürekli bir akış içinde olan hayatın içinde felsefeyi durağanlıktan ve klasik yöntemlerden arındırıp, -ancak bu arındırma tamamen klasik felsefeyi reddederek olmayıp birleştirme yolu ile - dinamik bir yapı oluşturmak için felsefi teorileri gerçek hayatta karşılık bulacak çalışmalar yönünde ilerletmiştir. Ona göre felsefi teoriler soyut kavramlar alanından çıkmalıdır. Ancak bu soyut kavramlar alanından çıkarma çabası içinde klasik felsefeyi tamamen reddederek yeni bir felsefe yaratma sürecine girilmesi demek değildir. Yukarıda da işaret edildiği gibi benimsediği felsefi görüş birleştirici bir yapıda olduğu için felsefenin teorilerini pratik alanda karşılık bulacak konuma getirmek için işlevsel olması ilkesi ile hareket etmektedir. Ona göre ya o -ya bu felsefesi ayrımı yapmak felsefeyi kendi içinde bir çıkmaza sokmak dışında bir işe yaramaz. Bu yüzden felsefe de tıpkı bilimin yaptığı gibi deneysel tutum içinde olup teorilerin doğruluklarını sınavıp daha sonra hayata uygulamalıdır. Felsefenin güncel ve canlı kalmasının nihai yolu geliştirdiği teorilerin hayatta işlev gösterecek karşılıklar bulabilmesidir (2021c: 19).

Genel felsefe anlayışı pragmatizm olan filozofun doğayla etkileşimin mecburi olduğu ve yaşamın canlı bir form olduğu görüşü onun natüralist bir filozof olduğunu göstermektedir. Eşitlik ilkesine dayalı, doğa ile insanın birbiriyle etkileşimine önem veren ve bu etkileşim sonucu da sürekli ilerleme anlayışına sahip bir filozoftur. Felsefe ve psikoloji dışında eğitim alanında geliştirdiği metotlar yeni kurulan ve ilerlemenin ancak eğitim ile mümkün olabileceği bilincindeki birçok devlet için yol gösterici olmuştur. Dewey felsefeye dair yaptığı yenilikleri ve eleştirileri genel olarak eğitim üzerinden vermiştir. Eğitiminin insanın ilk evresinden ölümüne kadar her sürecini kapsadığı düşüncesini benimseyip bu alanda eserler veren düşünür, bu noktada felsefe psikoloji ve pedagojiyi birleştirmiştir.

1.Dewey ve Pragmatizm

Dewey'in felsefesinin temelinde pragmatizm vardır. Peki pragmatizm nedir? Pragmatizm, kavramların pratik ile bağının kurulamadığı dönemde ortaya çıkmış bir felsefi yöntemdir (Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019: 1) ve deneyimi esas alan bir alandır. Özellikle Amerikan felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Dewey Amerikan pragmatizminin önemli isimlerinden William James ve Charles Sanders Pierce'i takip etmiş ve pragmatizmin ilerleyişine önemli katkılar sunmuştur. James ve Pierce'nin pragmatizm anlayışını ortak bir alanda birleştirmeyi amaçlamıştır. Bunu mantık temelli açıklamalar getirerek ve deneyimlerin etkisini öne çıkararak yapmıştır. Önemli toplumsal sorunlara yönelip onlara çeşitli çözümler getirmeyi hedeflemiştir (Sakarya Üniversitesi, Türkiye, 2005: 5). Bu çözümleri de bireyin ve toplumun eski eğitim sisteminin olumsuz yönlerini bırakıp işlevsel olan kısmı ile yeni eğitim modelini birleştirme yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Dewey takip ettiği filozofların benimsediği felsefe anlayışını pratiğe yaklaştırarak bir fark yaratmıştır. Yani bütün teorileri pratikte deneme yoluyla oluşturma yoluna gitmiştir. Bilgi ve önermelerin işlevsel sayılabilmesi koşulunun pratikteki karşılığının olması bakımından Pierce ile benzerlik gösterir. Dewey, William James ve Charles Sanders Pierce'in pragmatizme dair fikirlerinde onlarla benzerlik göstermektedir. Ancak James'in onlardan ayrıldığı nokta önermelerin de fikirlerimiz üzerindeki etkisini göz önünde bulundurup bir deneye tabii tutulmadan da doğruluklarının olabileceğini kabul etmesidir. Bu üç düşünür de klasik felsefeyi eleştirip teori ve pratiği bütünleştirmek için pragmatizmi birleştirici bir yöntem olarak kullanmışlardır. Ayrıca bu teori ve pratiği bütünleştirme çabası felsefeyi hayata uyarlamak için yapılmıştır (Sakarya Üniversitesi, 2005:4).

2.Birey-Toplum İlişkisi ve Deneyime Dayalı Bilgi

Dewey'in felsefesi bütünlük içeren bir anlayışta temellenir. Onun hem doğayı hem de insanı etkileşim ile birleştirmesi felsefedeki klasik ikilik olarak görülen düalizmi ortadan kaldırmıştır. Bu birleştirici anlayış Hegel'in etkisiyle meydana gelmiş ve Hegel, Dewey'e önemli bir anlam alanı vermiştir. Ancak daha sonra Hegel'in mutlak idealizminden ayrılıp deneysel pragmatizme yönelmiştir. İnsan ve doğa ayrımına karşı

çıkıştır Yıldız (Gazi Üniversitesi, Türkiye, 2014: 49). Hegel'in düşünce ve varlığı ayırmayan diyalektik anlayışı Dewey'i etkilemiş olsa da daha sonra bu fikirden uzaklaşmıştır. Dewey, doğa ve insanı ayrı düşünmediği gibi toplum ve bireyi de ayrı düşünmemektedir. Ona göre toplumu bireyler oluşturur ancak birey de toplumla var olur. Deneyim sonucu elde edilen bilgiler nesiller boyu aktarım halindeyken o deneyimleri edinen yine bireydir. Bu noktada birey ve toplum birbiri ile karşılıklı ve zorunlu bir ilişki içerisinde. Dewey en ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar bu aktarımı destekleyecek örnekler verir. Ona göre her kültürün son mirasçısı olan birey ölünceye dek bir kültür yok olmaz Dewey, (2020a: 8). Toplum ve bireyi ayrı ayrı düşünmek, klasik felsefenin ayrımcı tavrından dolayı kalıplaşmasına sebep olduğu gibi yeniden oluşturulacak olan dinamik felsefe için de sorun haline gelecektir. Klasik felsefe yani "ya o-ya bu" felsefesi (2021c, 19). Her alanda bir ayrımcılık yapmıştır. Dinamik felsefe akıl ile deneyimi ayıran, aşkın olanı dışlayan ve bilgilerin doğuştan geldiğini iddia eden klasik felsefeyi eleştiren bir felsefedir. Eğer felsefeye yeniden dinamizm kazandırılmak istiyorsa, o zaman gerçek hayattan soyutlaştırılıp teoriler yığını haline getirilmek yerine yaşama katkı sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır James, (2008: 154-136). Dewey, filozofların bilimin gelişimi için yaptıkları teşviki ahlak alanında yapıp ileri letilmesi ve felsefenin insan ilişkileri üzerine araştırmaları derinleştirip kaybettiği canlılığı geri kazanması için çalışmaları gerektiği fikrini savunmuştur Dewey, (2021d: 26).

Dewey, felsefi teorileri pratikte ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden yapılandırma çabası noktasında araçsal bir tutum sergilemektedir. Bu ifade bütün kuramların ve bilimsel yasaların işe yaradığı takdirde doğru diğer durumda yanlış ve kullanışsız kabul edildiği bir anlayıştır (Sakarya Üniversitesi, 2005: 100). "John Dewey, araçsalcılık için deneyimin bilimsel metodolojisini benimseyerek, nesnel ve bağımsız bir tarzda var olan gerçeklerin yerine, yeni bir hareket noktası getirmenin gerekliliğine dikkat çekmiştir." Yüksel (Ankara Üniversitesi, Türkiye, 2021,16). Araçsal bir tutum diyoruz çünkü filozofun eserlerinde görüldüğü gibi pragmatizmi felsefesi için bir araç olarak kullanmaktadır ve felsefesinin başlangıcına pragmatizmi koymuştur. Sadece felsefe değil ilgilendiği diğer disiplinlerde de yani psikoloji ve pedagojide de aynı ilkeyi benimseyerek eserlerini bu doğrultuda yazmıştır. Ayrıca hayatın dinamik olduğunu ve etkileşimler sonucu ortaya çıkan deneyimlerin bilgiyi ortaya koyduğu anlayışını benimsemesi onun

ilerlemeci bir tutum içinde olduğunu gösterir. Bu yönüyle psikoloji alanında önemli çalışmalar yapan Piaget, Dewey ile benzerlik göstermektedir.

Piaget yaşadığı dönemde önemli psikoloji ve eğitim çalışmaları yapmıştır. Bunun yanında felsefeyle de uğraşmış hatta yeni sorunlar ortaya koyup ve baştandır filozofların sorun ettiği konuları psikolojiyle bağlantı kurmak için tekrar ele alıp sistematik çalışmalar yapmıştır. Ona göre bilgi eylemlerden ortaya çıkar, özne bu eylem sürecinde etkin olduğu için özne ile nesne arasında sürekli etkileşim vardır. Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan eylem bilgiyi verir. Örneğin bir çocuk sayı saymayı öğrenirken gerçekleştirdiği sayma boncuklarını bir taraftan diğer tarafa koyarken gösterdiği eylemin sonucunda sayma bilgisine ulaşır (Sakarya Üniversitesi, 2005: 9) dolayısıyla bilgi eylemlerin sonucu olarak ortaya çıkar.

Piaget de Dewey gibi hayatın canlı ve sürekli bir akış içinde olduğunu ve bu akışın içinde nesne ve öznenin birbiriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan deneyimi bilginin kaynağı olarak görmektedir (Sakarya Üniversitesi, 2005: 9). Dewey'in bilgi oluşumu düşüncesi de insan ve çevrenin etkileşimi sonucu ortaya çıkmasından oluşmaktadır. Piaget'in eğitim ve bilgi anlayışı bilginin edinilme yöntemi ve kaynağı bakımından Dewey'in deneyciliğe dayalı bilgi anlayışı ile benzerlik göstermektedir. "Deneye çok önem vermesi nedeni ile John Dewey'in pragmacı anlayışına deneycilik (experimentalism) de denilmektedir." (Sakarya Üniversitesi, 2005, 6). Bu bakımdan Dewey bu alanda fikirleriyle Piaget'nin fikirlerini öncelemiştir. Deneyimi felsefesinin temeli olarak benimseyen Dewey, Rousseau'nun fikirleri üzerine de çalışmıştır. Rousseau'nun deneyim anlayışı bilgi edinmede önemli bir yere sahiptir ve bunun oyun alanında mümkün olacağına inanmaktadır. Deneyimlerin çocukların doğayla etkileşimi sonucu elde edileceği ve özgür bir ortamda elde edilen deneyimlerin gerçek ve daha sağlıklı olduğunu düşünen Rousseau genel felsefe olarak özgürlüğü benimser ve bu özgürlüğün tanımını toplumdan soyutlayarak yapmaktadır (Sakarya Üniversitesi, 2005: 13). Bireysel özgürlüğe dayalı bir anlayış benimseyen Rousseau 'nun özgür olma durumunu toplumdan soyutlayarak yapması bakımından Dewey ondan ayrılır. Deweyin deneyim anlayışının temelinde her ne kadar özgür ortam şartı ve temelde birey bile olsa o toplumu bir kenara bırakmanın yanlış bir tutum olduğunu düşünmektedir.

Deweyin benimsediği felsefe deneyime dayalı ve etkileşim esaslı bir felsefedir. Şimdiye kadarki verilen bilgilerden bu çıkarım yapılabilir. Peki bu felsefe anlayışı sonuç odaklı mıdır yoksa süreç de önemli midir? Bu soruya Dewey'in Froebel'in yöntemine olan yaklaşımı cevap olacaktır. "Büyümenin büyümek, gelişmenin gelişmek olduğunu göremedi ve sonuçta vurguyu tamamlanan ürüne yaptı." (2020a , 64). Dewey bu sözüyle Froebel'in eğitim sürecinde olan gelişmeleri ve bu süreçte çocuğun geçirdiği zihinsel, fiziksel ve deneyimsel evreleri almayıp eğitimin sonucunda ortaya çıkan ürüne odaklanmasını eleştirmektedir. Çünkü Froebel çocukları çok sevip eğitime kendini adanmış bir filozof olmasına rağmen izlediği sembolleştirerek öğretme yöntemi ve bu sürecin sonunda görülen gelişimi gizli bir ilkeyi ortaya çıkarma olarak algılamıştır. Süreci ve sürecin içinde gelişen, oluşan ve ortaya çıkan değerlere bakmaksızın gelişimin gizli olduğunu ve eğitim ile ortaya çıkarıldığı fikrini benimsemiştir (2020a: 63). Buradan anlaşılmaktadır ki Dewey eğitimin bir süreç işi olduğunu ve her anında ortaya çıkan kazanımlar, ahlaki gelişim, kazanılan toplumsal değerler, bilimsel ve ahlaki bilgilerin hepsi bir bütün olarak deneyim sonucunda öğrenilmiş ve ortaya çıkan donanımlı bireyi oluşturmaktadır. Bu yüzden ortaya çıkan ürün sürecin olumlu sonucudur ve süreç göz ardı edilmemelidir.

Düşünüre göre toplum yapısı gereği "aktarıcı" bir role sahip olduğu için bireyi oluşturan değerler sürekli aktarım halinde nesillere ulaşır (2020a : 9). Bu aktarılmış değerler bugünü oluşturmuş ve üstüne eklemeler yaparak yarını oluşturacak bilgi, kültür ve geleneklerdir. Bireyin toplumdan soyutlanmış bir varlık olarak ele alınması bireyi oluşturan parçaların yok sayılması demektir. Dewey'in felsefesinde yaşam canlı bir formdur ve bu canlılık içinde her şey birbiri ile etkileşim içindedir. Eylemleri ve deneyimleri oluşturan temel yapı bu etkileşime bağlıdır. Birey kendini toplum ve yaşam ile sürekli bir etkileşim halinde tutarak kendini geliştirir ve edindiği deneyimleri bilgi, bilim ve kültür olarak sonraki nesillere miras bırakır.

Nesneler tek başına bir şey ifade etmeyip başka bir nesne ile etkileşim halinde anlam kazanırken insan bu etkileşimin anahtarıdır. Nesneler arası etkileşim doğanın hareketleriyle meydana gelir ancak bu meydana gelme sürecinin dışında yaşamını sürdürecektir "alet yapan" insan nesneler arası etkileşime müdahale ederek kendi ihtiyacı yönünde kullanır. Kendini yenileyebildiği ve hayatta kalmayı başarabildiği sürece

etrafındaki bütün enerjileri kendi lehine kullanır ve varlığını devam ettirmek için mücadele eder. Ancak cansız varlıklar kendilerinin sahip olduğundan daha büyük bir kuvvete maruz kaldıklarında parçalanırlar ve tekrar yenilenemezler. Herhangi bir eşyayı yere attığımız zaman eşya zeminden daha kuvvetli değil ise direnç gösteremez ve parçalanır bu parçalanma sonucu eski formuna dönemez. Cansız varlıklar ile canlılar arasındaki fark canlıların kendini yenileyerek sürdürmesidir. Canlı bu etkileşimler sonucu edindiği deneyimleri hayata uygulayarak sürekli bir akış içinde olan hayata uyum sağlayıp ilerleyebilir (2020a: 7).

2.Dewey’e göre Deneyim ve Çevre

Dewey için çevre deneyim edinmede ve sosyal alan oluşturmada çok önemlidir. Ona göre çevre canlı varlığın faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu alandır. Yırtıcı bir hayvan için özgürce avlanabileceği doğal ortam onun varoluşsal faaliyetini gerçekleştirebileceği alandır ve orada varoluşuna uygun eylemler gerçekleştirebilir. Bir balina için okyanus yaşamsal bir değer taşır. Bunun sonucunda okyanus balının çevresi, doğal ortam da kaplanın çevresidir diyebiliriz. Ancak insan için bu çevre anlayışı tam anlamıyla geçerli değildir. İnsan doğası gereği sosyal bir varlık olduğu için çevre, insan için sadece faaliyetlerini gerçekleştirebileceği bir alan değil aynı zamanda faaliyetlerinde başkalarıyla da ilişki kurduğu bir alandır. Diğer canlı varlıkların çevreleri, insanlarda olduğu gibi birbirlerinin faaliyet alanlarını bilip birbiri ile sürekli bir sosyal ilişki içinde değildir (2020a: 17).

İnsanların çevresindeki her enerjiyi yaşamsal devamlılığı için sürekli olarak kendi lehine kullanmakta olduğuna değinmiştik (2020a: 7). Bu yüzden insanlar, bu güçleri sayesinde varoluşundan bu yana hayvanları ve hatta birbirilerini köleleştirip onların her çeşit enerjilerinden faydalanmaktadır. İnsanlar belli uyaranları istikrarlı biçimde kullanarak sabır ve zamanla hayvanları evcilleştirmişlerdir. İlk hayvan evcilleştirmede kullanılan yöntemler bile insanlarla diğer canlıların çevre anlayışlarının aynı olmadığını göstermektedir. İnsanlar hayvanları evcilleştirirken hayvanlara doğal yaşamını aratmayacak bir ortam hazırlayıp hayvanları bu ortamda benzer çevre algısı oluşturarak kendilerine alıştırmışlardır. Artık bu noktadan sonra evcilleştirilen hayvanlar başka bir çevre algıları olmaksızın bulundukları çevreyi doğal ortamları olarak algılayıp insanların her istediğini yapma durumuna gelmektedirler (2020a: 18).

Dewey'in bu sosyal alana bağılı doğal çevre teorisi günümüzde sosyal medyanın insanlar üzerindeki etkisine benzemektedir. İnsanlar yaşadıkları hayatın içinde yaptığı tercihlerin kendi hür iradeleriyle yapılmış tercihler olduğunu düşünse bile aslında bu alan dünyada tüketim merkezli kurulmuş bir sistemin insanları böyle hissetmesini istemelerinden başka bir şey değildir. İnsanlar kendi seçimiymiş gibi gösterilen ve onların rahatsızlık duymayacağı, alışık oldukları ortamlar yaratarak yönlendirildikleri bir alan içinde şikâyet etmeden yaşam sürebilmektedirler. Bu bir nevi insanın doğal ortamını yapaylaştırıp hareketlerini yönlendirmektir. Ancak Dewey insanı deneyimleri olduğu için hayvandan ayırmıştır (2021d: 41). Olgunlaşmamış üyeler yani çocuklar ve gençler medyanın yönlendirmesiyle kendi bilinçlerinin etkisi olmadan normal sosyal ve yaşam çevresi olarak algıladıkları bir alanda sürekli hareketlerinin kontrol edilmesine maruz kalmaktadırlar.

Yönlendirmelere karşı savunmasızdırlar çünkü zaten bir yönlendirme yapıldığının bilincinde değildirler, bunu yapan ise yine insandır. Hayvanlardan farklı olarak insanlar bu yönlendirmeyi fark edip deneyimleri sonucu aynı duruma maruz kalmamayı öğrenebilmektedirler. Dewey, insanların makineler ve hayvanlar gibi olmadıklarının faaliyet alanlarında birbirlerinin ne yaptığıyla ilgilenmeleriyle açıklamaktadır. Aynı fabrikada çalışan makinelerden biri diğerinin ne yaptığı ile ilgilenmez, her makine kendi işini yaptıktan sonra diğerlerinin ne yaptığına bakmaz. Burada bir faaliyet alanı yoktur çünkü faaliyet alanı olabilmesi için ortak bir amaç için birlikte çalışmak gerekir ancak makineler ortak bir amaç için bir arada çalışsalar bile burada bir ortak faaliyet ve paylaşım yoktur. İnsanlar diğer insanlar ile ortak bir amaç için bir araya gelerek toplumları oluştururlar ve bu toplum onların sürekli etkileşim içinde olacağı çevreyi oluşturur. Toplamların oluşmasındaki ortak amaç ortak faaliyetlerdir. Bunlar kültür, din, dil, gelenekler olabilir. Bu yüzden insan çevresi ve diğer canlı varlıkların çevresi aynı değildir ancak tüm bunları yapabilen insan tabii suretle birbirini de kontrol altına alabilecek yöntemler geliştirmektedir (2020a: 19).

Dewey natüralist bir filozof olduğu için Darwin'in evrim teorisini kabul etmiştir. Bu teori ona göre doğumdan ölüme kadar geçen süreçte insanların daha önceki süreçte edindiği deneyimleri ve değişimleri sonraki kuşaklara aktararak türlerinin devamlılığını sağladığı bir insan ve nesneler dünyasında yaşamaktadır (2021c: 48). Eğitim alanına

yansıttığı Darwinizm anlayışı, bedenler gibi fikirlerin de dönüşebileceğini göstermektedir (Sel ve Sözer 2015:316). Darwinizm'e göre doğadaki bütün canlı türleri gelişim ve dönüşüm ile yaşama ayak uydurarak devamlılıklarını sağlarlar. Doğaya uyum sağlayamayan zayıf tür mücadele edemediği için yok olur. Bu nedenle bütün türlerin zihinleri ve bedenleri evrim geçirerek hayata tutunmaya çalışırlar. Bu evrim düşüncesi Dewey'i de etkilemiştir ve eğitim felsefesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Darwin'ci düşünce üzerine kurduğu eğitimin temelini sürekli değişen, gelişen ve akış halinde olan dünyaya uyum gösterecek bireyler yetiştirmek için gerekli eğitim bilgilerini, bireylerin temel ihtiyaç ve dürtülerini göz ardı etmeyecek biçimde oluşturmuştur (Sel ve Sözer 2015: 317).

3.Dewey'in Din ve Ahlak Anlayışı

Din alanında Dewey'e göre insanlar iki kısma ayrılmışlardır. Bu ayrımı bir tarafında tarihsel dinlerin etkisinde olanlar diğer tarafta ise kültür ve bilimin gelişiminin metafiziksel alanı tamamen yok ettiği fikrini savunanlardan oluşmaktadır Dewey, (2021e: 37). Bu iki ayrımın da doğru olmadığı durumların var olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden dini konularda birleştirici bir tutum benimsemiştir. Ona göre dini düşünceler tanrıyı meydana getirmektedir (Tanışaralık, Çıtır, 2019: 340). Bu sebeple dinlerin katı kurallarının esnetilmesi gerektiğini savunmuştur. Dini kalıplara ve kutsal kitapların aşırı baskıcı kurallarına, doğuştan insana atfedilen dini kimliğe de karşı çıkmaktadır. Ona göre insanlar, inanç yolunu seçebilmedir (2021e: 79). Dewey dini konuda doğal zekayı desteklemektedir. Ona göre belli bir kalıp dinin içinde olan insanlar diğerlerinin hareketlerini fazla görürken dini açıdan biraz daha esnek fikirlere sahip insanlar ise daha mantık temelli eylemlerde bulunmaktadırlar. Dewey ne dini tamamen reddetmek taraftarı ne de tamamen kurallara bağlanmak taraftarı değildir. Ona göre bilim ve din birbiri ile ilişki içinde olmalıdır. Ne tamamen doğacı ne de tamamen metafizik alanda olunmalıdır. Din alanında da etkileşime dayalı bir yapı benimsemiştir. Doğal zekayı desteklemesiyle de natüralizme işaret etmektedir.

Dewey din alanında olduğu gibi ahlak alanında da insanların özgür olması gerektiğini ve bu özgürlük alanında iyiyi kendi iradeleriyle seçebilmeleri gerektiğini savunmuştur. Ona göre insanlar bu alanda seçimler yaparlar. Ahlaki deneyimler birbirinden farklıdır ve belli bir ölçüte bağlı değildir. Dewey'e göre ahlaki deneyimler

alışkanlıklarımız ve tekrarlar ile daha işlevsel hale gelmektedir (Türer, 2016: 18). Ahlak anlayışına eğitim felsefesi kısmında ahlak eğitimi başlığı altında genişletilerek değinilmiştir.

C. DEWEY’İN EĞİTİM FELSEFESİ

Eğitim hayatın her alanında vardır. Hayvanların yavrularına avlanmayı öğretmesinden insanların gelenek ve göreneklerini kendi çocuklarına öğretmesine kadar yenilik içinde ve öğrenme içeren her davranış eğitim olarak adlandırılabilir. Yaşamın sürdürülebilmesi için eğitim gereklidir. Ancak insanlar diğer canlıların aksine sadece hayatlarını sürdürmek ve doğanın dengesine ayak uydurabilmek için birbirine bildiklerini aktarmazlar. Hayvanlar beslenme ve hayatta kalma bilgilerini içgüdüsel olarak yavrularına aktarırlar, ancak herhangi bir amaca hizmet edecek kasıtlı eylemlerde bulunmazlar. Fakat insanlar tecrübelerle oluşturdukları kültür ve geleneklerini sonraki nesillere aktarır hem hayatta kalabilme hem de oluşturdukları kültürü devam ettirme amacı güderler. Hayatta kalabilmek için gerekli olan bütün temel ihtiyaçları karşılamanın yöntemlerini öğrendikten sonra insanlarda konforlu yaşama ve gelişme isteği doğmaktadır. Bu istek insanları hayatı daha da kolaylaştıracak ve geliştirecek icatlar yapmaya iter. Bu icatları yaparken kullanılan yöntemler ve teknik bilgiler bir insandan diğerine iletilir. Bu süreç okullaşmanın ilk süreçleri denilebilir. Eğitimin tanımı kısaca bu şekilde yapılabilir.

Teknik bilimler gibi sanatta böyle gelişmiştir denilebilir. Sosyal bilimler ve ahlak kuraları ise belli bir insan topluluğunun bir araya gelerek toplumu oluşturmasıyla meydana gelmektedir. Sosyal bilimler doğrudan insan ile ilgili olduğundan toplum olma şartı gerektirir. Eğitim de bütün bunların öğretildiği bir faaliyettir denilebilir. Eğitimin olduğu yerde eğitimi veren ve doğru yöntemleri belirleyecek olan eğitimcilerde elbette vardır ve bunlar öğretmenlerdir. Ancak öğretmenler de eğitim süreçlerini düzenleyen eğitim filozoflarına ihtiyaç duyarlar. Eğitim yöntemleri üzerinde çalışmalar yapmış olan Pierce, Froebel, Dewey gibi önemli isimler karşımıza çıkmaktadır. Bu eğitim yöntemi geliştiren düşünürler arasında on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda eğitim alanında yeni yöntemler ile başta Amerika olmak üzere birçok ülkenin eğitim sistemine önemli katkıları olan Dewey’in eğitim anlayışı ve teorileri halen günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

Felsefesinin pragmatizm temelli deneyim ilkesine dayalı bir felsefe olduğunu biliyoruz. Dewey eğitim alanında da aynı deneysel ve pragmatik yaklaşım yöntemini kullanmıştır.

Dewey'e göre yaşamsal faaliyetler ne kadar gerekli ise eğitim de sosyal yaşam için o kadar gereklidir. Eğitimin amacı her çocuğun yetenekleri doğrultusunda hayatı öğretmek ve tüm yaşamı boyunca kullanacağı bilgileri deneyim yoluyla öğretmektir. Eğitim için en temel şartlardan biri iletişim yoluyla aktarımdır. İletişim insan ve diğer bütün canlılarda ortak değer oluncaya kadar tekrar etme sürecidir. Dewey bu yolla toplumun önemini vurgulamaktadır. Ona göre eğitim şimdinin gençleri olan ve yarının da yetişkini olacak insanların gelişimi için gerekli bir faaliyettir. Ancak bu eğitimin temelleri de gençleri eğitmek için toplumun daha büyük yaştaki bireylerinin deneyim ve tecrübelerinden oluşur. Toplum ve okul arasında inkâr edilemeyecek kadar önemli bir ilişki vardır. Eğitim toplumun önemli bir aracıdır. Bilindiği gibi eğitim toplumun değerlerini öğretmek ve aktarmanın yanında toplumu daha ileriye taşıyacak bilim ve sanat faaliyetleri için önemli bir alandır. Toplum giderek karmaşılaştıkça eğitime duyulan ihtiyaç da artar (2020a: 15). Bu yüzden toplum ve eğitim alanında sıkı bir bağ vardır. Toplumun en kıymet verdiği faaliyetin eğitim olması gerektiğini vurgulayan Dewey'in eğitim ve toplumun birbirine mecburiyetini toplumu oluşturan ferdin eğitilmesi ve eğitilen ferdin de toplumu oluşturması döngüsüyle açıklamaktadır.

1.Örgün Eğitim ve Deneyim

Eğitim örgün olarak okulda alınabileceği gibi hayatın içinde deneyim ve tecrübelerle de alınabilir. Bu okula gitmeden de eğitim faaliyeti içinde yer alınabileceğinin önemi yadsınamaz. Ancak özel olarak alınan eğitim ile okulda alınan eğitimin temel farkı, okulda alınan eğitimin verdiği sosyal etkileşim ve deneyim yoluyla bilgi elde etmenin yararını özel eğitim veremez. Özel eğitim alan bireyler sosyal bir ortama girdiklerinde yaşadıkları etkileşimlerden olumlu kazanımlar sağlayamayabilirler. Kendi bildiği kavramlar ile okulda verilen kavramlar farklı olduğu için aynı şey üzerindeki çeşitli bağlantıları kuramama gibi sorunlarla karşılaşabilmektedirler (2020a: 45). Bireyler hayatın içinde gerek duydukları bütün eğitimi herhangi özel bir ortam olmadan alabilirlerse de okulda alınan eğitim gibi düzenli ve aşamalı bir eğitim olmaz. Dolayısıyla okul olarak adlandırılan bir ortam kendi yaşından insanlar ile aldığı eğitim daha yararlı ve düzenlidir. Dewey örgün eğitimi öğrenmenin insanların birbiri ile

etkileşimi sonucu meydana geleceğini savunması sebebiyle gerekli görmektedir. Dolayısıyla bu hususta sosyal öğrenme kuramını geliştirmiş olması bunun göstergesidir. Ancak bu öğrenme kuramının geniş kapsamda ele alınması gerektiği ve bizim konu alanımızın kısıtlı olmasından ötürü yeterince yer verilememiştir.

Toplumların gelişimi sonucu örgün eğitime olan ihtiyaç ve talep artmıştır. Okulda verilen eğitim ve öğretim sadece alınan teorik bilgilerin tek başına yetersiz olması sebebiyle öğrenilen teorik bilgiler mutlaka deneyim yoluyla hayata geçirilmelidir. İletişim insanlarda hayvanlardan farklı olarak sözlü ve yazılı olarak anlam içeren ifadeler ile sağlanır. Dil insanın en büyük iletişim aracıdır. Dil eğitimde de önemli bir araçtır ve bu okulda örgün eğitim ile de hayatın içinde deneyim ile de öğrenilecek nesnelerin ve diğer bütün iletişim yöntemlerinin en etkilisidir. Ancak dil ile ifade edebildiğimiz kelimeler hayatın içinden bir nesne veya canlıya karşılık gelmiyor ise insan zihninde herhangi bir anlam bırakmaz (2020a: 21). Örneğin Deweyin şapka üzerinden anlattığı bu durumu biz bardak üzerinden şöyle ifade edebiliriz. Bardak sözcüğü ağızdan çıktığında sadece hece ve kelimelerden ibarettir, bunu bir çocuğa aktardığımız zaman hece ve kelimeler dışında sadece cam veya başka nesneden yapılmış şekilli bir eşya dışında anlam ifade etmez. Fakat eğer çocuğun annesi bardağın içine ballı süt koyup çocuğa verirse ve çocuk bunu içmekten keyif alırsa artık bardak onun için bir anlam ifade etmeye başlar. Bu süreçten sonra çocuk bardağı her gördüğünde sadece camdan yapılmış şekilli bir eşya olarak görmez aynı zamanda onun içindeki içeceği içtiği zamandaki anıyla da bütünleşir ve bardak artık içecek kavramını temsil ederek çocukta anlam kazanmış olur.

Eğitimde de yukarıdaki örnekte olduğu gibi bir durum söz konusudur. Okulda alınan teorik bilgi hayatta karşılık bulamadığı takdirde bardağın çocuğun zihninde karşılık bulamadığı gibi havada kalır. Fakat eğer edinilen bilgiler yaşamın içinde karşılık bulabiliyorsa var olabilir, aksi durumda yok olup gider. Eğitim ve öğretimin örgün olarak sürmesi onun hayattan bağımsız, ayrı bir alan haline gelmesi demek değildir. Her anlamda eğitim ve öğretimin deneyim ile karşılık bulup öğrenecek genç nesillerin bu karşılıklı ilişki bağlantısını kavrayabilmeleri gereklidir. Bu yüzden bütün teorik bilgilerin karşılanabileceği pratik alan da eğitimin içinde yer almak zorundadır, bu pratik alan ise hayattır. Ayrıca eğitimin bireyin gelişiminde çevresel ve sosyal açıdan da olumlu büyük etkileri vardır. Dışarıda hayatın içinde deneyim yoluyla hem dili hem de eğitimin diğer

bütün öğelerini öğrenen çocuk ile örgün eğitime devam eden çocuğun hayat gayeleri ve kaygıları farklıdır. Okul bir insanın doğduğu çevredeki iyi veya kötü bütün toplumsal statüsünün umursanmayarak herkesin eşit haklar edinebileceği bir kurumdur. Sadece teorik eğitim ve deney alanı sağlamaz bunun yanında sosyal bir çevre de sağlar. Kendi yaşında aynı amaç için bir araya gelmiş kişiler ile aynı ortamda bulunan her bireyin hayata bakışı değişir ve edindiği sosyal çevre ona mutluluk verir. Ancak okul bütün eğitim ve öğretimin belli bir yaş aralığına sığdırılarak verildiği bir kurum değildir. Her yaş grubu için öğrenme farklı seviyelerde ilerlediği için eğitim basitten karmaşığa doğru giden bir yöntem ile verilmelidir (2020a: 26). Dewey'e göre eğitim ve kişisel deneyim arasında organik bir bağ vardır, yani yeni eğitim sistemi deneysel felsefeye bağlıdır (2021c: 26).

Dewey her deneyimin aynı düzeyde eğitici olmayacağını savunmuştur, buna bağlı olarak da deneyim ve eğitimin doğrudan eşleştirilmeyeceği fikrini ileri sürmüştür. Ona göre bazı deneyimler yanlış yönde eğitici olabilmektedir yani başka deneyimlerin gelişmesini engellemek veya gelişimine sekte vurmak gibi etkileri olan deneyimler yanlış yönde eğitici dirler. Bazı deneyimler vurdumduymazlığa sebebiyet vererek duyarlılığın azalmasına neden olabilir, bu durumda gelecekte daha fazla deneyim edinme ihtimalini ortadan kaldırır. Bu durum yanlış yönde eğitici deneyimler meydana geldikçe sürekli olarak bir sonraki deneyim elde etme imkanını sıfırlayarak devam edebilir (2021c: 30). Ayrıca deneyimler arası bağın kurulamaması da diğer bir sorundur, edinilen iki deneyim ayrı ayrı işlevsel olsalar bile ikisi arasında bağın kurulamaması birbirinden kopuk dağınık alışkanlıklar meydana getirebilir. Bu yüzden deneyimlerin birbiri ile ilişkisinin de kurulabilmesi önem arz etmektedir. Ona göre geleneksel anlayış ile verilen eğitimde bu durumun gerçekleşmiş birçok örneği vardır. Dewey göre geleneksel eğitim anlayışı sırf teorik bilgiler vererek öğrencilerin yeni olaylar karşısında nasıl davranması gerektiği ve öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmek istemeleri gibi deneyim gerektiren isteklerin önüne geçerek onların hevesini kırmıştır. Bunun sonucu olarak öğrenciler öğrenme sürecini sıkıcı bir durum olarak tanımlamışlardır, çünkü öğrenciler sürekli okuma konusuna şartlandırılmışlardır (2021c: 31). Dewey'e göre her deneyim istek ve amaçtan bağımsız olarak diğer deneyimlerle iç içe yaşamaktadır, bu süreci insanların diğerleriyle iç içe yaşamasına benzetmektedir. Yani deneyimin devamlılığı ilkesini ileri sürmüştür (2021c: 32).

2.Okul ve Toplum İş Birliği

Eğitim ve öğretim verilirken dikkat edilmesi gereken önemli noktalar ve hassas ayrımlar vardır. Bunlar; ahlaki yapı, sosyal yaşam ve kültürdür. Bunlar eğitimde göz ardı edildiği takdirde eğitim ve öğretimde önemli kopuklukların yaşanacağı, hatta eğitimin amacına ulaşamaması gibi tehlikeler barındırmaktadır. Okul yapısı itibariyle sosyal yaşam ile iç içe olmalıdır. Bu iç içe olma zorunluluğu beraberinde sosyal yaşamın gereklerine uyma beklentisini getirmektedir. Dewey okulu toplum tarafından oluşturulmuş ve bireylerin topluma hazırlanmasında yer alan bir toplumsal kuruluş olarak görmektedir. Dolayısıyla okulda toplumda olduğu gibi bireylerin birbiri ile ve toplumla etkileşimini önemli görmektedir. Okullar sosyal yaşam ile ilişkili bir yapıda devam ederken bunun gereği olarak ahlak kurallarını bireylere benimsetmelidir. Bu toplum ve okulun ilişkili ilerlediğini gösterir. Ancak okuldan olmayan ve teknik olarak yetkin olmayan toplum içindeki bireyler okulun profesyonellik ve donanım gerektiren işlerine karışmamalıdır. Eğitim belli bir donanım gerektirir ve geleceğe eğitimli bireyler yetiştirmek iyi yetişmiş ve mesleğinde yetkin müdürler ve öğretmenlerin işidir Dewey, (2020b: 6). Meslekten olmayan kişiler okulun teknik problemlerini çözmede yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca okulun amaç ve sonuçlarını yargılayacak yeterli yetkinlikte ve iyi niyetli bir insan bile eğitimin tekniklerini diğer eylem ve bilgi alanlarıyla nitelendirmeyecek bir dogmatizmle yönlendirmek istemeleri onların hata yaptıklarını göstermek için yeterli bir sebeptir (2020b: 8).

Okul dışında kalan halktan insanlar gerektiği zaman problemlerin çözümünde okul ile iş birliğinde olmalıdır, ancak bu iş birliği neyin nasıl öğretileceği konusunda olmamalıdır. Dewey meslekten olmayan insanların meslekten olanların aksine okul sorunlarını ve eğitimi idare edecek bilgiye sahip olmadığını bu işin eğitimini almış kişilerin eğitim alanında kendilerine has vasıfları olduğunu savunmaktadır (2020b: 6). Ahlakın uygulanması noktasında da okulda uzman olmayan kişiler kural belirlemesi yapıp bunu öğrencilere öğretilmesi noktasında zorlama yapmamalıdır. Ahlak kuralları toplumdan bağımsız olamayacağı için zaten okul belirli kuralları alıp o kurallar çerçevesinde ahlak eğitimi vermez. Okul yöneticileri toplumun yapısını iyi anlayıp, toplumun da okulun yapısını iyi anlaması gerekir. Bu karşılıklı saygı ve verimliliği beraberinde getirir. Eğitim yöntemleri ve teorileri konusunda çalışmalar yapan düşünürler

varsa ki bu alanda yeterli yetkinliğe sahip olmalıdırlar, bunlar dikkate alınmalıdır ancak bu fikirler eğitimi soyutlayarak yönlendirme içermemelidir. Okulda yetiştirilen birey geleceğin yetişkini olacağı için eğitim verilirken bu göz önünde bulundurulmalıdır. Bugünün genç bireyi geleceğin yöneticisi olabilir ve bu bütün meslek kolları için geçerlidir. Bu yüzden bütün bireyler gelecekte hem yönetilebilecek hem de yönetici konumunda olabilecekleri ihtimali ile yetiştirildiği takdirde ülke ahlaklı ve nitelikli bireyler tarafından devamlılığını sağlayacaktır (2020b: 15).

Ancak tam aksi olursa yani okul ile toplum iş birliğine yanaşmaz ve ikisi de birbirinden izole hale gelirse okul için olumsuzluklar getirecek bir durumdur, bunun sonucunda sosyal hayattan kopuk bireyler yetiştirmektedir. Bu yetişen bireyler daha sonra hayata uyum sağlamaya çalışmakla enerji ve zaman kaybedeceklerdir. Bunların önlenmesi için iş birliğinin karşılıklı olarak devam etmesi gerekmektedir. Bu iş birliğinin temelinde okulda verilen eğitimin gerçek hayat ile ilişkili olması kadar toplum içinde de okulda verilen eğitimi pekiştirecek davranışlar benimsenmelidir. Okulun toplumun yapısını iyi anlamış olduğu varsayılırsa, okulda öğretilen bir kural toplumda tam tersine işliyor ise bu bilgi davranışta pekişmez bu noktada okul- toplum arasında kopukluk meydana gelmiş demektir. Aynı durum okul için de geçerlidir, okul toplum ve bireyin gerçek hayatından kopuk bir eğitim anlayışı benimserse öğrenciye verilen bilgiler toplumda ve bireyin çevresinde karşılık bulamayacağı için bu bilgi öğrenilemeyecektir. Bu tür bir eğitim ise amacına ulaşamamış olacaktır (2020b: 15).

Etki yöntemi iş birliğine dayalı bir yöntemin önemini ortaya koymaktadır. Bu yöntem tüm insanların birbirlerini kendi istekleri yönünde davranması için zorlamaktır. Bu görülebileceği gibi en yaygın olanı yetişkinlerin çocuklarının üzerinde kurduğu yönlendirme baskısıdır. Yetişkinler kendi istekleri doğrultusunda davranmasını istedikleri çocukları ceza ya da ödül yöntemi ile yönetmektedirler. Bu yönlendirme tam anlamıyla istenilen sonucu vermeyeceği gibi olumsuz sonuçlara da sebep olabilir. Çünkü bu yönlendirme olumsuz yönde bir yönetme isteği ise olumsuz sonuçlanır. Olumlu yönde yapılan bir yönlendirme de olabilir ancak yönlendirilmek istenilen birey bunu kabul etmeyebilir. Ancak iş birliği içerisinde yapılan rehberlik bireyi hem olumlu sonuca yönlendirir hem de bireyin de istekleri doğrultusunda toplumun istediği kişilikte bir insan yetişir. Ayrıca rehberlik yoluyla yapılan yönlendirmeler bireyin yaratıcılığını da ortaya

çıkardığı için yetişen birey hem yaratıcı olacak hem de toplumun istediği standartlarda kendini gerçekleştirebilecektir. Ancak aksi durumda yani yönetme isteğiyle yapılan bir yönlendirme tek taraflı olduğu için bireyin sıkılmasına ve kendini emir altında hissetmesine sebep olacağından yaratıcılık yeteneğini köreltecektir. Bu yüzden en doğru yönlendirme iş birliği yoluyla yapılan yönlendirmedir. Bu yönlendirmeler ise eğitim yoluyla yapılmaktadır. Eğitim de hayattan ayrı düşünülemez, eğitim insanın hayatında bir gereksinim olarak yer almalıdır ve insan eğitim ile yönlendirilmelidir (2020a: 45).

3.Ahlak Eğitimi

Dewey'e göre eğitimin kamu ile olan ilişkisi diğer meslek gruplarının kamu ile ilişkisinden farklıdır. "Eğitim, kişisel sağlığın veya yasal hakların korunması ve onarımının yapılmadığı durumlarda bizimle iç içe olan halka açık bir iştir" (2020b, 6) Dewey devletin kendisi dışında hiçbir kurumun eğitim gibi sosyal yapıyı değiştirme gücünün olmadığını savunmuştur. Halkın seçme ve seçilme hakkının olduğu bütün devletlerde siyasi yapıyı yönlendiren fikirler halka aittir ve her bireyin bu siyasi yapının nasıl olacağı konusunda verdiği oylarla yönlendirmede payı vardır. Şu hâlde eğitim bir kamu işi denilebilir, bu yüzden kamu az veya çok eğitim alanında hakka sahiptir. Buradan eğitim ve politikanın toplum tarafından yönlendirilen iki ayrı faaliyet olduğu fikri çıkarılabilir (2020b: 7). Dewey'e göre elbette kamu sorunların çözümü veya öneriler noktasında kendi haklarını kullanabilirler ancak konu bu işin teknik kısmına ve benimsenecek yöntemlere gelince işi uzman kişilere bırakabilme bilincini gösterebilmelidir.

Eğitim alanında okul idaresi, müfredatın uygulanması, derslerin içerik seçimleri gibi eğitimin teknik konuları söz konusu olduğunda bu iş meslekten olmayanlara bırakılamayacak kadar önem arz etmektedir. Bu noktada halktan insanlar öğretmen veya okul yöneticilerinin işine karışmamalıdır. Tam bu noktada karşımıza ahlak eğitimi sorunu çıkmaktadır. Dewey ahlak eğitiminin tartışılmasını iş bilmeyen kişilerin hatalı görüşlerinin örneği olarak nitelendirmektedir (2020b: 7). Genel olarak eğitimin kendine özgü yapısından haberdar olmamış kişiler, eğitimin ahlaki amacını kendi fikirlerine göre belirleyip bunun da okul tarafından uygulamaya koyulmasını istemişlerdir. Bu durum okulların geleneksel yöntemlerle eğitim vermesi gerektiğini düşünenler için normal bir istek olarak görülmüştür. Çünkü bunu isteyen kafa yapısı siyasi güçler tarafından

yönetilmiş ve bu yönetim de keyfi yapılmış olduğu için kendiler de eğitime aynı uygulamayı yapabilecekleri kanaatinde olan kişilerdir. Sonuç olarak bu fikir çocukların kendilerini ve başkalarını idare etmeyi öğrenmelerini engelleyeceği gibi kendilerini öğretmenlerin yönetmesine gönüllü olmalarına da sebep olacaktır (2020b: 8).

Tüm bunlardan sonra Dewey ahlaki düşünce ve ahlak hakkındaki fikirlerin ayırımına dikkat çekmiştir. Ona göre ahlaki fikirler ne iyi ne kötü, ahlaka aykırı veya ahlaki olabilir, bunun yanında ahlaki düşünce ise davranışlarda etkili olup onu geliştiren ve eskisinden daha iyi duruma getiren bir düşüncedir. Bu ikisi arasındaki ayırım, ahlak eğitiminin tartışılmasının temelini oluşturmaktadır (2020b: 10). Ona göre eğitimcinin işi, çocuklar ve gençler tarafından edinilmesi mümkün olan çok sayıda fikrin ahlakın rehberliğinde hareketli fikirler ve itici güçler haline gelen ve hayati önem taşıyan bu yolla elde edildiğini görmektir. Dewey öğretmen ve öğrencilerin asıl odaklanması gereken konuların entelektüel meseleler olduğunu, dolayısıyla doğrudan ahlaki meseleleri ön planda tutmanın söz konusu bile olamayacağını savunmuştur. Ancak ahlaki düşüncelerin, öğrenme yöntemleri, entelektüel gücü edinmeyi ve konuyu özümsemeyi amaçlayan, davranışları olması gerekenden daha açık ve tutarlı hale getirebilecekleri fikrini benimsemiştir (2020b: 11). Dewey, okulda ve okul dışındaki yaşamda etik ilkelerinin iki farklı eğilimi olamayacağı fikrini savunmuştur. Çünkü davranış tek olduğunda davranışın prensibi de tek olmak durumundadır. Ona göre okulun ahlak kurallarını tek başına bir kurummuş gibi tartışmasının olanaksız olduğunu ileri sürmüştür. Bunun sebebi ise okulun kurulmasının temelinde toplumun belli başlı işlerini yapmak yani yaşamı sürdürecekt bilgileri disiplinler halinde öğretmek ve toplumun refah düzeyini ilerletmek amacı vardır. Dewey bu gerçeğin kendisine etik bir sorumluluk getirdiğini kabul etmeyen eğitim sistemini batmış olarak tanımlamaktadır. Yani okul toplumun da sahip olduğu tek bir etik ilkeyi temel alarak ahlak eğitimi vermelidir (2020b: 13).

Okulun görevi yeni ahlak kuralları yaratıp bu bağlamda eğitimler verip yeni bir ahlak düzeni oluşturmak değildir. Onun görevi mevcut toplumsal ahlak kurallarını bilinçli öğretmenlerin yöntemleriyle bireye vermektir. Eğer bireyin aileden ve çevreden aldığı ahlak kurallarında bir eksiklik var ise bu eksikliği tamamlayıp daha yapıcı bir hale getirmek okulun görevidir (2020b:18). Ahlak eğitiminin asıl amacı bireylere diğerlerine saygı göstermeyi adil ve eşit davranmayı öğretmek ve doğru bir yolda yararlı bir birey haline

getirmektir. Asıl amacı bu olan ahlaki eğitim eğer bilinçsizce yönlendirilirse istenilmeyen sonuçlara sebep olabilir ve istenmeyen eğitim çıktısına yol açabilir. Buna örnek olarak sınıftaki bütün kurallara uyan çocuk ya takdir edildiği için ya da onu teşvik eden başka bir davranıştan dolayı yapıyorsa ahlaki eğitim gerçek anlamıyla öğrenilmiş veya işe yaramış sayılmaz.

Bireyin öğrenme sürecinde onu derslerine bağlayacak sebepler mutlak suretle olmalıdır ki bu bir arkadaşı olabilir ya da ailesinin takdiri olabilir bir şekilde derse öz teşviki olumludur. Fakat ahlak eğitiminde bu öz teşvik işe yaramaz bunun sebebi onu teşvik eden sebepler ortadan kalktıktan sonra bireyin hala bu kurallara uymuyor olması istenilen olumlu sonucun ortaya çıkmaması anlamına gelmektedir. Tam tersi durumda da birey içine kapanıp kendini soyutlayarak öz benliğini keşfedemeyen ve yeteneklerinden haberdar olmayan bireyler haline gelecekleri için yine eksik ahlaki durumlar saptanıp düzeltilme yoluna gidilemeyecektir. Bu yüzden bütün öğrenciler aynı derecede değerlendirilip yeteneklerine uygun bir eğitim yöntemi benimsenmelidir. Bu sayede ne takdir kazanmak için bir ahlaki davranış sergileyen birey ne de kendini gerçekleştiremediği için kendini soyutlayan birey ortaya çıkmayacaktır (2020b: 21). Ahlak ilkeleri de yaşamın diğer alanları gibi deneyim yoluyla edinilmiştir. Bireylerde görülen topluma uygunsuz hareketler ya da istenmedik davranışlar ahlaki ilkeler yardımı ile düzeltilmektedir. Okullarda da ayrı bir sistem uygulanamaz, sosyal yaşama uygun ahlaki iyileştirmeler yapılır ya da eksikler tamamlanır. Okulun amacı ahlaki değerleri öğretmek ya da yeni ahlaki kurallar oluşturup buna uygun bireyler yetiştirmek değildir. Okulun amacı var olan ahlak kurallarını öğrenciyi sıkmadan ve eğitimin amacından saptırmadan öğretmek olmalıdır.

4.Müfredat Düzenlemesi ve Bireye Göre Eğitim

“Kısır bir müfredat programı, yani okuldaki etkinliklerin kısıtlı ve yetersiz olması, hayati derecede önemli olan toplumsal ruhun gelişimine veya özümseme, ayrıcalık ve rekabet yerine sempati ve iş birliğine hitap eden yöntemlerin geliştirilmesine muhtemelen katkıda bulunamaz.” (2020a, 23). Ders içerikleri toplumsal değerler hakkında farkındalığı artıracak nitelikte düzenlenmelidir. Ancak okul bütün eğitim ve öğretimin belli bir yaş aralığına sığdırılarak verildiği bir kurum değildir. Her yaş grubu için öğrenme

farklı seviyelerde ilerlediği için eğitim basitten karmaşığa doğru giden bir yöntem ile verilmelidir (2020a: 26).

Basitten karmaşığa olarak adlandırılan bu sistem temelde önce bireyin seviyesine uygun bilgi ve sosyal yaşam kurallarını öğretmek amaçlanır. Bir sonraki aşamada gerek teorik gerekse pratik açıdan verilen bilgiler bir öncekine oranla biraz daha zordur. Bu süreç eğitim ve öğretimin okul çerçevesinde gelebileceği en son aşamaya kadar sürekli üzerine yeni bilgiler eklenerek ve zorlaştırarak devam eder. Zorlaştırarak devam etmesi ifadesi ise bireyin artan seviyesiyle aynı yönde verilen bilgi miktarının ve seviyesinin artması demektir. Bu basitten karmaşığa doğru giden eğitim sürecinde eğitim verilen birey her aşamada kendi düzeyinde verilen eğitimi anlayabilir ve sağlıklı bir şekilde bir sonraki eğitim düzeyine geçebilir. Ancak bu tekdüze bir müfredat ile yapılmamalıdır. Her çocuk belli bir anlama sınırına sahiptir ve her çocuğun başarılı olacağı bir alan mutlaka vardır (2020a: 27). Burada kastedilen tekdüzelik bireye göre eğitim yönteminin benimsenmeyerek belli bir bilgi bütünlüğünün eğitim alan bireylere hiçbir farkındalık ilkesi gözetilmeksizin teoride dayatılmasıdır. Bu bilgi bütünlüğü verilirken her bireyden aynı anlama yeteneği beklenir. Oysa insanların birbirinden farklı olduğu gözetilmez. Parmak izinden yüz yapımıza kadar farklı yaratıldığımız bu evrende aynı fikir ve anlama yetilerine sahip olmamızın beklenmesi oldukça yanlış bir tutumdur. Özellikle bu tutumun eğitime yansıtılması ileride doğacak olası eğitimli, ancak eğitim almamış bir bireyden daha az bilgiye ve donanımına sahip kafası karışık bireyler meydana gelmesine sebep olabilir.

Eğitimde öğrenci, öğretmen ve toplumun tutumu kadar müfredatta önemli bir yer tutmaktadır. Müfredat eğer başarılı bir düzenleme ile oluşturulursa sonraki tecrübeler için yeni deneyim alanları oluşturulur. Eğer matematik dersi ilerlemeci ve yeniliğe açık bir metotla verilirse bir sonraki süreçte öğrencinin bir problemi çözerken öğretmenine yeni bir çözüm yoluyla gelmesi yeni bir deneyim ve tecrübenin temelidir. Ayrıca gerek tarih gerekse matematik dersi verilirken zaman, mekân ve gerçek hayatla ilişkilendirilerek verildiği takdirde bu bilgi daha kalıcı ve işlevsel bir bilgi olmaktadır (2021c: 96). Hayatta karşılığı olmayan bilgiler zihnimizde kalıcı olarak yer almamaktadır. Bunun önüne geçebilmek için ise konular düzenlenirken hayatta karşılık gelecek alan hesaba katılarak düzenlenmelidir ve öğretilirken de yaşamdan örnekler verilerek öğretilmelidir. Aksi

takdirde konunun doğru düzenlenmesi alana karşılık vermeyeceğinden yine işlevsel olmayacaktır. Ayrıca bu müfredat düzenlenmesi yaşa ve seviyeye göre uygulanmalıdır. Kademeli eğitim sistemleri, bu anlayışın üzerine temellenmiş üründür. Bir çocuğun bildikleriyle bir yetişkinin bilgi ve tecrübeleri aynı noktaya denk gelemeyeceğinden kademeli eğitim oluşturulmuştur ve buna uygun konu alanları düzenlenmek durumundadır. Dewey'in bahsi geçen müfredatın düzenlenmesi anlayışının mantığı yaşa uygun ve ilerlemeci bir yöntemle oluşturulması gerektiğidir (2021c: 108).

Derslerde verilen bilgiler sosyal yaşamda karşılık bulabildiği derecede işlevseldir. Teorik bilgiler sosyal yaşamda deneye tabii tutulduklarında bir pratik alana karşılık geliyorsa o bilgi işlevseldir. Bu bilgiler hayata uygulandıklarında pratik hayatı kolaylaştırır. Okullarda da verilen bilgiler bir amaca hizmet etmelidir. Ahlaki içerikleri ve hayatın içindeki fen bilimlerini anlama hatta bu bilimleri insan hayatını kolaylaştırma noktasında kullanmak üzere tasarlanmalıdır. Bireyler okullar aracılığıyla hayata hazırlanırken bilinçli, saygılı, hassas ve üretken bireyler yetiştirme amacı ile eğitilmelidirler. Tekdüze bir bilgiler yığını içeren herhangi bir eğitim programı bireyler için yararlı bir eğitim sağlamaz. Bireyler okulu bitirip yükseköğretim programına geçmek istedikleri zaman kendini tanıyıp ilgilerini keşfedip doğru alanlara yönelmelidir ancak tek tip müfredat ile mümkün olmaz. Aynı zamanda bireyin ihtiyaçları ve yetenekleri saptanıp ona uygun metotlar benimsenmesi de müfredat alanında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Mantıki bilimler, fen bilimleri ve sosyal bilimlerin tamamı hayattan doğmuş bilimlerdir. Bu yüzden bunlar verilirken mutlak suretle gerçek hayata karşılık vermesi ve pratik alanda işe yaraması gerekmektedir. Bütün sosyal bilimler, fen bilimleri, sanat alanı geçmişe ve geleceğe yönelik bilimlerdir. Bunların konu alanları düzenlenirken hemen hiçbir tarih bilimi kadar sorun yaratmamaktadır. Tarih bilimi göz ardı ediliyor olsa bile asıl göz önüne alınması gereken bilim tarih bilimidir. Elbette deneyimleri felsefesinin temeline koyan bir eğitim felsefesi en büyük deneyim içeren unsur yani tarihi önemli görmektedir. Ona göre zihni tarih tecrübelerdir, yaşananlardan çıkarılan olumlu veya olumsuz dersler geleceğe yön vermede kullanılacak en önemli yöntemdir. Bu yüzden tarih bilimi amacı ve içeriği bakımından geleceğin yönlendirilmesinde bütün genç bireylere rehberlik edecek en yararlı bilimdir. Kültürel değişimler, eğitimin yapılarında

oluşan değişim ve gelişim başta olmak üzere bulunduğu toplumu iyi analiz etmeyi öğrenen bir genç elbette gelecekte oluşacak değişimlerin ve olayların gidebileceği yolların neler olduğunu kolaylıkla kestirebilecektir.

Dewey tarih alanında da dinamikliğe önem vermiştir. Tarih kadar coğrafi konularda da bireyin yaşadığı ülke ve çevrenin fiziki koşullarını bilmesi bireyin faydasına bir durum olacaktır. Bugünün genci olan birey yarının yetişkini olacağı için yaşadığı çevreyi iyi tanıyabilen, geçmiş deneyimleri anlayıp, dersler alabilen ve gelecek nesillere de aktarabilecek bireylerin yetişmesi açısından önemli bir bilimdir. Coğrafya bilimi de fen ve tarih bilimi kadar önemli bir yere sahiptir, çocuğun hayal gücünün gelişmesi, yaşadığı dünyayı tanıması ve bu bilgileri hayatına uygulayabilmesi açısından önem arz etmektedir. Hatta ileride tarım mesleği ile uğraşmak isteyen bir birey aldığı coğrafya dersi ile bulunduğu bölgedeki toprak tipine göre üretim yapmaya yönelerek daha fazla verim elde edebilecektir. Coğrafi bilgisini tarih ile birleştirdiği zaman da yaşadığı coğrafyanın geçmişte geçirdiği bütün savaş ve ticaret durumuna ve sosyal yapısına hâkim hale gelecektir. Ancak coğrafya bilgisi önce bireyin çevresinin bilgisiyle verilmeye başlanıp daha sonra dünyanın coğrafi bilgisinin verilmesi zorunluluğunu içermektedir. Bunun önemi ise insanın bulunduğu çevreyi tanıyamadan dünyanın bilgisini kendinde bulunan bilgiler ile bağdaştıramayacağı ihtimalidir (2020a: 208-221).

5.İlerlemeci Eğitim Anlayışı

Dewey'e göre eğitim tarih boyunca iki zıt görüşün tartışmalarından meydana gelmiştir. Bu görüşlerin biri klasik felsefe anlayışı diğeri ise modern felsefe olarak adlandırılabilir olan ilerlemeci görüştür. Bu iki görüş birbirine taban tabana zıt olmamakla beraber ortak yanları da vardır. Klasik felsefe tamamen geleneklere dayalı bir eğitim anlayışı benimserken ilerlemeci anlayışa sahip felsefe ise daha işlevsel bir yapıya sahiptir. Klasik felsefe genel anlamda sürece odaklı değildir. Yapılan eylemde sürece odaklanmaksızın eylemin sonucuna bakan bu felsefe anlayışının tersine ilerlemeci felsefe anlayışı sürece odaklı bir yaklaşım benimsemektedir. (2021c: 19). Bir örnekle açıklanacak olursa bir çocuktan basitçe bir bardağa su doldurması istenildiğinde çocuğun hem bardağı tutabilecek hem de musluğu açabilecek yeterli kas gücüne sahip olup olmadığı, musluğu hangi yöne çevireceği bilgisinin olup olmadığına ve hatta bardağı doldurmakla kastedilen seviyenin ne olduğu bilgisinin var olup olmadığına bakılmaksızın

sonuca odaklanan yani çocuğun suyu getirip getiremediğini önemseyen felsefe biçimi klasik felsefeyi tanımlar. Bu klasik eğitim felsefesi anlayışında hedef bireyin davranışlarını yetişkinlerin doğrularına göre yönlendirip verilen eğitimi alması asıl amaçtır. Yetişkinlerin amaçları ve istekleri doğrultusunda verilen klasik eğitimin bireyden beklediği, verilen bütün bilgileri alması ve istenilen başarıyı elde etmesidir. Bu süreçte çocuğun edindiği deneyimler, çocukta var olan potansiyel ve sürecin nasıl ilerlediği bu eğitim felsefesinin ilgilendiği bir durum değildir (2021c: 20-21). Bu sürecin sonunda bireyler amaçlanan davranışı kazandıysa verilen eğitim amacına ulaşmış kabul edilir ve yukarıda bahsi geçen tekdüze eğitim anlayışı bu felsefenin temel kuralıdır. Dewey'e göre her kuram gibi eğitim felsefesi de kelimeler ve sembollerle ifade edilmelidir, bir plan içinde olmalıdır bu plan eğitimde ne yapılması ve nasıl yapılması gerektiğini anlamında bir çerçeve içine koyulmalıdır (2021c: 33).

Dewey'in dikkat çektiği gibi "eğitimin deneyim içerisinden, deneyim yoluyla ve deneyim için bir gelişim süreci olduğuna ne kadar kesin ve içten inanılırsa, deneyimin ne olduğu konusunda açık ve net tanımlar bulunması gerekliliği de o kadar önemli olacaktır" (2021c: 33). Onun bu sözüyle deneyimlerin de tanıma ihtiyaç duyduğunu aksi takdirde havada kalan sözcükler bütünü olacağını kastettiği anlaşılabilir (2021c: 33). Ona göre deneyim sonucunda konu alanı öğretim ve disiplinlerin yöntemleri, okulun fiziksel araç ve gereçleri, toplumsal örgütlenmesi hakkında kararlar vermeye yönelik planlar ortaya koyamazsa her şey havada kalır ve yine yukarıda söz edilen deneyimin sözcükler bütünü haline gelmesi durumu ortaya çıkar. Ona göre ilerlemeci eğitim geleneksel eğitim gibi geçmişten miras kalan plan ve programları uygulamak durumunda değildir. Çünkü geleneksel okulda kültür, disiplin veya diğer önemli kültür unsurları sadece kelimeler halinde öğretilip yapılan rehberlik de yine soyut sözcüklere dayalı bir yapıdaydı. Ancak ilerlemeci okul geleneklere ve kurumsal alışkanlıklara bağlı kalmaz, bu okullar ya rastgele ilerleyebilir ya da birlikte bir uyum haline getirilerek bir eğitim felsefesi oluşturulup bu şekilde yönetilmesi gerekir. Ona göre yeni eğitim anlayışının prensipleri ve yapısı eskisinden daha basittir. Eski eğitim anlayışındaki karmaşık yapı ve yapaylıklar yeni eğitim anlayışında olmadığından bu anlayış büyüme ve gelişme ile uyum içindedir (2021c: 33-34).

Dewey bu klasik felsefenin yöntemlerini kabul etmeyerek şartlara uygun halde gerektiği zaman değişen, değişime ayak uydurabilen ve her zaman ilerlemeyi hedef almış bir felsefe anlayışına sahiptir. Düşünür ilerlemeci bir anlayışa sahip olmasına rağmen klasik felsefeyi tamamen reddetmemektedir. Bunun temel sebebi eğer tam bir reddetme eylemi benimsenirse, klasik felsefenin yaptığı hata yapılı ve katı kurallar ile ayrılmış, adı ilerlemeci olan içi boş bir anlayış meydana gelir. Dewey'in eğitimci ve ilerici ilkeleri bu duruma uygun olmadığı için yine bir birleştirme yoluna giderek klasik felsefenin eğitim için yararlı olan alanlarını alıp deneyim ışığında birleştirerek hayata uygulamak gerekmektedir (2021c: 24). İlerlemeci felsefe de klasik felsefe gibi keskin sınırlara sahip olsa idi herhangi bir gelişme kaydedemezdi. Eğer o da klasik felsefe gibi olsaydı yeni bir yöntem bulma uğraşına girerek başarısız olma tehlikesi altında kalabilirdi (2021c: 23). İlerleme sözcüğünün anlamı genel olarak üstüne koyarak sürekli biçimde sonraki sürece geçişe odaklanmak demektir. Hiçbir dogmatik düşünce ya da yapı ilerlemeci felsefenin bünyesine uygun değildir. Bu yüzden her fikir her yaşam biçimi ve her birey değerlidir. Her birey genelde ortak ancak özelde ayrı ayrı düşüncelere sahiptir. İlerlemeci okulun temel gayesi durağanlıktan uzak mevcut şartlar altında faaliyetleri özgürce gerçekleştirmek gibi bireye ve gelişime yönelik amaçlar içermektedir.

İlerlemeye dayalı eğitim felsefesinde sadece birey ve çevreye değil öğretmenlere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Eğitimci öğrencilerin eğilimlerini iyi saptamalı ve buna yönelik deneyim alanı oluşturmalıdır. Deneyimler olumsuz yönde eğitici de olabilir, bu yüzden bu denge iyi sağlanmış olmalıdır. Bir birey dolandırıcılık yaparak deneyimin sürekliliğinden faydalanıp tecrübeleriyle farklı dolandırıcılık yöntemleri bulup diğer insanları kandırabilir. Bu toplumsal olaylar okullu bir birey tarafından gerçekleştiriliyorsa bunun sorumluluğunun bir kısmı da eğitimciye aittir. Devletlerin ve otoritelerin temel görevi, halkın refahını ve toplumsal düzeni özgürlüğü kısıtlamayacak şekilde sağlamaktır. Bu noktada sorumluluğun çoğunluğu bireye düşmekle beraber eğitimcinin ve devletin de bir miktar sorumluluğu vardır. Hatta Dewey, okulun toplumun bir ürünü belirtmekte ve okulun çoğu uygulamalarından toplumu sorumlu tutmaktadır. Bu yüzden toplum ile okulun etkileşimine ve iş birliğine dayalı bir politika benimsenmelidir. Deneyimlerin olumlu yönde ilerlemesi ve istenilen donanıma sahip bireyler yetiştirmek için eğitimciler ve toplumda gençlerden daha büyük ve daha tecrübeli bireyler doğru

yönlendirmeler yapmalıdır. Okulun toplumun yapısını ve toplumunda da okulun yöntem ve yapısını anlamasının önemi bu temele dayanmaktadır (2021c: 45-47).

Okulda verilen eğitim bireyin özgürlüğünü kısıtlamayacak şekilde olmak zorundadır. Bu zorunluluğun temel sebebi geleneksel eğitim felsefesinin benimsemiş olduğu bireye verilen çalışma şeklinin ve bireyin içine girdiği etkileşim durumunda, çalışma alanının ve yönteminin kısıtlanmış şekilde sunulması ve bireye uygun olmadığı halde sonuç beklemesi durumudur (2021c: 80-82). Bu ifadenin anlamı öğrenciye verilen konu ve öğrencinin yeteneklerinin uyuşmasını içermektedir. Öğrenci konuyla etkileşime girdiği zaman konuyu gerçekleştirebileceği özgür alan da verilmiş olmalıdır. Yani sistem zaten verimliliğe yönelik özgür alan imkânı sağlayan bir sistem olmalıdır. Okulun yapısı buna uygun olarak tasarlanmalıdır ve öğretmenler de özgürlüğü sınırlandıracak faaliyetler yerine deneyime ve öğrencinin kendi alanını oluşturmaya yardımcı olacak yöntemler benimsemelidir. Amaç eğer eğitim ise öğrenciye verilecek eğitimin yöntemi ilerlemeci tarzda bir yöntem olmalıdır. Ancak amaç sadece toplumun gözünde adap kurallarını uygulayan ve öğrencinin giyindiği üniformanın yönetmeliğe uygun olmasından, bütün ahlak kurallarına uymayı örnek ve başarının ölçütü saymaya kadar hepsi okulun amacı olursa o okul sadece toplumun sözde ahlaki değerlerini yerine getiren bir kurum olmaktan öteye geçemez.

Bütün bu görünüşün aksine okul, öğrencide var olan enerjiyi ahlak kuralları ve özgürlüğün aşırı kısıtlanması yoluyla vermek yerine bu enerjiyi olumlu değerlendirmeler için harcamasına rehberlik etmelidir Dewey, (2020b: 17). Dışarıdan yapılan olumsuz yönlendirmelerin eğittiği öğrenciler, özgüvensiz ve başkalarının kendi hakkındaki düşüncelerini kendi hayatlarının önüne koyan, ahlaki değerlerin ne olduğunu sorgulamadan itaat eden bireyler olmaktadır. Ancak rehberlik yapılarak yönlendirilen öğrenciler ise var olan enerjisini yetenekleri doğrultusunda bilim alanında ve topluma yararlı birey olma yolunda kullanmaktadır. Şimdi düşündüğümüz zaman toplum istediği birey özelliklerini hangi öğrenci modeli sağlar? Bu sorunun cevabı toplumun yapısıyla ilgilidir. Eğer karşımızda ahlaki değerlere fazlasıyla önem veren bir toplum varsa geleneksel eğitimin yetiştirdiği öğrenci bu toplum için başarılı eğitimin rol model çıktısıdır. Ancak yeniliğe açık ve sürekli hareketli bir hayatın içinde olduğunun farkında olan bir toplum ahlak kurallarının temel gerekliliğinin uygulanmasını yeterli görmektedir.

Çünkü ilerlemeye dayalı bir eğitim anlayışı aynı zamanda canlılığa, doğaya ve dolayısıyla doğanın parçası olan insana da saygı gösterilmesini gereklilik saymaktadır. Bu temel saygı ve bireysel alana müdahaleden kaçınma ahlakını bireylere kazandırdıktan sonra umursadığı tek ve yegâne kural daimî bir ilerleme yöntemidir. Bu ilerleme ise sadece öğretmen taraflı değil aynı zamanda toplum, öğrenci ve mevcut siyasi otoritenin desteklediği ve eğitime gerekli önemin verildiği amaçların belli olduğu, uygulama alanlarının oluşturulduğu bir yapıdır.

İlerlemeci eğitim öğrenciyi eğitirken; güven, doğruluk, saygı farklı fikirlere açık olma ve olaylara çok yönlü bakabilme yetisi kazandırır. Ayrıca ilerlemeci eğitimin öğrenciye sunduğu deneyim yoluyla öğrenme anlayışı da öğrencide sorumluluk alabilme, üstlendiği görevin arkasında durabilme yeteneği kazandırır. Bu yetenek beraberinde dürüstlüğü getirir (2020a: 180-182). Eğitim öğretim alan bir bireye verilen bir okul projesi üzerinden bu konuya açıklık getirilebilir. Bireyin kendi yeteneğine uygun olarak verilmiş olan okul projesinin yapımı aşamasında edineceği bütün deneyimler ona bir sonraki adımda başarıyı sürdürmek için neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini uygulamalı olarak öğretmektedir. Bu öğrenme sürecinde öğretmenin rehberlik yapması, öğrenciye müdahale etmesinden daha olumlu sonuçlar meydana getireceği için ilerlemeci eğitimde dıştan zorlayıcı müdahale bir yöntem olarak alınmaz. Ayrıca öğretmenin öğrenciye hiç karışmama durumu da verimli bir eğitim süreci oluşturmaz. Öğretmenin aşırı duyarlı ve fazla özgürlük alanı bırakma ilkesine dayalı bir eğitim anlayışı benimsemesi de öğrencinin kendine rehber edinebileceği başka kaynaklar aramaya başlamasına sebep olacaktır. Bu yüzden öğretmenlerin eğitimde orta yolu bulmaları bir gerekliliktir.

6.Meslek Alanında Eşitlik

Dewey'in en önem verdiği konulardan bir de düşünce özgürlüğü ve eşitliktir. Eşitlik anlayışı sınıfsal farkın olmadığı durumdur. Ona göre bütün insanlar alan verildiği zaman birbirinden farklı yeteneklere sahiptir ve birbirinden farklı yararlı fikirler üretebilir. Bu yüzden toplumlarda fikri özgürlüğün ve eşitliğin önemi yüksektir. Özgürlük bireysel bir durumdur ancak bu bireysellik toplumun değerlerini anlayıp bu değerlere bağlı ve farkındalık ile oluşan bir özgürlüktür (2020a: 262-264). Eğitimin diğer bir unsuru meslek edindirmedir. Meslek, bir insanın içinde bulunduğu toplumda üretimin ve

devamlılığın sürebilmesi için yetenekleri doğrultusunda bir iş kolunda çalışmasıdır. İnsanlar meslek ediniminde özellikle yeteneğine uygun olan alanlarda çalışma eğiliminde olmalıdır. Yaptığı iş onun mesleği olurken birçok alanda da kendini geliştirebilir. Bir marangoz, fabrika işçisi veya bir sanatçı birden çok alanda meslek edinebilir. Ancak hepsinde profesyonel olmak zorunda değildir. Yeteneğine uygun olarak seçtiği mesleği alanında profesyonellik elde etme noktasında okul devreye girer. Liseden sonraki üniversite eğitimleri bu meslek kollarının profesyonel eğitiminin sağlandığı alandır. Toplumun her bireyi üniversiteye gitmeye imkân bulamasa bile yüksekokullarda belli bir meslek kazanımı elde ederek üretim ve devamlılığa katkıda bulunabilmektedirler.

Her meslek bir diğerinin varlığı için önem arz eder. Her meslek devamlılığa katkı sağlarken ihtiyaçlarını karşılayacak parayı da sektörlerin ve iş kollarının birbiri ile ilişkisi sonucu kazanmaktadır. Meslek edinme toplumda ortaklaşa çalışma biçimidir. Okullarda bunun topluma uygun ve profesyonel tarafları ile ilgilenerek eğitim verirler. İnsanlar hayatın akışına uygun olarak meslek hayatlarında da öğrenmeye devam etmektedirler. Meslek seçimi ne olursa olsun bireyin mutlu olabileceği bir alana yönlendirilmiş olması gerekmektedir. Ayrıca devlet tarafından adil çalışma ortamı sağlanmalıdır. Çalışma ortamında bireyler birbirine karşı saygılı olmalıdır (2020a: 311-324).

7.Dewey'in Türkiye Raporu

Dewey eğitim alanında yeni gelişen veya yeni kurulmuş devletlerin eğitim sisteminin oluşumunda birçok katkısı olmuştur. Bu devletlerden biri de yeni kurulmuş olan ülkemizdir. O dönemde ülkemizin eğitim sistemini oluşturmak için Atatürk tarafından çağırılmış ve kendisinden eğitim sistemimiz için öneriler istenmiştir (2005: 41). Dewey bunun üzerine Ankara ve İstanbul'da kongrelere katılmış, eğitim sisteminin analizini yapıp bir rapor hazırlamıştır. Raporun içeriği eğitim sistemimizde var olan eksiklikler ve iyileştirilmesi gereken tarafları içermektedir. Bu öneri niteliğindeki raporda ülkemizin genel yapısının derinlemesine incelenme imkânı olmamıştır. Raporun belli başlı konular üzerine yoğunlaşması zamanın kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Raporda eğitim sistemine ayrılan bütçenin arttırılması, çeşitli kütüphane hizmetleri kurularak okumaya teşvik hareketi amaçlanmıştır. Bunun yanında öğretmenlerin yetiştirilmesi konusundaki öneri bugünkü eğitim fakültelerinin temeli

niteliğindedir. Sadece öğretmen ihtiyacı değil aynı zamanda müdür ve müfettiş yetiştirilmesi, meslek okullarının kurulması ve sanayide kullanılacak materyallerin halkın görüşüne açık olması raporda yer alan mesleki eğitimin gereklerindendir. Ayrıca bu bahsi geçen sanayii makinalarının meslek öğrenmek isteyen bireyler için meslek okullarında bu bireyleri yetiştirecek öğretmenlerin olması da bir gerekliliktir. Bu alandaki öğretmen ihtiyacının karşılanması ve çeşitli alanlarda bilimsel ve eğitimsel faaliyetler için yurtdışına öğrenci gönderilmesi ve bu öğrenciler için eğitimde bütçeler ayrılıp desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yurtdışında uygulanan eğitim metotlarının incelenerek ülke şartlarına uygun olanlar alınarak eğitimde uygulanmalıdır. Köy okullarında tarımsal faaliyetlerde verimliliğin artırılması için geçerli ve yararlı metotların halka öğretilmesi gerekmektedir. Bununla köy enstitülerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Bunlar arasında önemli bir madde olan okul binalarının uzman mimarlar ve eğitim bilimcileri tarafından tasarlanması gerektiğidir. Bu gerekliliğin temelinde okulda verilecek olan uygulamalı eğitimin gerçekleştirilebilmesi için gerekli materyallere öğrencilerin erişimini sağlama gereksinimi yatmaktadır (Yücel, 1939: 1-28).

Bu materyaller okul öncesi için oyun alanı ve doğayı tanımaları için bitkilerin bulunduğu bir alan, ortaokul ve lise düzeyinde fen bilimleri alanında eğitim alan öğrenciler için laboratuvarlar, sosyal alanlar ve sanat için atölyeler veya spor faaliyetleri için gerekli spor alanlarıdır. Sınıfların kalabalık olmayacak şekilde ayarlanması öğretmenlerin de verimli bir eğitim sağlamasına imkân tanımaktadır. Ayrıca öğretmenlere de yeterince maaş ve okulda mesleğini icra edebileceği özgür alan tanınması öğretmenin öğretim verimliliğini en üst düzeye çıkarmaktadır. Tüm bu dışsal faaliyetlerin yanında Dewey'in ilerlemeci konu alanı mantığına bağlı hazırlanan müfredat programı da hem öğrenciyi eğitime teşvik edip keşfetme heyecanı yaratmaya hem de öğretmeni sürekli olarak gelişmeye itmektedir. Bunun sonucu olarak hem eğitimin süreci hem de çıktısı ülke için en üst düzey verimliliği sağlayacaktır. Bütün bunların yanında çocukta oluşacak farkındalık ve öğrendiğini hayata uygulama şeklinde verilen eğitimin sonucunda istedik yurttaşlar yetişecektir (1939: 1-28).

Genel eğitim felsefesi ilerlemeci tarzda olan Dewey'in raporu ülkemiz eğitim sisteminin deneye dayalı ve ilerlemeci sistem üzerinde inşası için önemli bir kaynak niteliğindedir. Amerika eğitim sisteminin bugün ulaştığı başarının temelinde bu

ilerlemeci eğitim vardır. Teorik bilgilerin pratikle birleştigi noktadaki bilgi en işlevsel bilgidir ilkesine dayalı bu eğitim sistemi yaparak yaşayarak öğrenme esasına da dayalı olduğu için natüralist bir tarzdadır. Öğretmenden öğrenciye, okul binalarının düzenlenmesinde müfredata kadar en ince ama gerekli bütün detayların ele alındığı bu rapor eğitimin gerçek niteliğinin ve amacının gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

A. HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN FELSEFE ANLAYIŞI VE EĞİTİM FELSEFESİ

1.Hilmi Ziya Kimdir?

Ülken yirminci yüzyılda Türkiye’de yaşamış bir Türk düşünce adamıdır. 1901’de İstanbul’da doğmuştur. İlk öğrenimini Tefeyyüz İdadisi ilk kısmında almış, orta ve lise öğrenimini ise İstanbul Lisesi’nde tamamlamıştır. 1918’de girdiği Mülkiyeden, 1921’de mezun olmuştur. Aynı yıl Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde asistanlık sınavına girip başarılı olmuş ve bu alanda görev yapmaya başlamıştır. Görevini sürdürürken Felsefe bölümünde felsefe tarihi ve ahlak derslerinin sınavlarına girmiştir.1924’te Anadolu’da öğretmenlik yapmak üzere talepte bulunduğu Maarif Vekalet’i tarafından Bursa’ Lisesi’ne coğrafya öğretmeni olarak gönderilmiştir (Vergili, 2006: xviii-xix) 1933’te Maarif Vekâlet’inin Üniversite reformu için tetkikte bulunmak üzere Berlin’e gönderilmiştir. Döndükten sonra kadrosu Edebiyat Fakültesi Türk Medeniyeti kürsüsündeyken kendi isteği üzerine felsefe alanına Türk Tefekkürü tarihi ve sosyoloji dersleri okutma yetkisi verildi. 1941’e kadar doçent olarak bu dersleri okuttu, aynı yıl Von Aster ve Prof. Şerafettin Yaltkaya’nın teklifleriyle fakülte kurulu kararıyla felsefe profesörlüğüne yükseltilmiştir (Sanay, 1986: 12) 1955 ‘de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sistematiik Felsefe alanında profesörlüğüne seçilmiştir. İstanbul’daki vazifesinin yanında sürdürdüğü bu vazife siyasi olayların yaşanması üzerine asli görevi olarak kalmış ve kendi isteğiyle de 1973’e kadar burada görev yapmıştır (2006: xviii-xix) tüm bu kariyer hayatının arkasında doğduğu çevrede herkesin eğitim almış olması ve küçük yaştan itibaren kitaplarla haşır neşir olabilme imkânı yatmaktadır. Bu aile çevresinin verdiği eğitimle erken tanışmışlık filozofun ileride ilim alanında çok yönlü bir çalışma hayatı olmasının temeli olacaktır. Ülken felsefe, coğrafya, tarih, sosyoloji ve psikoloji alanlarının hepsine yakından ilgili olup bu alanlarda birçok eser vermiştir. Hilmi Ziya Ülken’in yazın hayatında çıkardığı sayısız dergilerden biri olan 1927’de Servet Berkin ile çıkardığı Felsefe ve İctimaiyat dergisi daha sonra bir cemiyet halini almıştır. Bu cemiyette önceleri sadece lise öğretmenleriyle tartışmalar yapılırken daha sonra üniversite hocalarının da katıldığı bir felsefe cemiyeti olmuştur. Türkiye’de felsefe cemiyeti niteliğindeki ilk kuruluş olan bu cemiyet faaliyetlerini 1933’e kadar sürdürebilmiş ve

daha sonra dağılmıştır. Sonraki yıllarda sosyoloji cemiyetini kendisi başkanlığını yapmak üzere kurmuştur (2006: xix-xxx).

Ülken sıklıkla kabullendiği fikirleri eleştirip eksik yanlarını tamamlayan ve zaman zaman da bu fikirlerden kökten vazgeçme eğilimi gösterebilen bir yapıya sahiptir. Sosyoloji alanında Türk düşünülerden olan ve Osmanlı'nın çöküş dönemine denk geldiği için toplumu kurtarmanın yollarını arayan, dolayısıyla da toplumsal kurtuluş için toplum bilimine yönelen ve Durkheim'cı sosyolojiyi kabul eden Ziya Gökalp'in fikirlerinin etkisiyle kendisi de bu sosyolojik görüşü benimsemiştir. Ancak bunu yeterli bir çözüm olarak görmediği için felsefi alanda Hegel diyalektiğine ve Spinoza'nın etkisinde panteizme yönelmiştir. Bu yönelişin etkisiyle de ahlak alanındaki görüşlerini “Aşk Ahlakı” kitabında dile getirmiştir. Bir dönem tarihi maddeciliği kabul etmiş ancak daha sonra bu fikrinde de vazgeçerek 1951'de “Tarihi Maddeciliğe Reddiye” kitabını yayınlamıştır.

“Bilgi ve Değer” kitabında varlığın çift kutupluluğunu açıklamıştır. Eğitimi sosyolojik, psikolojik, biyolojik ve felsefi temelleriyle ele alıp değerlendirdiği ve eğitime yaklaşımını açıklamak için “Eğitim Felsefesi” kitabını yazmıştır. Varlık alanında Platon'nun görüşlerine yönelmiş ve bu alanda “Varlık ve Oluş” kitabını ele almıştır. Ancak varlığın çift kutupluluğu konusunda Schelling'e yaklaşmıştır. Felsefeye dair görüşlerini “Felsefeye Giriş” kitabı olarak iki cilt halinde yayınlamıştır. “Sosyolojiye Giriş” kitabı ise sosyoloji üzerine bir değerlendirme içermektedir (2006:xxx-xxxı) biz bu çalışmada onun felsefesi ve eğitim anlayışı üzerine yoğunlaşacağız.

B. ÜLKEN'İN FELSEFE ANLAYIŞI

Ülken'e göre felsefe ilimlerin bir probleme çözüm arama sürecinde bu problemlerin ilimlerin sınırlarını aştığı noktada hür bir düşünce ile sorunları çözmeye çalışan araştırma şeklidir. Ona göre diğer ilimler bağlı oldukları kuralların meşruluğunu felsefeden alırken felsefenin kuralları zihnin apaçık ve doğrudan kavradığı kurallar olmalıdır (Ülken, 1968:7). Şu hâlde bildiğimiz her şeyin dayandığı bir nokta olmalıdır, bu başlangıç noktası ise felsefenin dayanacağı ilk olgudur (1968:8). Ona göre felsefe sürekli bir olgu hareketliliği içindedir, bir olguyu temellendirmeye vardığında o olguyu da temellendirecek yeni bir ilke arayışına girmektedir, Ülken bunu felsefenin en belirgin

karakteri olarak tanımlamaktadır. (1968:9). Felsefenin sürekli yeniden başlama çabasına bilme tutkusu demiştir, bu fikir Aristoteles'e ait fikir olduğundan bu konuda ondan etkilenmiştir (1968:8). Bu hareketlilik diğer ilimleri de kendisiyle birlikte sürekli hareketlenmeye ittiği için insan düşüncesinde sürekli bir hareketlilik meydana gelmesinin sebebini de bununla açıklamaktadır. Bu durumda felsefenin dayandığı ilk olgu değişmedir, tüm bunların yanında ona göre felsefe bilgilerimize meşruluk ve temel aramaktır (1968:10). Ülken'in felsefeye dair bu anlayışı, onun eğitim anlayışında da görülmekte olup okulda verilen eğitim de değişime ayak uydurabilecek yapıda olmak durumundadır.

Eğitime ilişkin görüşleri ağırlıklı olarak Türk kültürü ve sosyal yapısını yansıtmakla birlikte onun evrensel bir eğitim anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Temel felsefe anlayışı varlık, bilgi, toplum problemi olarak özetlenebilir. Ancak bu unsurlar içinde birçok alt başlığı barındırmaktadır. Onun felsefesinde hemen her mesele kendi içinde ayrı ayrı ele alınmaya değer meseleler olarak kaşımıza çıkar. Bu onun genel kuralların aksine her mesele ve alanın kendi içinde ayrı unsurlar barındırdığından her alanı kendi içinde inceleyip daha sonra diğer alanlar ile ilişkisine değinmeyi uygun bulmuştur. Bu onun eğitim anlayışına da yansımış ve bu sayede her bireyin kapasitesinin ve yetilerinin tek tek göz önüne alınması gerektiği fikrini benimsemiştir, bu hususta Dewey ile benzerlikler göstermektedir.

1.Varlık Anlayışı

Ülken varlık konusunun felsefede önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamış, varlığı felsefenin temel problemi olarak görmüştür (1968:108) ona göre hakikat ve gerçeklik hatta düşünce de varlık probleminden meydana gelir. Gerçekliğin olumsuzluğu yani gerçek değil gibi olumsuz ifadeler ve bir şeyin olmaması yani yokluk durumunu tanımlarken de yine varlığı kabul ettiğimiz açığa çıkar (1968: 94). Ülken, varlık konusunda ilk olarak Spinoza'nın görüşlerinden etkilenmiştir, bu düşünce evrenin birbirine indirgenemeyen birçok varlıktan meydana geldiği üzerinedir. "Hareket noktası bilgi teorisi idi. Bilginin ve doğrunun açıklanmasında "ihtirasın" yaratıcı rolü üzerinde durulduğu için, psychologisme hakimdi." (1968,1). Ne var ki Ülken psikolojizmin

felsefede yeterli olmayacağı düşüncesiyle bu fikirden uzaklaşarak klasik fiziği temelden sarsan tamamlayıcılık fikrine yönelmiştir. Bu tamamlayıcılık fikrini mantığı yıkacak bir fikir olarak görmemiş, aksine çelişenlerin değil farklıların ve karşıtların tamamlayıcılığı olabileceğini savunmuştur. Ülken başka ilimlerde olduğu gibi ilim ve felsefe alanında da karşılaştırmalar yapılabileceğine kanaat getirmiştir. Bu başlangıçla Platon'un dyade fikri ve onu devam ettiren fikirleri uzlaştırmayı yani felsefe tarihinin temel gelenekleri ve ilmin bugün geldiği durum arasındaki ortaklığı meydana çıkarmayı mümkün hale getirdiğini savunmuştur. Ülken daha sonra Husserl'in önderlik ettiği fenomenolojinin obje ve süjenin zıt ve tamamlayıcı bütünlüğünü ontolojik dyade fikrinin bilgi alanındaki görünümü olarak ele almıştır (1968:2).

Ülken fenomenolojiden başlamak yerine ontolojiden başlayıp varlık derecesi olarak alınan şuur fenomenolojisini temel alırsa, obje ve süjenin bulanıklığının meydana gelmeyeceğini düşünmüştür. Ülken bu bulanıklığı varoluş filozoflarının aksine içinden çıkılmaz bir şuur buhranı olarak değil, varlıklarda her birinde ritimleri meydana getiren bir kriz hali olarak görmüş ve bu kriz halinin de aşılabılır olduğu kanaatine varmıştır. Bu yüzden Schelling'in ilk bütünlüğe dönüş ve Hegel'in çelişmelerin sentezi ile varlığı yoklukla bir tutması fikrini benimsemiştir (1968:3). Ona göre gerçekler düzeni varlıklardaki ilk bulanıklık durumunun çözülmesiyle meydana gelmiştir. Ayrıca şuur fenomenolojisinde objeleşme ve süjeleşme birbirini tamamlayan iki zıt ritimler olduğu için bu alanda bir sentez yapma uğraşının sonuçsuz kalacağı kanaatine varmıştır. Ülken değerler şuurunda insanın yaratıcı çabasının varlıklara kattığı üstün düzeni değerler sferi olarak kabul etmiş, diyalektiğin varlıklarda değil değer yaratışında işlediğini, değerinde süje ile aşkın obje arasındaki bir sentez olduğu fikrini benimsemiştir. Buna bağlı olarak da diyalektiğin bilgide değil değerde rol oynadığını, bu yüzden filozofların varlık sorularının cevapsız kaldığını ancak felsefelerine değer felsefesi gözüyle baktıklarında anlam kazandığını savunmuştur (1968:3).

“Ülken'e göre, felsefenin üç ana konusu vardır: Alem, Allah ve insan. Bunlar birbirine indirgenemez ve birbirleri içinde yok edilemez.” (2006, xxxııı). Ona göre varlık bir bütündür, insan ve alem bu bütünün birer parçası iken Allah ise aşkındır. Ayrıca alem ve insan kavranabilir iken Allah kavranamaz, sadece inanma yoluyla varlığı bilinebilir. Ona göre varlıklar içkin ve aşkın olarak ayrılır. Alem ve insan kendinden daha aşkın olan

bir varlık tarafından “kuşatılır” (2006: xxxııı). Ülken içkin değerlere anlam kazandıran şeyin aşkın varlığın onu kuşatması olduğu kanaatindedir. Bir içkin değer ancak bir aşkın değer tarafından kuşatıldığında anlam kazanır ve varlığı kabul edilir (2006: xxxııı). Ülken var olanları ve sonradan meydana getirilenleri birbirinden ayırmaktadır. “Enerji, maden, bitki, hayvan ve insan şekillerinde birinci varolanlara “tabiat”, tabiat içindeki bu varlık derecelerinde her birinin zıt ve tamamlayıcı cephelerinin açıklanması halinde elde edilen mantıki veriler bütününe gerçeklik,” (1968, 109). Gerçekliğin sağladığı verilere ise gerçek demektir. Evreni ise bu kendinden var olanların da içinde bulunduğu varlık bütünü oluşturmaktadır. Ona göre insanlar aracılığıyla meydana gelen her unsur değerdir, çünkü bu değerler insan ve insan dışında bütün var olanların insan ile ilişkisinden meydana çıkmıştır eğitim, ahlak ve dini konular da bu alandadır (1968: 109).

2.Bilgi Anlayışı

Ülken’in varlığı temel alarak felsefi yaklaşımları açıklama yöntemini bilgi ve değer alanında da görmekteyiz. Ona göre bilme süreci süje ve objenin birbirine etkisi ile meydana gelmektedir (Ülken, 1972: 47). Süje, objeyi algılayıp onun varlığından bir yargıya vararak objeyi tanımlamaktadır. Ona göre bilginin oluşmasındaki bu ortak süreç tek taraflı bakıldığı zaman ya obje bir yana bırakılır ya da süje, dolayısıyla obje de süje de birlikte çalışarak bilgiyi meydana getirmektedir (Ülken, 2016a: 66). Bilgi, obje ve süjenin ayrı ayrı verilerinin bir olduğu bir süreç haline gelmektedir. Bu sayede bilgi zaman açısından sürekli olurken edinilen bilgilerin devamlılığı ve çeşitliliği açısından süreksiz olacaktır (2016a: 67). Yani o an edinilen bilgi sürekli aynı bilgi olmayacaktır. İnsan farklı varlıkların bilgilerine de ulaşacak ve önceki bilgi süreksiz hale gelecektir. Ancak zaman açısından bilgi edinme eylemi süreceği için de sürekliliğini devam ettirecektir.

Ülken bilginin edinilmesi sürecinde idealizmi benimsememektedir. Ona göre süje objeden türemiş olamaz. Süje ve objeyi ilk olgu olarak kabul etmektedir ve bu olgu tekdir. Bu olguyu hiçbir şeye benzetmemektedir (2016a: 69). Peki bilginin edinilmesi noktasında süje ve obje birlikte rol oynuyorsa hatıralar nasıl açıklanabilir? Ülken bu konuyu da şöyle açıklamaktadır: Hatıralar, süje ve objenin “ben”in potansiyeline dönüşmesiyle meydana

gelmektedir (2016a: 70). Hatıralar zaman ve mekândan bağımsız olarak zihnimizde yaşanmışlıkların canlanmasıdır, bu süreç de ancak süje ve objenin verdiği ortak verilerinin hatırlanarak “ben” de şekil bulmalarıdır. Bu süreç ona göre aşılmış alandır, diğer bir alan ise imkanlar alanıdır. Bu alanda gelecekte edinilecek bilgiler yer almaktadır. Bilginin zaman ve mekân sürecinde bir yeri vardır. Bu olasılıklar ise fiziki şartların mümkün olması halinde gerçekleşebilir, mekân kadar zaman da önemlidir. Bu durum bir meyvenin başka bir iklimde yetişebilmesi için anavatandaki şartlarının sağlanmasının, mevsiminde ekilmesi ve mevsime uygun bakım yapılmasının gerekli oluşuna benzer. Aksi halde istenilen verim alınamaz. Bu yüzden mekân ve zaman gibi fiziki koşullar önem arz etmektedir (2016a: 71-72).

Bu durumda “ben” in bilgisinin nasıl meydana geldiğine açıklama getirmek gerekmektedir. Ülken ben’ in meydana gelmesini Descartes’in “düşünüyorum öyleyse varım” fikrinden hareketle açıklamaktadır. Ona göre bu düşünce yanıltır, ben’ i düşünerek gerçek ben bulunamaz. Ancak süje ve objenin karşılıklı ilişkisi sonucu süjenin objeye dönüştüğü noktada kendini algılamasıyla “ben” meydana gelmektedir (2016a: 75). Ülken bu düşüncesiyle Descartes’ den uzaklaşırken aynı ben’ in bilgisine erişmek anlamında Farabi’ nin fikirlerine yakınlaşmıştır. Farabi’ ye göre “nefs” ve “suret” aynı anda algılanamaz, aynı süje ve obje bütünlüğündeki gibi birbirleriyle var olurlar. İkisinin bilgisine sadece aşkın olan Allah sahip olabilir (2016a: 79). Ona göre hiçbir şey doğrudan ben’ in bilgisini vermez. İnsan benliğini inşa etmeye önce objeleşme ile başlar sonra süjeleşmeye yani kendine döner (2016a: 86). Ona göre bilinç gerilme ve genişleme kavsi olmak üzere iki kavse sahiptir. Bu kavis ruhi hayatın gücünü temsil eder ve birbirini tamamlarlar. Birinci kavis olan gerilme kavsiye bakılacak olursa bu kavis dikkatle, ikinci kavis yani genişleme kavsi yayılma ile ilgilidir. Ülken’e göre bir dikkat fiili bir genişleme fiili ile tanımlanır ve tüm hayat boyunca biri yükselme diğeri alçalma olan bu iki kavsi resmederiz. Ülken gerilim kavsiyi objeleşme genişleme kavsiyi ise süjeleşme olarak tanımlamaktadır. Bu kavisle her zaman birbirini etkilerler ve birbiriyle tam olurlar (2016a: 86) bu husus onun eğitim felsefesinde de karşımıza çıkacağından eğitim ile olan ilişkisine o bölümde değinilecektir.

3.Ülken'in Değer Anlayışı

Ülken'e göre değerler de bilgi ile bağlantılı olarak meydana gelmiştir. Değerler ilkel insandan başlamış, süje ile objenin karşılıklı etkileşimi sonucu meydana gelmiştir (2016a: 337). Ülken'e göre değerler ihtiyaç duyma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bir obje süje tarafından algılanmış ve eylemlerde yararlı hale gelmişse, somut bir yapıya ulaşarak varlığı kabul edilmişse o obje artık bir değer olmaktadır (2016a: 199). Peki değerler somut ise değer yargılarımız nasıl açıklanabilir? Burada da Ülken'in "değer yargısı" anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Ona göre değer yargısı bu değerlerin soyutlanması ile meydana gelmektedir. Yani varlık somut halden bir kavram soyutluğuna bürünmüşse, eylem sonucu meydana gelme özelliğini kaybetmişse artık değer yargısı haline gelmiştir. Ayrıca Ülken kişisel değer yargılarımızın açıklamasını ise şu yolla yapmaktadır: Somut özelliğini kaybedip soyutlaşarak değer yargısı haline gelen kavramlar, her kişide farklı bir anlama karşılık gelmeye başladığı zaman bu değer yargıları artık göreceli bir nitelik kazanmaktadır. Örneğin, bir müzik notası başkasına boş bir gürültü gibi gelirken bende güzel bir melodi hissi bırakıyorsa bu değer artık göreceli hale gelmiştir (2016a: 199-200).

Ülken'e göre değer ve hakikat birbirinden ayrıdır. Değerler sınırlıdır ve hakikat tanımlarına indirgenemezler. Bir duvarın yıkıldığını görüp bunu söylemek hakikati beyan etmek iken değer bu hakikate ait somutluğa sahip ve bu somutluğun tespitini yapabilmektir yani o duvarın orda olduğunu bilmek ve yıkıldığını beyan edebilmektir. Bununla birlikte değerler talebe bağlı meydana gelmektedir (2016a: 201-204). Ülken değer aksiyomlarını Poli' nin taslağı üzerinden açıklamaktadır. Ona göre daha önce deneyimlenmemiş hiçbir şeyin eksikliği hissedilmez. Bu alan, objektif değerlerin gerçeğe bağlılığı ile ilişkilidir. Ona göre birbirinden farklı alanlardaki varlıkların birbirine aşkınlığı vardır. Bir silgi ve hayal gücünü düşünürsek, silgi bilinç olmadan da var olabiliyorken hayal gücü bilincin ürünüdür ve bilinç yokken var olamaz. Bu durumda silgi hayal gücüne aşkındır. Ülken bu düşüncesiyle "var olmak algılanmaktır" fikrinde olan filozoflardan ayrılmaktadır. Diğer bir aksiyom ise değerlerin süje tarafından algılanan objenin kazandığı bir nitelik olduğuna ilişkindir (2016a: 219).

Ona göre değerler farklı toplumlara yayılma ve kabul görme özelliğine sahip olma anlamında evrenseldir. Ortak değerler de ortak ihtiyaçlardan meydana gelmiştir (2016a:

222). Ülken, her objenin ihtiyaç duyulup, algılanıp varlığa dönüşme noktasına geldiği andaki halini Platon'da olduğu gibi ideal tip olarak kabul eder. Ancak değerler sınıflaması ve bir değer diğerine üstün olduğu noktasında sadece Platon ile değil Nietzsche ve Scheler ile de fikir ayrılığına düşer (2016a: 276-278); yani hayati değer, ruhsal değer ve toplumsal değer anlayışlarını benimsemez. Ancak değerleri içkin, aşkın ve zümre olarak ayırmıştır. İçkin değerler sanat eserleriyle, aşkın değerler insanların birbirlerine veya Allah'a sözlü iletişimle ulaşmaya çalışmasıdır. Zümre ise normlardır ve bu normlar toplumsal kuralları ve hukuk kurallarını belirler. Ona göre aşkın değerler ahlaki alandadır ve burada niyet önem taşımaktadır (2016a: 364-366). Sonuç olarak Ülken'e göre bütün değerlerin ölçüsü akıl olarak karşımıza çıkmaktadır (2016a: 390).

4.Ahlak Anlayışı

İnsanların toplum halinde yaşaması çok eski zamanlara dayanmaktadır. İnsan her dönemde canlı ve cansız bütün doğa ile savaşır ona uyum sağlamanın, bu uyum sağlama için sürekli denemeler yaparak toplu halde yaşamının imkanını yaratmıştır. Bu toplum hayatı içinde üretmeye başlayan insan, üretirken elindeki malzemeyi zamanla daha iyi tanıyıp maddeyi değiştirip şekil vermiştir. Bu süreçte madde insana insan da maddeye etki etmiştir, bu karşılıklı etkiler sonucunda insanların kendi sosyal hayatı üzerine tesiri artmıştır. Bu süreç bütün pratik hürriyetin yani siyaset, hukuk ve ahlakın konusunu meydana getirmiştir. Toplum haline gelen insanın artık birbirine karşı davranışları, kendine düşen fonksiyonları, bu organizasyonun doğurduğu buhranların farkına varmaları ve onu değiştirmek için etki etmeleri klasik anlamda yapma ve bilme sınırlarını aşan yeni bir alan ortaya çıkarmıştır. Ülken bunu bir adamın kulübe yapmasından, bir kabilenin ortaklaşa çalışmasından ve yine daha büyük bir insan toplumunun herhangi bir iş veya faaliyeti yerine getirirken başında bir denetçi olmasına kadar her aşamada bazı insanların kurallara uyup bazılarının uymaması üzerinden örneklemektedir. Zümre yapılarında koyulan kurallara zorunlu olduğu için itaat eden ve denetlenmediği yerde bile bu kurallara uyan insanların olması sebebiyle siyasi ve hukuki yapının kurulması ahlaki yapının da gerekliliğini göstermektedir. Ona göre zümre hayatı bütün zıtlıklarıyla devam ettikçe ahlaki hayat da onunla genişlemektedir. Bunun için siyasi ve hukuki fiilleri ancak ötekilere göre incelemek mümkün hale gelebilir (Ülken, 2016b: 16).

Bu yüzden ona göre her ahlak felsefesinde önce iki konu ayrılmalıdır. Bunlardan ilki ahlaki hareket ikincisi ise ahlaki faildir. Ahlaki hareketle her türlü subjektif unsurlardan bağımsız, ahlaki olgu gibi alınan ahlak fiili ve bunun kriterlerini, ahlaki fiili hukuki fiilden genel olarak ayıran karakteri saptayabiliriz. Ülken bu ahlaki hareketi ahlaki hakikat felsefesi olarak tanımlamaktadır, bu kısım ahlakın objektif tarafıdır, böylece ahlaki niyet ile diğer bütün kasıt ve niyetler arasındaki farklar belirlenir, ayrıca burada ahlaki kesinliğin içine girenler incelenir. Bunlar kendiliğinden bilince göre başka, teemmüllü yani düşünüp taşınan bilince göre başkadır. Teemmüllü bilince göre gayeler, iyilikler, değer hükümleri iken kendiliğinden bilince göre bunlar asıl iradi aksiyonlardır ve bütün ötekiler oradan çıkar (2016b: 16-23). Ahlaki fail araştırıldığında, ahlakın subjektif unsuru ve bunun kriterleri incelenebilir. Ahlaki fail ahlakın subjektif tarafıdır bu sayede “her ahlaki hareket içinde hızlı veya ağır teemmüllü veya kendiliğinde cereyan ettiğine göre türlü nispetlerde lahzaları birbirinden ayırabilen, tahlil edebilen kasıt ve niyetler, istekler, ahlaki muhayyele incelenebilir” (2016b: 24). Ülken ahlaki bilginin ne tür bir bilgi çeşidi olduğunu tanımlamak için normatif ahlak bilimi tanımını yapmıştır. Ona göre bu ahlak bilimi “her türlü zaman ve mekân şartından sıyrılmış sırf kaide ve şekil olmak üzere anlaşılan ahlaki postulatların bilimidir.” (2016b: 16).

Bu toplumsal ve ruhi gerçeklikten ayrılan ahlak gerçek bir ahlak değildir. Normatif ahlaki kesinlik ve matematik veya mantıki kesinlik arasındaki ilgiye bakılırsa kesinlik aksiyomlara dayanır ve evrenseldir. Formel kesinlik ise çelişkisizlik ilkesine dayanır ve daha evrenseldir. Ahlaki kesinlik aksiyomlardan çıktığı için somut gerçeklikten ayrılamaz. Bu yüzden genel tariflere dayanır. Ülken’e göre normatif ahlak ve muhtevalı ahlak bilimi ahlak felsefesinin tamamlayıcılarındandır. Bilgi teorisi için formel mantık ne ise ahlak felsefesi için de normatif ahlak odur. Ona göre tam bir ahlak felsefesi kendi sisteminde hareket ve bilginin ilgisini göstermeye ve aksiyon teorisi olma açısından kurallar koyan, ancak bilgi ve bilim teorisi olma açısından bu kuralların içeriklerini doğal olaylar gibi inceleyen bir felsefe olmalıdır. Bunu yapmadığı takdirde ahlaki olguların çeşidinin bilimi olarak kalır. Ülken’e göre her değer alanında olduğu gibi ahlakın da kendine göre bir tekniği olmalıdır, bilim ya da diğer ilimlerle ölçülmesi doğru olmayacaktır (2016b: 19-21).

Ayrıca Ülken ahlakı evrensel bir kurallar bilimi haline getirmek isteyenlerin fikirlerini benimsememiştir. Çünkü ahlaki fiillerde özerkliğe dayalı tercihler vardır. Bunların diğer tercihlerden ayrılmasında belli vasıflar vardır. Bunlardan ilki akliliktir. Bu aklilik başkasının tecrübeleriyle birleşme oluşturmak anlamına gelmektedir. Burada evrensellik yoktur ancak evrensele doğru sürekli bir yönelme vardır, insanın kendi tecrübesiyle başkasının tecrübesini, başkasının fikirleriyle kendi fikirlerini tamamlamasıdır. Bu tamamlanma sürekli genişlemeye elverişli hareketli dairelerdir; böylece tamamlanma iki insanla başlayıp aile, arkadaşlar, meslek alanı, sınıf ve millet olarak genişleyebilir. Diğer vasıf ise ideal oluşlarıdır; insana haz verdiği için beğendiği, kendisine acı verdiği için beğenmediği şeyleri başkaları için de aynı olmasının istemez. Ferdi tercihler olan bu tercihler ancak aynı ideallere sahip olan insanlar arasında birliğe gidebilir. Burada ferdilik olduğu için bir evrensellikten söz edilememektedir. Bütün bu tanımlardan sonra Ülken'e göre ahlaklı adam ve pratik davranışları olan adam ayrımı neye göredir? Bunun cevabına bakılacak olursa karşımıza ilk çıkan ahlaklı adamın yukarıda bahsi geçen vasıflara sahip olması gerekliliğidir.

Ona göre basiretli insan demek olan pratik davranışlı adam, kendi hayatını disipline ederek mutlu olabilen insandır. Ancak ahlaklı adam için mutluluk gaye değil ideal tercihinin bir sonucudur. Ona göre ahlaklı adam doğrudan saadet peşinde değildir. Basiretli adamın tercihleri şahsi iken ahlaklı adamın tercihleri ideal ve sarsılmaz realitelere (2016b:24-27). Bu noktada ahlak tanımından çıkan ahlaklı adam anlayışına bakıldığında eğitim felsefesi alanına yansımada iyi bir eğitimin topluma kazandırdığı ideal bir birey anlayışı ve dahası öğretmenlerin sahip olması gereken özellikler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ülken ahlakın yaptırım gücünün de olduğu fikrini savunmuştur. Ona göre ahlaki yaptırımcılık süjenin kendisini yapmaya mecbur edici bir kuvvete sahip olmasıdır. Ahlak fiillerinin otonomi ve irade ile yapılması noktasında bile-ki bunlar zevkleri ve renk seçimlerini de içine alır-süje bunları bile seçmekte özgür değildir. Eğer öyle olsaydı ahlaki fiillerin oluşmasını sağlayacak hiçbir kuvvet olmazdı, buna bağlı olarak da ahlak alanı zorunlu bir alan olma durumunda olmazdı. İyilik yapma ve iyi olmayan eylemlerden kaçınma noktasında insan kendini mecbur hissetmektedir, çünkü böyle davranmazsa hareketlerinin birtakım geri dönüşleriyle karşılaşacağı kanısına varmaktadır (2016b: 273).

C. ÜLKEN'İN EĞİTİM FELSEFESİ

Hilmi Ziya Ülken'in dile getirdiği üzere “Çocukluk insan gerçeğinin en önemli safhasıdır, insanlığın bütün gücü ve tohumu onda yaşamaktadır. Çocuğu tanımak, tarihi, medeniyeti, kültürü tanımak kadar güçtür. Bunun için çocuğun yetişmesinden başka bir şey olmayan eğitim insanın kendisi için yeryüzünde yaptığı işlerden en büyüğüdür.” (2013, 19). Ancak eğitim sadece çocuğun karakterini şekillendiren bir süreç değildir. Doğumdan başlayıp ölüme kadar süren gelişim devamlılığıdır. Eğitim çocukluktan başlayıp tüm yaş safhasında bireyin kendini fark etmesinden karakterinin şekillenmesine, tüm yaşamı boyunca öğrenmesine ve öğrendiklerini aktarmasına öncülük eden bir süreçtir. Her işin bir başlangıç ve bitiş safhası vardır. Örneğin normal bir gelişim sürecinden geçip artık çalışma hayatına başlayan bir birey yirmili yaşlara kadar buna kendini hazırlamaktadır. Ancak eğitim ne iş ne de diğer faaliyetler gibi belli bir yaş aralığında alınacak bir süreç değildir. Bu yüzden Ülken'in eğitim anlayışı doğumdan itibaren ölüme kadar insanın yaşayacağı süreci içine almaktadır. Ülken eğitimin kültür ile geliştiği fikrini benimsemiştir. Ona göre insan eğitime doğduğu kültürden başladığı için eğitimin temelinde kültür olmalıdır.

Rousseau çocuğu doğaya döndürmek istemiş ve bunun oyun ile mümkün olduğu düşüncesini savunmuştur. Ancak bu düşünce Ülken'e göre aslında çocuğun toplumun yapay ve kötü etkilerinden kurtarılarak kültüre yöneltilmesi gerektiği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ona göre insanın eğitimi kendiyle başlasa da içine doğduğu toplumun hayat ve kültür tarzı ile şekillenmektedir. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için hiçbir zaman tek başına bir eğitim ve kültür yapma yeteneğine sahip değildir. Doğduğu andan itibaren çevresinin oluşturduğu kültür ile yetişip zamanı geldiğinde o da başka insanlarla birlikte kültüre bir şeyler katacaktır (2013: 198-202). Buradan da anlaşıldığı gibi Ülken'in eğitim anlayışı kültür ve değer temelli bir yapıdadır. Ayrıca Ülken'e göre çocuğa şekil verilerek düzeltilebilecek insan anlayışı yanlış ve eski bir görüştür. Bunun yerine çocuğu çekirdekten yetiştirerek sorumluluklarını bilen bireyler haline getirme düşüncesi daha etkili bir düşüncedir. Eğitimde aşırı hâkim düşüncelerden uzak durulmasını öğütleyen düşünür hem aşırı bireycilik hem de aşırı toplumsallık içeren fikirlerin eğitimde istenilen sonucu veremeyeceğini savunmaktadır (2013: 10-11).

1.Eğitim ve Akıl

Akıl insanın gücünün temelinde yer almaktadır. İnsan çevresinde yaptığı varlık tanımlamasını akılla yapıp varlığını aklıyla kavramaktadır. Sofistlerden önce akıl her şeyin başlangıcı olarak görülürdü. Ancak sofistlerle meydana çıkan insanın her şeyin ölçüsü olduğu düşüncesi sofistlerden sonra mutlak felsefeden kurtularak akli rehber almıştır. İnsanı her şeye ölçü yapma durumu sona ermiş ve akıl temelli bir varlık anlayışı hâkim olmuştur (2013: 29). Ülken bu aklın dinler açısından da değerlendirmesine baktığında isimleri farklı olsa da ortak bir ilahi hareketin etkisiyle bu aklın uyandığı kanısına varmıştır.

Bu yüzden ister toplumda bilgiye kolayca ulaşabilen ister ıssız bir adanın içinde hiçbir hazır bilgi bulunmadan yaşamaya çalışan insan olsun ikisi de birbirinden farksız olarak aklını kullanmaya başlayacaktır, bu akıl zamanı geldiğinde kendiliğinden uyanacaktır. Ülken eğitimin insan aklının uyanmasında önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. O aklın uyanmasında eğitime ve bu aklın da eğitime etkisine vurgu yapmaktadır (2013: 58). Eğitim aklın uyanmasına yardımcı olduğu kadar akıl da bu eğitimin kurallarını belirleyebilecek güce sahiptir. Eğitim, Rönesans ile düşünce özgürlüğünün olduğu ortamda orta çağın ilahi akıl düşüncesinden sıyrılarak ilerlemeye imkân bulabilmiştir. (2013: 31). Ona göre eğitimin asıl amacı çocuğu ideal topluma hazırlamaktır. Bu ideal toplum çağa göre değişim gösterebilmektedir (2013: 280-282). eğitim alanında mutlak felsefenin kurallarının uygulanması yerine aklın rehberliğinde bir eğitim yönteminin benimsenmesinin önemine vurgu yapan düşünür bu yönüyle eğitimde akla uygun bir yapı benimsediğini göstermektedir. Ülken'e göre eğitim öğretime oranla daha geniş bir alanda yer bulabilmektedir. Öğretim bilgi verirken eğitim hayat alanında kullanılacak kültürel bilgileri ve değer alanı ile ilgili bilgileri vermektedir (2013: 51). Ancak Ülken eğitimde tek taraflılığı esas alan görüşlere karşı çıkmış, eğitimi ve öğretimi ayırmayı doğru bulmamıştır. Ona göre eğitim hem kültürel hem he zihinsel bir faaliyettir. Eğitim öğretimi de kapsadığı için tek taraflı düşünülmesini doğru bulmamaktadır (2013: 63).

Ülken'e göre akılcı bir felsefe teori ve pratiği birlikte yürütecek bir yöntem benimsemelidir, eğitim burada öğretimin şeklini de belirlemektedir. O halde eğitim, teorik bilgilerin pratikle birleştiği bir öğretim halini almaktadır. Ona göre hiçbir öğretmen

bilgilerin soyut halde öğrencinin aklına yerleşmesini beklemez. Mutlaka çocuk öğrenirken kendi de yaparak öğrendiği her şey ile öğretimin içinde yer almaktadır (2013: 40). Anlama ve öğrenme süreçlerinin birlikte işlediği görüşünü savunan Ülken, bu noktada eğitimde birleştirici bir yöntem benimsemiştir. Çocuğun yaptığı şeyin ne olduğunu fark etmesi ancak anlama yoluyla meydana gelmektedir, yani öğrenme anlama ile sağlanmış olur. Anlamak hareketi sadece teorinin pratikle birleşiminden doğan bir kavram değildir. Ülken bu kavramın kültür ve değerler alanına yayılması gerektiği görüşünü benimsemektedir. Anlama sadece teorik bilgilerin değil değer bilgilerinin de içinde olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır, anlama edinilen tecrübelerin kıyaslanabilmesi ile tamamlanır. Bu alanda da Ülken değerler eğitiminin vurgusunu yapmaktadır.

2.Örgün Eğitim

Ona göre okulda kazanılan tecrübe güvenli, hayatın içinde kazanılan ise daha riske dayalı ve fedakârlık gerektiren bir süreçtir. Okul bu tecrübeleri hazır bir şekilde aktardığı için güvenilir kabul etmektedir. Ancak okulda kazanılan bilgi ve hayatta kazanılan bilginin birbirine karıştırılmaması gerektiğine de özellikle vurgu yapmaktadır. Ona göre okulda başarılı olan bireylerin hayatta başarılı olabildikleri gibi bunun tam tersi durumda mümkün olmaktadır. Bunun yanında okulu suni ve hayatı gerçek olarak gören Ülken, okuldaki bilgiler hazır olarak verildiği için gerçek hayat ile bağlantılı olmadığı sürece karşılık bulamama tehlikesinin olduğunu vurgulamaktadır (2013: 46-47).

Okulda eğitim alma imkânı olan çocuklar ile bu imkana sahip olamayan çocuklar arasında bu durumun bir sorunu beraberinde getirdiğini düşünmektedir. Okulda eğitim alırken aynı zamanda gerçek hayatta da bunu deneyimleme imkânı bulan öğrenciler ile okula gitmemiş çocuklar arasında uçurum vardır, deneyim yoluyla okul çocuğunun dış dünyayı anlayabilmesi bir noktaya kadar sağlanabilir. Ancak hayatı hayatın içinde öğrenen çocuk, okul çocuğu ile arasındaki uçurumu kapatmada bu denli başarılı olamayabilir. Hayatın içinde meslekler öğrenen esnaf sınıfının da sıkı disiplin altında olması bir noktadan sonra içinde biriken aşırı disiplinin etkileri taşkınlıklar olarak karşımıza çıkabilir. Ülken ise bu konunun ya okullaşma haline getirilerek ya da meslek erbabının yani ustaların çıraklara aşırı disiplinin olmadığı bir ortam sağlayarak vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde bu meslek gruplarının üyeleri bu aşırı

disiplinden bunalıp kendi aralarında ve halk arasında bir kavga durumu içine girebildikleri görülmektedir, sokaktaki kavgaların birçoğunun bu aşırı disiplin ortamından kaynaklandığına dikkat çekmektedir (2013: 48-49). Ülken'e göre bu gibi durumların yaşanmaması için okul her topluma şarttır. Okulsuz toplumlarda hâkim güç kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kültür bütün yetişen gençlerin rehber alması gereken ve eğitim olarak görülen bir yapıdadır. Okulun olmadığı toplumlarda eşitlik söz konusu olmayacağından kaos ortamının meydana gelmesi ve güçlünün güçsüzü ezdiği ilkel hayatta kalma çabasına yönelme söz konusu olmaktadır (2013: 50). Çocuk bilgiyi okul ortamında güvenle alıp hayata da uygulayabilme fırsatı bularak öğrendiği takdirde daha sağlıklı bir yetişkinlik hayatı sürdürebilmektedir. Ona göre okulda aşırı gergin veya aşırı rahat bir ortamdan kaçınılıp orta ölçünün bulunması önemlidir. Hayatın içinde edinilen bilgiler ve deneyimler ruhi gerilimleri ve gevşemeleri dikkate alan bir yapıda olmadığı için çocuk verimli bir deneyim alanı bulamamaktadır. Meslek erbabı kişilerin yetişme şekli ve ortaya çıkan olumsuz durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Ülken gerilmeyi aşırı bir uyanıklık ve bilince baskı olarak görürken gevşemeyi ise bu gerilimin giderilerek kas sisteminin normal çalışma dengesine getirilmesi olarak ifade etmektedir (2013: 65). Ona göre aşırı gerilme de aşırı gevşeme de zararlıdır. Bunların ölçüde tutulması hem vücut açısından hem de hayati yaşam standartları açısından önem arz etmektedir. Bunların okul hayatındaki önemini ise başarıya etkisiyle açıklamaktadır. Aşırı gerilme olduğu zaman çocuk hedeflerinden uzaklaşır, kendini yorgun hissedeceği için hedeflerine odaklanma gücünü kendinde bulamaz. Aynı durum aşırı gevşeme için de geçerlidir, aşırı gevşeme de çocuğu haylazlığa ve rahatlığa sürükleyeceğinden yine hedefinden sapar. Çocuğu bu durumdan korumak için onun hedefiyle iç içe olmasını sağlamak gerekmektedir. Taklit yoluyla hedefin içinde hissedip hem hedeflerine hem de sosyal hayatına vakit ayırabilmelidir yani sürekli hedefiyle iç içeymiş gibi davranmalıdır. Hedefe dıştan bakıp teoriler üretmek yerine bizzat onunla yaşamak ve günlük hayatının parçası haline getirmek hedefi ulaşılabilir bir konuma koymaktadır. Örgün eğitim bir çocuğun hedeflerine nasıl ulaşacağı konusunda izleyeceği yolu güvenli ve sistemli olarak sunmaktadır. (2013: 78). Ona göre öğrenmenin gerçekleşmesi için çocuğun hem bedensel hem de ruhsal olarak dengede tutulması gerekmektedir. Ruhsal ve bireysel açıdan aşırı bir gerilmeye maruz kalmayan her çocukta istendik seviyede öğrenme gerçekleşmektedir. Sonuç itibariyle okul ortamı ve eğitim sürecinin yani pedagojinin, sosyoloji ve

psikolojinin aşırılıkları arasında kalmadan orta yolda ilerlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde sosyoloji çocuğun davranışlarını topluma göre şekillendirmeye çalışacağından, psikoloji ise bireysel olarak şekillendirme çabası içine gireceği için bu iki aşırılık pedagojiye zarar verebilir. Pedagoji her ikisinin de ortasında olacak metotları benimsemelidir. Her iki disiplin gerekli ölçüde takip edildiği takdirde aşırılıklardan uzak, kültürel ve bireysel davranışlar birleştirilerek eğitimin istendik ve verimli sonuçları elde edilebilecektir (2013: 98). Örgün eğitim çocuğun sosyal, psikolojik, kültürel durumlarını gözetenek daha huzurlu, başarılı ve güvenli bir hayata hazırlık imkânı sağlar.

3.Kültüre Dayalı Eğitim Anlayışı ve Değerler Eğitimi

Eğitim felsefesini bir kültür felsefesi olarak gören Ülken'e göre bu felsefe, tek taraflı görüşlerden kaçınıp olayların iki yönünü görebilmelidir. İnsan kültür yapan ve eğitilebilen bir varlık olduğundan eğitim kültürden ayrı düşünülmemelidir (2013: 159). Hayvanların doğuştan sahip oldukları yetileri insan ancak kültür geliştirerek ve bu kültüre uygun eğitim alarak elde etmektedir. Bununla birlikte insan oluşturduğu toplumsal değerlere uyarak toplum ile sürekli bir etkileşim halindedir. İnsanın sosyolojik ve psikolojik açıdan birlikte ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ülken aynı zamanda insanın başka kültürlerle de uyum sağlayabilen bir varlık olduğunu bu yüzden evrensel bir etkileşimin de kültür ve eğitim üzerinde önemli bir rol oynadığını aktarmaktadır. Evrensel kültüre dikkat çeken Ülken, günlük hayatta kullanılan aletlerin yapımında bile başka kültürlerin etkisinin olduğunu vurgulayarak kültürün evrensel boyutlarını ve değişe bilirliliğini göz ardı etmediğini açıklamaktadır.

Ülken'e göre okullar kültürü değiştirerek etkilemektedir. Bunun en önemli sebebi olarak köylerden şehirlere artan göçü örnek göstermektedir. Ona göre toplumun eğitim alan kesimi artık zirai üretim faaliyetlerine ilgi duymayarak daha imtiyazlı işlerde çalışmak istediği için şehre göç etmektedirler. Şehrin rahat yaşamından faydalanmak isteyen köylü kesim buraya gelip gecekondü problemi yaratmakla kalmayıp kentin kültür yapısını da değiştirmektedir (2013: 172) burada Ülken eğitimin yarattığı sosyal bir problemin olumsuz etkilerini dile getirmektedir. Şehrin kendine has yapısının olması ve sınıf çatışmalarının oluşabileceği bu eğitimin yaygınlaşması durumunu sıcak karşılamamıştır. Ona göre belli bir kesim okuyup iyi eğitim almalı ve nitelikli insan sayısı

sınırlı olmalıdır. Artan üniversite sayısı ve eğitime kolay erişim nitelikli insan yetiştirme idealinin önünü kapatmaktadır ve bu durum düşünürre göre ciddi bir sosyal problemdir. Diğer yandan üretime rağbet azalacağı için ülkenin dışa bağımlı hale gelmesi de tehlike barındırmaktadır.

Ülken, günümüz eğitiminin temel problemi olarak gördüğü kültürden bağımsız eğitim verme yöntemleri gençlerin işsiz kalması tehlikesinin yanında yabancılaşma sorununu da beraberinde getireceğini vurgulamıştır. Ona göre her toplum kendi kültürüne uygun bir eğitim sistemi belirlemeli ve bu yönde eğitim vermelidir (2013: 174). Onun bu durumu tehlikeli görmesinin diğer nedeni ise toplumların yabancı kültürler ışığında benimsedikleri eğitim sistemlerini uygularken teorik bilgilerin pratikte bir karşılık bulamamasıdır. Örneğin Amerika'da ihtiyaç duyulan bir aletin yapımının ders kitaplarına girmiş olabileceğini fakat ülkemizde ihtiyaç duyulmayan ve nasıl kullanılacağı bilinmeyen bu aletin bilgisi öğrenci için boş bir bilgi yığını olmaktan ileri gidemeyecektir. Ancak kültürün ihtiyaca uygun meydana geldiğini göz önüne alırsak kültüre uygun eğitim de pratik hayatta hem karşılık bulacak hem de alınan eğitim işe yarayacaktır. Aksi halde neyi neden öğrendiğini bilmeyen ancak tüm zamanını okula vermiş bir nesil meydana gelecektir.

Ülken bu kültürle etkileşimli eğitim anlayışı çerçevesinde, eğitim alanında yapılacak uygulamaları da yararlı bulmaktadır. Bölgelerin coğrafi ve kültürel yapısının analizi yapıp bunları eğitime dahil etmek gerekmektedir. Çocuklar okula giderken aynı zamanda tarla ve ev işlerinde de ailelerine yardım etmelidirler. Ancak bu yardım ve iş yükü okulu engellemeyecek düzeyde hafif olmalıdır. Aksi halde birey yorulur ve okula enerjisi kalmayacağı için eğitim verimliliği düşer. Bunun yanında kültüre uygun verilen eğitim sadece ezberden ibaret olmaksızın dinamik bir yapıda ve gerektiğinde değiştirilebilir veya esnetilebilir olmalıdır. Bulunduğu coğrafyadaki bütün kültürel farklılıklara hâkim öğrenciler yetiştirilmelidir. Bu fark mezhep farkı olabilir, bu farklılıkları zenginlik haline getirerek öğrenciler arasında kaynaştırma çalışmaları yapılmalıdır. Gerektiğinde her iki mezhebin de ibadet yerleri ve yaşam şekilleri birbirine tanıtılmalıdır (2013: 180).

Ülken'e göre eğitimde değerlerin öğrenciye ilkokulda verilip, ortaöğretimde bilimlerin yanında değerler de kazandırılmaya devam etmelidir. Bu değer sisteminin verilmesi aşamasında toplumu iyi tanıyan öğretmenler ve yöneticilerin ailelerle iş birliği içinde olması önem arz etmektedir (2013: 297). Ülken öğretmenlere bu konuda önemli bir sorumluluk yüklemiştir, bu sorumluluğu iyi öğretmen ve kötü öğretmen ayrımı yapacak kadar önemli görmektedir. Ona göre iyi öğretmen değerleri günün şartlarına uygun hale getirerek öğrenciye verirken kötü öğretmen ise bu değerleri çocuğa tekrar ettirerek gelişimine hiçbir katkı sağlamamaktadır (2013: 42). Değerlerin dinamik hale getirilerek verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak okul kadrosu bu değerleri kazandırırken bilgi ile değeri karıştırmamalıdır. Karıştırıldığı durumda değerler bilimsel bilgilerin yanında dini dogmalar ve baskıcı toplum kuralları olarak algılanabilir. Bundan kaçınmak için ikisinin ayrımları yapılmalıdır, bu ayrım yapılırken de birbiri ile olan ilişkisi ince bir çizgide verilmelidir. Ayrıca başka kültürlerle kendini kapatan bir eğitim yapısı benimsenmemelidir, eğer böyle bir durum meydana gelirse kültürlerin kaynaşması gerçekleşmeyerek evrensellikten uzak bir eğitim ortaya çıkacaktır. Buradan Ülken'in gelişime dayalı bir eğitim yapısını savunduğu anlaşılmaktadır (2013: 302-311).

4.Okul ve Aile İş birliği

Veliler ve okul eğitim süreci boyunca birlikte çalışmalıdır. Bu birlikte çalışma sürecinde ebeveynler de okuma yazma eğitimi almak isterlerse ayrı bir okuma kursu düzenlenebileceği fikrini benimseyen Ülken'e göre bu iş birliği eğitimin sadece okulda kalmayıp evde de devamlılığını sağlayacaktır. Kültürü tanıyan öğretmenlerin yetişmesinin eğitimde en temel ihtiyaç olduğu fikrinin yanında okul binaları ve bunların imkanlarının da önemli bir unsur olduğu fikrini savunan düşünöre göre az ve kaliteli okullar olması eğitim açısından önemli bir noktadır (2013: 189-190). Ülken'in önemle vurgu yaptığı bir diğer konu ise eski ve yeni kuşağın değişen dünya içinde birbirine uyum sağlayamayarak çatışma halinde oluşunun doğuracağı olumsuzluklardır. Bu iki kuşak arasında mutlaka bir uzlaşma yolunun bulunması gerektiğini aksi takdirde gençlerin aşırılığa sürüklenme tehlikesi içinde olduklarını önemle vurgulamaktadır (2013:190-192). Aileler ve okul kadrosu birbiri ile iletişim halinde olup bu sorunun oluşmasına engel olabilir. Bunun için okulda alınan eğitim evde de devam ettirilmelidir. Ayrıca okulun

yapısı da kültüre uygun olursa böyle bir çatışma durumu meydana gelmez. Ülken'e göre aileler okul problemlerinde öğretmenlere yardımcı olmalı ve eğitimin sağlıklı ilerlemesini sağlamalıdır. Okulda verilen eğitimin devamlılığının evde sağlanabilmesi için gönüllü olmaları gerekmektedir. Bu alanda evde çocuğa gerekli imkanlar sağlanmalıdır. Okul aile birlikleri kurulup okul sorunlarında birlikte hareket etmenin yanında ailelerin çocuğun her türlü gelişimi ve sorunlarının çözümü için okul ile iş birliği halinde olmaları gerekmektedir.

5.Çevrenin Eğitime Etkisi

Ülken bireyin öğrenme aşamasını çocukluktan itibaren ele almıştır. Ona göre çocuk en son kendinin farkında olur. İlk başta etrafındaki eşyalar ve canlıları tanımlar, daha sonra kendi hakkındaki bilinci edinir. Diğer bütün canlılardan farklı ve muhtaç olarak doğduğu için belli bir süre bakıma muhtaçtır. Bu süreçte çevreyi gözlemler kendi dışındaki varlıkları gözlemledikten sonra oyun sürecine girer ve burada biz duygusunu öğrenir. Bu sosyalleşmenin ilk adımıdır, kendini fark edebilmesi için belli bir yaşa gelmiş olması gerekmektedir. Bu yeti insana eğitimle kazandırılmadığı gibi toplum yönlendirmesi aracılığıyla da olmaz. Kendini çevreyle bütünleştirerek benlik bilincinin oluşması onun doğasında vardır. Bu yüzden birey de toplum da insani varlık bütünüdür iki ayrı manzarasıdır. Onlar birbiri ile iç içedir, birinin var olması diğerine bağlıdır, bu toplumun içinde de insana birçok kimlik yüklenir. Aile, iş, sosyal ortam bunların her bir alanı için insanın farklı kimliği vardır. Birey toplumdan toplum da bireyden ayrı düşünülemez (2013: 104-107). Bu durumda Ülken ben bilincinin, başkasında var olmak olduğu ve doğuştan sahip olduğu bu yetiyi toplum aracılığı ile meydana getirdiğini savunma noktasında J. Locke' un "tabula rasa" fikrinden ayrılmaktadır.

Yukarıda işaret edildiği gibi eğitim doğuştan başlayan bir süreçtir. İlk olarak çocuğun evinde veya doğduğu çevrede başlamaktadır. Doğduğu çevre çocuğun kültür ve eğitim yapısını belirlemektedir. Eğitim ve kültürün birbirinden ayrı düşünülmesinin olanaksız olduğunu vurgulayan Ülken eğitimi pedagojik, psikolojik ve biyolojik açılardan ele almıştır. Bu yüzden eğitimi etkileyen sosyal yapının ailenin gelir durumuyla yakından ilişkisine dikkat çekmektedir. Ona göre fakir ailelerde çocuklar eğitimi büyük kardeşlerden veya sokaklardan alır. Çünkü anne ve baba para kazanmak için sürekli çalışır, çocuklar doğduktan bir süre sonra büyük kardeşlerin bakımına verilir. Bu yüzden

çocuk ya kardeşlerinin ya da sokaktaki arkadaşlarının kültür ve davranışlarıyla şekillenir. Zengin ailede yetişen çocuklar ise ebeveynlerinin yaşadığı hareketli hayattan dolayı bakıcılarla büyüdüğü için evde çalışanlar ya da bakıcıların kültürü ile yetişirler. Ancak orta sınıf ailelerin çocuklarında, anne sürekli evde olduğundan çocuk annenin kültürüyle eğitim almaktadır. Ülkenin bu farkların gözetilmeksizin eğitim evde başlar anlayışına dayanan pedagojinin yanlış bir tavır sergilediğini düşünmektedir (2013: 203). Eğitimin çevrede başladığı fikri insanın aldığı eğitim ve karakterinin de o çevrede şekillendiği anlayışını doğurmaktadır.

Ona göre başarı şartlara bağlıdır. Medeni bir toplumda yetişmiş insanlar belli bir sürede kısıtlı imkanlar içinde kaldığında ilkel içgüdülerine yenik düşerek medeniyetten de eğitim de uzaklaşmaktadır. Aynı biçimde geri kalmış bir toplumdan bir insan iyi şartlarda yaşayabileceği bir alana koyulduğunda istenilen düzeyde başarı elde edebildiği gibi bazen istenilenin üstünde bir başarı sergilediği de görülmektedir (2013: 108). Bu yüzden çevre eğitim üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahiptir. Okulda çocuğun hangi çevreden olduğu gözetilmeksizin adil bir eğitim verilmelidir.

6. Müfredat ve Konu Alanının Düzenlenmesi

Müfredat konusu Ülken'e göre eğitimde dikkat edilmesi gereken diğer konulardandır. Yığın bir müfredat programı uygulamak öğrenciye bir dizi teorik bilgileri vermekten başka bir yarar sağlamamaktadır. İyi bir müfredatın öğrencinin gelişimine uygun oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. İlkokuldan sonra verilen ağır dersler öğrencilerde okulun zorluğundan dolayı bir bıkkınlık yaratabileceğinden bu uygulamadan kaçınılmalıdır. Dersler verilmeye başlanmadan önce mutlaka derse ait kavramlar çocuğa açıklanmalıdır (2013: 218). Bu bir insan üzerinden örneklendirilebilir, bir insana bir konu anlatılıyor ancak bu alanda hazır bulunuşluk düzeyi saptanmıyorsa, bu durumda verilen bilgiler o insanda hiçbir anlam ifade etmez. Çünkü verilen kavramların karşılığı onda bulunmamakta dolayısıyla birey bu konuşmadan hiçbir fayda elde edemeyerek ayrılmaktadır. Bu yüzden konu alanının düzenli ve yaşa uygun olmasının yanında hazır bulunuşlukların da göz önünde bulundurularak düzenlenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Ayrıca bu konu alanı düzenlenirken verilecek bilgiler birbiri ile bağlantılı olacak şekilde düzenlenmelidir. Tarih konusu verilirken birdenbire hayvanlar alemi ile ilgili bilgi verildiği zaman öğrencide konudan konuya atlamış olmanın verdiği kopukluk meydana gelecektir. Tam olarak verilen konu pekişmeden diğer konular üst üste geleceği için asıl verilmesi hedeflenen konular havada kalabilmektedir. Ona göre dersler verilirken de anadil üzerinden eğitim esas alınmalıdır (2013: 218). Burada Ülken'in verilen eğitimin istendik sonuçlara ulaşması için dilin önemi üzerinde durmasının sebebi, bireyin anladığı dilde verilen eğitim kavramlarının onda karşılık bulabileceği düşüncesidir. Bu yabancı dil eğitimi verilmesine karşı olması demek değildir, bireye kendi dilinde eğitim vermek verilen eğitimlerin onda karşılık bulması demektir. Aksi takdirde hangi konu olursa olsun verilen bilgiler, kişinin anlamadığı kavramlar ve teoriler yığını olarak kalmaktadır. Bu konu kültüre dayalı eğitim verilmesi düşüncesi ile aynı amacı taşımaktadır. Sanat ve kültür eğitimi alanında da büyük sanatçıların eserleri üzerinden sanat eğitimi verilmesini, kültür eğitiminin ise büyük işler yapmış insanların olumlu tavırları üzerinden verilmesini uygun görmektedir. Teknoloji ve tekniğe bağlı eğitimlerin tarihsel gelişimleri ve kullanım alanları resimlerle birlikte gösterilip ileride üzerine koyulacak bilgiler için ve gelişen teknoloji için hazırlık oluşturulması gerekmektedir (2013: 219).

Okulda öğrencilerin teorik eğitimlerinin iyi planlanmasının yanında ders aralarının da iyi planlanmış olması gerekmektedir. Dikkatlerinin dağılma aralığı tespit edilerek teneffüs saatleri buna uygun biçimde ayarlanmalı ve bu ders arasında öğrenciye dikkat gerektirecek herhangi bir faaliyet yaptırılmamalıdır (2013: 225). Ülken'e göre teneffüs saatlerinde çocukların serbest bırakılıp beynin dinlendirilmesi ve tekrar derse hazır hale gelecek kıvamda olması hem öğrencilerin beden ve zihin sağlığı için hem de derse odaklanmalarının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Ülken okulda bu düzenlemelerin yapılmasının yanında öğrencilerin evde de düzenli bir hayata sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır, çocuğun yeme ve uyku düzeninin olması onu okul hayatında başarılı bir birey haline getireceğini savunmaktadır (2013: 237). Ayrıca okulda öğrenciler sanattan soğutulmadan, yanlış sanatsal eğitimlere maruz bırakılmadan hayal gücü gelişimleri sağlanmalıdır. Bu hayalleri gerçekle birleştirebilme kabiliyeti de sanat aracılığıyla yapılmalıdır. Bir yaştan sonra artık hayatın aşırı gerçekleriyle karşılaşan bireyin hayal kurma yeteneği farkında olmadan körelmektedir, bu sebeplerden dolayı artık hayal kuramayan bireyler meydana geldiğinde, öğrencilik döneminde sanat ile hayal

kurma yeteneğinin kazandırılmış olması yetişkinlik döneminde de tekrar bu yetiyi elde edebilmek için kullanılabilecek iyi bir yöntemdir (2013: 256).

Köylerden kentlere yapılan aşırı göçe karşı çıkan Ülken, öğretmenlerin iyi yetiştirilmesi kadar Köy Enstitüleri'nin devamlılığı ve köy halkının ziraat konusunda eğitilip üretime devam etmelerinin hem ülke refahı hem de şehir yapılarının bozulmaması açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Köylerde eğitim verecek öğretmenlerin köy kültürünü iyi kavramış olması gerektiğini aksi takdirde eğitimde istediği verimi alamayan köy halkının şehirlere göçe yöneleceğini savunmaktadır (2013: 256). Bu alanda şartların iyi gözetilip müfredat düzenlemelerinin bölge şartlarına uygun yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Genel anlamda benimsediği müfredat anlayışı ilerlemeci tarzda düzenlenip çocuğun her türlü ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarının karşılanacağı yapıda olmalıdır. Ağır bir müfredat programı ve teorilerden meydana gelen kopuk konu alanları öğrencileri derslerden soğutmakla kalmayıp hiçbir kazanım da sağlamayacaktır. Dersler çocuğun yaşı ve yaşa bağlı ruh durumları göz önüne alınarak verilmelidir, bu yüzden Ülken eğitimi yaşa göre evrelere ayırmıştır.

7.Eğitimde Yaş Evreleri

Ülken Rousseau'nun her yaş evresinin farklı dinamiği olduğu fikrine olumlu bir yaklaşım sergileyip kendisi de bir yaş evreleri ayrımı yapmıştır (2013: 185). İnsan doğduktan sonra devamlı olarak geleceğe hazırlık içinde olur. Ülken'e göre bunun en büyük göstergesi basit bir evcilik oyununda bile çocukların üstlendiği rollerdir. Bu yüzden oyunun çocuğun geleceğe hazırlanmasında önemli bir rolü vardır ve bu her çocuğun geçmesi gereken bir süreçtir (2013: 143). Ona göre oyun döneminde çocuğun aldığı iyi eğitim ileride sorumluluk sahibi bireyler oluştururken kötü eğitim ise daha içedönük, memnuniyetsiz bireyler meydana getirmektedir. Bu kötü oyun eğitimi olan çocuklar okul öncesinde öğretmenler tarafından tespit edilip agresif tavırlarından uzaklaştırılmalıdır (2013: 213). Ülken, oyun sürecini de bir eğitim olarak görmektedir. Ayrıca oyun dönemi ahlaki karakterin oluştuğu ve çocuğun kurallara yavaş yavaş alıştığı dönemdir. Ülken eğitim dönemini belli yaş evrelerine ayırmıştır, bunun sebebi ise her yaşın getirdiği ruh durumları ve öğrenme düzeylerinin farklı oluşudur. Bu evrelerden ilki olan oyun dönemine yukarıda değinildiği gibi çocuğun çevresini tanıma ve kurallara uyma gibi yetenekler kazandığı dönemdir. Diğer evre ilkokul yaşları ve ortaöğretim

yaşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülken oyun döneminden sonra gelen ilkököl yaşını eğitimde en önemli yaş evresi olarak kabul etmiştir. Bu yaşlar çocuğun tamamen farklı bir alana girip tanıdık olmadığı insanlarla sürekli bir arada bulunduğu zaman dilimidir. Bu dönemde öğretmen çocukları iyi tespit edip, beden ve ruh sağlıklarındaki değişiklikleri saptayarak gerektiği durumda çocuğun ailesine bilgi vermelidir. Yine buna benzer şekilde ders ve gelişim takibi yapıp öğrenme hızında ve verimliliğinde meydana gelen değişimleri gözlemleyip gelişimi için gerekli önlemleri almalıdır (2013: 215).

İlkokul yaşındaki çocuğa ağır dersler vermek yerine yaşadığı ülkenin kültürel, coğrafi yapısı basitçe tanıtılmalıdır. Ülken'in ayrımını yaptığı bir diğer evre ise ortaöğretim evresidir. Bu evrede çocuk ergenlik döneminin verdiği fiziksel ve ruhsal değişiklikler önemli rol oynamaktadır. Artık gençlik çağına erişmiş olan birey hem bu değişimlerle hem de ortaöğretim müfredatında gördüğü yeni derslere alışma süreciyle mücadele vermektedir. Bu yüzden bu evrede verilen ahlaki eğitimler gurur kırıcı olmaktan uzak, öğretim olabildiği kadar hafif konularla verilmelidir. Bu süreç bireyin geleceğini kurmak açısından karar aşaması olduğu için doğru yönlendirilmelidir. Yeteneğe uygun yönlendirmeler yapılırken öğretim de de bambaşka bir dünyanın içinde gibi hissettirecek, ilköğretim çağından kopuk bilgiler verilmemelidir (2013: 262). Ülken'e göre bu dönemde öğretmenler, öğrenciler arasında başarılı ve başarısız öğrenci ayrımı yapmamalıdır (2013: 217). Öğretmenin başarılı ve başarısız ayrımı yaptığı her an başarılı öğrenci başarısız olan üzerinde kompleks geliştirebilmektedir. Başarısız olan öğrencinin ise eziklik duygusu altında okuldan soğuyup var olan potansiyelini gerçekleştirme umudunu kaybetme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ülken bu düşüncesiyle kıyaslama yapmanın öğrenci üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Sadece başarı ve başarısızlık durumu için değil maddi ayrımların da çocuklar üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağına değinen Ülken, sınıf çatışmalarının meydana gelmemesi için okullarda adil bir sistemin hâkim olması gerektiğini düşünmektedir. Bu sayede her yaş seviyesindeki öğrencilerin arasında rekabete dayalı fazla girişkenlik ve aşırı çekimserlik durumu tetiklenmemiş olacaktır, ayrıca maddi konuların öne çıkmadığı eşitlik alanında eğitim alan bu öğrenciler potansiyel yeteneklerini rahatça ortaya koyabilme imkânı bulacaklardır (2013: 217).

Ortaöğretim sürecinde verilen bilgilerin tamamı uygulanabilir olmalıdır (2013:285) verilen teorik bilgiler laboratuvar ortamı gibi uygulamaya elverişli alanlarda gerçek hayata uygun pratikler haline getirilmelidir. Ortaöğretimde verilen edebiyat tarih ve felsefe gibi dersler basit şekilde ilkokulda verilmeye başlanmalıdır. Böylece öğrenci tartışmaya girmekten çekinmeyecek aynı zamanda yükseköğretime geçtiği zaman doğru bilgiye ulaşmanın yollarını bilerek gideceğinden, daha bilinçli bir üniversite hayatı sürdürebilecektir (2013: 296) Ülken eğitimde dinamizmin önemini gözetmektedir. O, durağan bir eğitim anlayışına karşı çıkarak eğitimin gerektiğinde kıvrak bir yapı alarak yeniliğe uygun hale getirilebilmesini savunmaktadır (2013: 285). Ayrıca teori ve pratiğin aynı zamanda vermenin eğitimi faydalı hale getireceği fikrini savunan Ülken lise döneminde verilen sosyal bilimler eğitimini yani felsefe edebiyat ve tarih gibi konuların da ilkokulda verilmesi disiplinler arasındaki ilişkiyi anlayamama zorluğunu ortadan kaldıracaktır (2013: 72). Bu şekilde yetişen çocuk -yani disiplinler arası ilişkiyi anlayabilen ve analiz yapabilen çocuk- yükseköğretimde hangi alana yönelirse yönelsin araştırma ve analiz yeteneğine sahip olacağından başarılı olur. Daha bilinçli bir yükseköğretim hayatı sürerken aynı zamanda analiz yeteneği ve araştırma kabiliyeti olan gençler meydana geleceğinden doğru bilgiye de kolay ulaşabilirler. Ona göre okullar çocuğu belli bir mesleğe hazırlamak yerine bütün disiplinleri aynı ölçüde verip önem sıralaması yapmaksızın hayata iyi hazırlanmış bireyler haline getirmelidir. Meslek seçimine göre eğitim vermek ve lisenin son safhasında bu disiplinleri ayırarak vermek doğru değildir. Ona göre alan ayrımları yapılmadan herkese aynı eğitim verilip lisenin bitişi bu şekilde sağlanmalıdır (2013: 72).

8.Yerli Müfredatın Gerekliliği

Sürekli başka ülkelerin müfredatları üzerinden eğitim veren bir eğitim yapısı durağan bir yapıda kalarak dünyanın güncel gelişmelerine yetişememektedir. Ülken sürekli Arap ve Fars terminolojilerine takılıp kalan, batının gelişmelerini bünyesine almayı reddeden bir eğitim yapısının ülkemizde hâkim olduğundan şikayetçi olmuştur. Dinin dogma derecesinde kutsallaştırılmasından kurtulup aklın yolunda gitmemiz gerektiğine, tüm dünyanın kullandığı ortak bilim dilini kullanmanın bizi ileriye taşıyacağı konusuna önemle dikkat çekmektedir. Bu yüzden Avrupa'nın kiliseye bağlı eğitim sistemlerini ve Fransa gibi ülkelerin müfredatlarını kullanmaktansa kendi müfredatımızı

oluşturup diğer ülkelerin ise bilim alanındaki çalışmalarından yararlanmayı doğru bulmuş, bu yöntemle eğitimde verimliliğin sağlanabileceğini vurgulamıştır (2013: 282-285). Ülken şimdiye kadar uygulanmış olan başka ülkelerin eğitim sistemine karşı çıkmakla birlikte Amerikan eğitim sisteminin de takip edilmesini uygun bulmamıştır. Sebebi ise bu sistemin bütün fikirlere açık bir sistem olmasından ötürü belli bir amacının olmadığı gerekçesidir. Ancak yine bu eğitim sistemiyle bütünleşmiş olan pragmatizmin olumlu yanlarının alınmasında sakınca görmeyen filozof aşırı hürriyetçi yapısından kaçınılması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Pragmatizmin insanı alet yapan varlık olarak tanımlaması durumunu zararlı bulmaktadır. Aşırı hürriyetçiliği de eşitliğin oluşmasına engel teşkil ettiği için reddetmektedir (2013: 278). Ayrıca pragmatizmin bütün bilgileri yani metafiziksel düşünceleri de teknik düşünceler gibi almasını pragmatizmin bir açığı olarak görmektedir.

Amerikan pedagogların okul ve toplumu birleştirmek istemesi fikri ise Ülken tarafından kabul görmektedir. Ancak bu kabul görme eşitlik ilkesinin de uygulanması şartını içermektedir. Okul ve toplum yapısının birleştirilmesinde toplumun kültürünü temel alınması taraftarı olan Ülken, eğitim ve kültürün birlikteliğini bu alanda da savunmaktadır. Kültürün sürekli değişen unsurlarına uygun bir eğitim sisteminin uygulanması gerektiği yönündeki düşüncesi eğitimde ilerlemeci bir tavır benimsediğini göstermektedir. Ancak bu kültür yapısının olumsuz taraflarının da eğitimden çıkarılıp yeri geldiğinde eğitim sisteminin değişime uğrayabilecek yapıda olması gerektiğini belirtmektedir (2013: 279). Ülken'e göre ideal bir topluma hazırlık olarak yetişen ideal insan ise daima eşitlikçi, iyi bir vatandaş ve ahlaklı bir birey olmalıdır. Evrenselliğe açık ve demokratik davranmalıdır (2013: 282). İdeal eğitim anlayışı uygulamalı eğitimi desteklemelidir (2013: 310). Bu uygulamaların yapılabilmesi için de okul binalarının donanımlı olması şarttır. Uygulama alanı zayıf olan bir okul binası yığın bilgi veren bir kurum olmanın dışına çıkamamaktadır.

9.Beden Eğitiminin Önemi

Ruh ve beden ilişkisi Ülken açısından önem arz etmektedir. Ona göre ruh ve beden birlikte çalışır, birinin sağlık durumundan diğeri etkilenir. Öyle ki bunun önemin vurgulamak için ilkçağ filozoflarından Platon'un fikirleriyle de desteklemiştir. "İlkçağda ruh beden içinde, onu idare eden bir pilot gibi görülüyordu: Platon, ruhu ten kafesinde

duran can kuşu gibi algılıyor.” (2013,332). Ülken, fikirlerin açılması ruh ve bedenden gelir ve kaynağını buradan alır, fikirler ruh ve bedenın eseridir Ülken, (2010: 37). Beden ve ruh sağlığı ilişkisine eğitim açısından değinilecek olursa Ülken burada beden eğitiminin de kültüre göre şekillendiğini savunmuştur. Çünkü köyde yetişen bir çocuğun şartları uygun değilse profesyonel bir beden eğitimi alma imkânı olmaz ancak okulda yeterli şartlar sağlanırsa eşit bir beden eğitimi süreci geçirebilirler. Bunun yanında beden eğitimi alan çocuğun teorik bilgiler alanlar gibi kişiye uygun spor eğitimlerine yönlendirilmeleri gerektiğini savunmaktadır (2013: 343).

Yani zayıf bünyeye sahip bir çocukla güçlü bünyeye sahip çocuk aynı şartlar altında eğitime zorlanamaz. Bir çocuk yüzmede iyi iken diğeri koşuda iyi olabilir bunların ikisini bir araya koyup aynı başarıyı göstermesini beklemenin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Beden sağlığının yerinde oluşu eğitim alan bir çocuk için zihnen berrak düşünme, eğitimde aktif rol alma gibi başarı unsurlarını destekler. Biyolojik olarak hareketli çocukların dolaşım sistemlerinin sürekli aktif olması diğeri derslerdeki başarılarına olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Ayrıca sosyal aktiviteye yönlendirilen içine kapanık bir çocuk orada bir başarı gösterebilirse diğeri derslerinde de kendine güvenip olumlu yönde çaba sarf etme isteği içine girebilir. Ülken beden eğitimi sadece ders olarak görmekten ziyade çocuğun ruhundaki gerilmeleri atabileceği, kendine güven elde edeceği sebepleri ile önemli görmektedir. Aslında burada amaç bedeni eğitmek değil ruhu da desteklemektir.

Öğrencinin sağlam bir ruh yapısına sahip olmaları kadar ona rehberlik eden öğretmenin de ruh yapısının sağlam olması gerekmektedir. Aksi takdirde çocukları eğitmek için görevlendirilen öğretmen kendi karakterini çocuğa yansıtabilir. Bu da eğitimin amaçladığı bir birey yerine öğretmenin etkileriyle ziyan olmuş bir birey meydana getirmektedir (2013: 340). Ayrıca sadece eğitim durumunda beden eğitimi ruhu onarmakla kalmaz bir toplumda yaşanan doğal afetler veya savaş gibi durumlarda da bedenın eğitilmesi eski ruhi sağlığı yerine getirebilir. Buradan Ülken’in yaşam boyu eğitimin devam ettiği ve insanın her yaşta eğitilebilir bir varlık olduğu fikrini destekler nitelikte teoriler ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Ülken ruhi eğitimin beden eğitimi ile sınırlı kalmayıp diğeri destekleyicilerden de beslenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu destekleyiciler sanatsal aktiviteler, spor, kültürel

aktivitelerdir. Bunların içine eğitimin bir parçası olması gereken din eğitimi de koyulmalıdır. Din eğitiminin önemini insanın her zaman kendi varoluşuna sebep aramasından kaynaklanan boşluk hissinin oluşmaması için gerekli görmektedir. Eğitim ve öğretimi birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görmesinin yanında işlevsel açıdan belli noktalarda ayırmaktadır. Bilgi alanı öğretime ait iken değerlerin kazandırılması alanı eğitime aittir. Ayrılmazlıklarının temelinde ise ikisinin de amacının ideal topluma uygun ideal bir birey yetiştirmek için gerekli bütün kazanımlarla bireyin donatılması gerektiğidir Kayışlı (Fırat Üniversitesi, Türkiye, 2012: 189).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE JOHN DEWEY'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİNİN MUKAYESESİ

1.Eğitim Anlayışlarının Genel Mukayesesi

Dewey ve Ülken ayrı kültürlerde eğitim felsefesi alanında çalışmalar yapan filozoflardır. Dewey Amerikan kültürüyle, Ülken ise Türk kültürüyle yetişmiş bir filozoftur. İki filozof da sosyal bilimler alanında geniş yelpazede çalışmalar yapmışlardır. Birbiriyle benzerlik ve ayrılık gösterdikleri birçok husus vardır, ancak biz aralarındaki benzerlik ve farklılıkları eğitim felsefeleri açısından ele alacağız. Ülken'in yaşadığı dönemde Türkiye'nin yeni kurulmuş bir devlet oluşu, onun fikirlerinde daha milliyetçi ve ülkeyi ilerletmeye yönelik etkiler yaratırken Dewey siyasi açıdan biraz daha sakin bir dönemde yaşamıştır. Ancak ilerlemeye ilişkin görüşleri birbiri ile benzerlik göstermiştir, ancak Dewey eğitim alanındaki fikirleri Ülken'den daha önce ortaya koyduğu için Dewey birçok alanda Ülken'e rehberlik etmiştir.

Pedagojiden psikolojiye, sosyolojiden felsefeye kadar her alanda çalışmalar yapan Ülken pedagojik çalışmalarında fizyolojik detaylara Dewey'den daha çok yer vermiştir. Bu eğitim sürecindeki bir çocuğun aşırı strese maruz kaldığı zaman vücudundaki kasların vereceği tepkileri hem fizyolojik hem de nörolojik açıdan detaylandırmasından anlaşılmaktadır. Gerilme ve gevşeme kavislerini psiko-biyolojinin genel kuralları ile açıklaması buna örnektir. (2013: 66). İkisi de sosyal bilimlerde ve eğitimde kültüre önem vermişlerdir. Ancak Ülken eğitimin kültür temelli olması gerektiğini savunurken, Dewey kültürün eğitime olan etkisi üzerinde durmuş olsa da tamamen kültürü eğitimin temeline almamıştır. Ülken açıkça kültür temelli eğitimi benimserken Dewey bu kültür anlayışının yerine toplumu koymuştur. Ülken eğitimin temeline geleneksel kültürü koyarken başka kültürlerinde gözden uzak tutulmaması gerektiği anlayışı benimsememiştir.

Ülken'e göre bir milletin eğitiminin temelinde kendi kültürü olması demek verilen eğitimin insanda karşılık bulması demektir. Bunun yanında kültürün dinamik bir yapı olduğu fikrini savunan filozof, başka kültürlerden de bilimsel bilgilerin alınıp gelişmelerden geri kalınmaması gerektiğini savunmaktadır. Dewey ise kültürel yapının bilinmesine yönelik eğitimler verilmesinin toplumun geleceği olan bireyin kendi

kültürüne yabancılaşmaması ve topluma uyumlu yaşayabilmesi için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Dewey'e göre ideal topluma ideal bireyler yetiştirme düşüncesi yoktur. Ona göre eğitimin amacı bireyi hayata hazırlayan ve toplumun devamlılığını sağlayacak olan bireyleri bu toplumsal yaşama uygun hale getirmek iken Ülken'e göre eğitimin amacı ideal topluma ideal birey yetiştirmektir. Bu fikir Platoncu bir temele dayanmakta ve idealist eğitim felsefesi diğer adıyla daimici eğitim kuramını çağrıştırmaktadır.

Ülken pragmatizmi eğitim alanında sakıncalı bulmamaktaysa da aşırı pragmatizm düşüncesinin eğitimde pratiğin dışındaki bilgilerin işlevsel olmayacağını düşünen bireylerin meydana gelmesine yol açacağı kaygısını taşımaktadır. Ayrıca Dewey'in pragmatizmini de bütün formel ve matematiksel düşüncüyü pratiğe ve pratik faydaya indirgemesi sebebiyle eleştirmektedir (2013: 322). Ülken'in bu düşüncesine karşın eğitimi toplumsal tecrübelerin gelecek nesillere aktarılması olarak gören Dewey'in, pragmatizmin ahlak ve kültürel değerleri ezmesine olanak vermediği görülmektedir. Ona göre ahlak kuralları da din kuralları da temel seviyede verilmeli ve birey daha sonra isterse bu alanlarda derinleşebilmelidir, yani Dewey ahlaki ve dini konularda insanların seçim hakkının olabilmesi taraftarı olmuştur. Dewey'e göre eğer okulda öğrencinin var olan enerjisini ahlak kuralları, kılık kıyafet ve sıkıcı yönetmeliklere harcayan bir yönetim varsa zaten bu yönetimin amacı eğitim vermek değil tek tip insan yetiştirme çabasıdır. Buna karşılık Ülken, dini eğitimin ve değerler eğitiminin verilmesini gerekli bulmaktadır, eğer dini eğitim verilmezse çocuklar ve gençler yaşa bağlı değişen ruh halleri içinde varoluşsal bunalıma girebilirler bu yüzden dini eğitim verilmesini onları yaratılış amacı gibi derin sorgulamalardan uzak tutacağı için gerekli görmüştür. Dini konuda Ülken Dewey'in fikirlerinden ayrılıp varlık alanında benimsediği aşkın anlayışını sürdürmüştür, dini eğitimin eğitim alanında önemli bir unsur olduğu fikrini benimsemiştir.

Ülken eğitim sürecinde manevi eğitimler yanında ilmi eğitimlere de önem vermektedir. Dewey ve Ülken bu konuda hemen hemen ortak düşüncelere sahiptirler, farklı coğrafya ve kültürlerde yaşamışlardır ancak Ülken bu alanda Dewey'in fikirleri doğrultusunda benzer görüşler benimsemiştir. İkisi de ilmi eğitimlerin uygulama gerektiren alanlarda teorik bilginin pratik bilgiye geçirilebilmesi için okulda gerekli bütün donanımların olmasını zorunlu görmektedirler. Ancak Dewey daha çok uygulamalı alana eğilip fen ilimlerini manevi ilimlerden daha önemli görmüştür. Dewey bireylerin

birbirinin özgür alanına girmeden, haklarını ihlal etmeden kendi faaliyetlerini gerçekleştirmesinin gerektiğini vurgulamayı da ihmal etmemektedir. Buradan onun bireysel özgürlük kadar toplumsal özgürlüğe de önem verdiği anlaşılabılır. Dewey eğitimde ideal insan yetiştirme kaygısı gütmeyenken Ülken eğitimin temel amacının bu olduğu fikrini savunmaktadır. Buradan Ülken'in eğitim alanında idealist bir tavır sergilediği anlaşılmaktadır. Ancak bu yönü eski ve sabit eğitim anlayışını desteklediği anlamına gelmemektedir.

Her iki filozof da ilerlemeyi esas alan bir eğitim felsefesi benimsemektedir, ancak bu ilerlemeci fikir Ülken'den önce Dewey tarafından ortaya koyulduğu için aslında Ülken onu takip etmiştir denilebilir. Dewey natüralist bir filozof olduğu için esas aldığı şey başlı başına ilerleme anlayışıdır, bu ilerleme anlayışının temelinde hayatın dinamik ve sürekli akan bir yapıda olması anlayışı vardır. İlerlemenin temelinde sürekli bu yenilenme fikri olan düşünür'e göre eğitim de diğer her şey gibi canlı olmalıdır. Dewey'e göre eğitimin konusu ve unsurları da buna uygun olarak dinamik bir yapıda olabilmelidir. Toplumda değişmez olarak algılanan kurallar bile çağın gereğine uygun şekilde esnek yapıda olmalıdır görüşünü savunmaktadır. Benzer biçimde Ülken de eğitimin çağın gereklerine uygun bir yapıda olmasının gerekliliği taraftarıdır. Ona göre de kültürler ve normalar yeri geldiğinde değişebilecek dinamizmde olmalıdır, bu değerler eğitiminin dinamikleştirilerek verilmesi gerektiği vurgusundan anlaşılmaktadır. Dewey eğitim felsefesinde de felsefe ve diğer alanlarda olduğu gibi birleştirici bir tavır sergilemiştir. Ona göre eğitim ne tamamen eski usule göre verilmeli ne de tamamen eski usul reddedilmelidir. Eski eğitim sistemlerinin faydalı tarafları alınmalıdır. Aynı birleştiricilik Ülken'de de görülmektedir. O da eğitimde aşırılığın, sadece bir tarafın görüşüne bağlı olmanın eğitimin amacına ulaşamayacağı görüşünde olmuştur. Bu görüşüyle Ülken Dewey'in birleştiriciliğini benimsemektedir.

İki filozof da eğitimin doğumdan başlayarak çocuğun kendi çevresinden, aile ve arkadaşlarından aldığı görüşünü savunmaktadır. Eğitimin ilk aşamasını çevre olarak gördükleri için oyun dönemine ikisi de önem vermiştir. Dewey'in oyun döneminde çocuğun biz duygusunu öğrendiği ve ben duygusunu sonradan kazandığı görüşü Ülken tarafından kabul görmüş ve çocuğun benlik duygusuna erişebilmesi aşamasında Dewey'in fikrine yakın bir anlayış benimsemiştir. İkisi de oyun dönemini çocuğun

gelişimi açısından önemli bir süreç olarak görmektedir. Çünkü onlara göre çocuk kendini sorumluluk alma sürecine oyun döneminde alıştırır. Dewey'e göre oyun çocuğu geleceğe hazırlar. Benzer biçimde Ülken de oyunun verdiği sorumlulukların bireyi çalışma hayatına hazırladığı, ahlak kurallarına alıştırdığı bir dönem olarak görmektedir. Ancak Ülken, Rousseau 'nun çocuğu doğaya döndürme isteği fikrini kültüre döndürme ve yapaylıktan uzaklaştırma olarak anlayıp benimserken Dewey aynı filozofun çocuğun doğaya döndürülmesi fikrini bilgi edinmede deneyimlerden yararlanılarak, doğa ile iç içe olunması açısından önemli bulup kabul etmiştir.

Çocuğun gelişim sürecinde çevrenin önemi iki filozofta da benzerlik göstermektedir. Bu çevre oyun ve arkadaş çevresidir. Ancak Ülken'in farklılık gösterdiği nokta bu çevreyi daha çok kültür şartlarını göz önünde bulundurarak tanımlamasıdır. Ülken'in bunu yapmasındaki maksat içinde bulunduğumuz kültürün gereklerini yerine getirmede toplumun da okul çocuğunun da belli sorumlulukları üstlenme fedakarlığını gösterebilmesinin önemidir. Kırsal kesimde yetişenlerin ailelerine işlerde yardım etmesini gerekli bulması buna örnektir, aynı zamanda sadece kırsalda olan değil şehirde olan çocukların da ailelerine ev işlerinde yardım etmesini gerekli bulmaktadır. Bu sayede çocuk yaşamın içinde yer alarak hayatını sadece okuldan ibaret olarak görmeyecektir, hayata da hazırlıklı hale gelebilecektir. Ona göre kısıtlı imkanlarda yetişmiş bir çocuğun imkanları ile daha iyi şartlarda yetişmiş çocuğun imkanları aynı olmadığından bu eşitsizlik eğitim alanında sağlanacak eşitlik ile kaldırılmalıdır.

Dewey ve Ülken eğitimde fırsat eşitliğine önem vermişlerdir. İki filozofta bütün öğrencilerin eşit şartlarda eğitim alması taraftarıdır. Okul binalarının barındırması gereken özelliklerin bütün ülkede eşit olması gerektiğini savunmuşlardır ancak bu fikir elbette Ülken'den önce Dewey'in savunduğu bir fikir olduğu için Dewey bu alanda Ülken'i öncelemiştir sonucuna varılabilir. Beden eğitiminden fen bilimlerine kadar bütün derslerin uygulama laboratuvarının olması gerektiği konusunda da Ülken, Dewey'in fikirlerine benzer görüşler ortaya koymuştur. Ayrıca Ülken teknoloji aletlerinin ve okul araçlarının tamamının hem kırsalda hem de kentteki okullarda eşit biçimde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Aksi takdirde köydeki bir çocuk ile kentteki bir çocuktan aynı verim beklenemez. Bunlar ileride yükseköğretim alanında birleştiklerinde birbirinden ayrı kültürlerde ve şartlarda yetişmiş iki birey olarak yabancılık çekmelerinin

önüne geçmede önemli bir etken olacaktır. Ülken'e göre eğer eğitim bireyi topluma hazırlama amacı güdüyorsa o zaman bütün bireylere eşit seviyede eğitim vererek toplumsal sınıf farkının oluşmasına engel olmak zorundadır.

İki filozof da eğitim alanında hayvan ve insanın eğitilmesinde farklılıklar olduğunu kendi eğitim anlayışları ve yöntemlerine göre göstermeye çalışmışlardır. Ülken insanı hayvandan ayıran noktanın, değerlere sahip olmak ve bu değerleri eğitim yoluyla aktarmak olduğunu düşünürken Dewey bunu insanların tecrübelerinin olması ve bu tecrübeleri aktarmak olarak görmektedir. İki filozof da hayvanların da insanlar gibi eğitilebileceğini düşünmüşlerdir, ancak insanlar ve hayvanları eğitme alanındaki ayrımında farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Ülken hayvan ile insanın eğitilme alanında kıyaslamasını, hayvanın insanlar gibi aldığı eğitimi değerler ile birleştiremeyeceği noktasında insandan eksik olduğunu savunurken Dewey bu alanda hayvanların elde ettiği deneyimleri kullanamamaları alanında bir ayrıma gitmiştir.

Ayrı fikirlere sahip oldukları diğer bir konu ise Ülken'in önem atfettiği mesleki dil ve günlük dil ayrımıdır. Ülken'e göre konuşma dili ile mesleki dil birbirinden farklı olmalıdır. Eğitim alıp belli bir meslek grubuna dahil olan bir genç ile günlük dilde konuşan birey birbiri ile çatışma halinde olmadan ortak dili konuşabilmelidir. Bu sayede dil çatışması meydana gelmeyecektir. Bu noktada Dewey'den farklı olarak meslek dili ve halk dilinin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Bunu da normal halk ile eğitilmiş kesimin arasında dil çatışmasının olmaması için önemli görmektedir. Bunun aksine Dewey bu alanda bir kaygı gütmemiştir, bunun sebebi yaşadığı toplum genel olarak okumuş bir toplum olması ve yeni bir lisan hareketinin onun ülkesinde yaşanmamış olması durumu buna sebep olarak gösterilebilir. Ülken'in yeni kurulmuş bir ülke düşünürü olarak yeni okuma yazma diline halkın alışmasını ve savaştan yakın zamanda çıkmış bir milletin geçim kaygısını eğitim kaygısına öncelediği söylenebilir. Bu yüzden Dewey'in bu konuda kaygısız olmasının karşısında Ülken'in kaygısı anlaşılabilir gelmektedir.

Ülken ve Dewey'in eğitim felsefesinde benzerlik ve farklılık görülen diğer bir konu örgün eğitimin gerekliliğidir. Dewey'e göre okulda alınan eğitim bireyin sosyal hayatının gelişmesi açısından önem arz ederken, Ülken örgün eğitimin okul ortamında alınmasının bireyin güvenli bir eğitim süreci geçirmesini sağladığını savunmaktadır.

Dewey de Ülken’de eğitimin hayatın içinde de alınabileceği noktasında birbiri ile benzer fikirlere sahiptirler. Onlar bu durumun artı ve eksilerini çevresel koşullar ile ele almışlardır. Ülken bu durum hakkında hayatın içinde alınan eğitimin güvensiz ortam ve düzensiz deneyimler tarafını ele alırken, Dewey toplumsal kopuş ve ortak deneyimlerin olmamasının olumsuzlukları açısından ele almıştır. Dewey özel eğitim alan bir çocuğun bilgilerinin, örgün eğitim alan bir çocuğun bilgi ve deneyimlerden farklı olacağının vurgusunu yapmıştır. Özel eğitim alan bir çocuğun, sadece etrafında olan insanlar ve öğretmenlerinden oluşan belli bir çevrenin deneyimlerinden faydalanarak çok fazla fikre maruz kalmadan izole şekilde bilgi edineceğini savunmuştur. Ancak örgün eğitim alan bir çocuğun yaşlılarıyla aynı ortamda farklı deneyim ve fikirleri öğrenebilme şansının olabileceğini göz önünde bulundurarak bu eğitim şeklinin önemini vurgulamıştır.

Ayrıca okulda eğitim alan bir birey ile özel eğitim alan bir bireyin hayat gayelerinin farklı olabileceği görüşünü benimsemiştir. Ülken ise benzer şekilde yaşlılarıyla eğitim alan bir bireyin, örgün eğitimin içinde dışarıdaki olumsuzluklardan uzak bir yolla hayata hazırlandığını savunmuştur. Ülken’e göre örgün eğitim fazla mücadele gerektirmeden tecrübe ve bilgilere kolay ulaşım imkânı sağlamaktadır. Hayatın içinde eğitim alan bir birey hayatın olumsuzluklarına karşın bedel ödeyerek bilgi edinirken örgün eğitim alan okul çocuğuna bu bilgi hazır gelmektedir. Bu konuyu Ülken güven açısından değerlendirirken Dewey biraz daha sosyalliği temel almıştır ki ayrıldıkları nokta burasıdır. Ülken meslek ve zanaat okullarının verdiği aşırı disiplinli okul ortamını bireyin gelişimi açısından zararlı bulduğu için esnek bir eğitim sürecinin önemine değinmektedir. Dewey de baskıcı bir eğitim sistemini yararlı bulmamaktadır.

Eğitim verilirken eğitimin içeriği konusunda da benzer fikirlere sahiplerdir. Dewey tecrübeye eğitim alanında büyük önem vermiştir. Bu tecrübe ve deneyim düşüncesi eğitim felsefesine teorinin pratik ile birleştirilmesi yoluyla eğitim öğretim sağlanması gerektiği yönünde yansımıştır. Benzer şekilde Ülken de Dewey’den etkilenip teorik bilgilerin pratikte karşılık görmek kaydıyla verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Ülken, ilmi derslerin uygulama ile verilmesi, sanat alanında ise büyük sanatçıların örnek olarak alınması gerektiğini savunurken Dewey herhangi bir ayırım yapmaksızın hayat ile eğitimin birbiri ile etkileşimli olması gerektiği görüşünü savunmuştur.

Ayrıca Ülken, Dewey’den farklı olarak teorisinin pratikte karşılık bulmasıyla öğrenme sürecinin tamamlandığı fikrini kabul etmeyerek bu öğrenilenlerin değerler alanına yayılması hususuna önem atfetmiştir. Ona göre bir öğrenci teorik bilgiyi pratik alanda kullanabilme aşamasına gelirken çevresel, toplumsal ve insani diğer unsurlarını da bu sürecin içinde tutarak ilerlemelidir. Dewey deneyimci ve ilerlemeci bir filozof olduğu için her alanda bu dinamikliğin olmasını şart olarak görmektedir. Kültür, ahlak ve tarihin de dinamik bir yapıda olması gerektiğini savunmuş, bu sayede her çağa göre dinamizm kazanan bu bilimlerin hiçbir zaman eğitim alanından silinmeyecekleri fikrini benimsemiştir. Ayrıca Dewey eğitim verilirken dürüstlük, adalet ve ahlaki duyguların da bireye kazandırılması gerektiği noktasını ihmal etmemektedir. Dewey’in bilimler için çağa göre dinamizm kazanması hususu Ülkende karşımıza değerlerin dinamizmi olarak çıkmaktadır. Elbette bütün ilimlerde dinamizmi o da önemsemiştir ancak değerler alanına felsefesinde önemli bir yer vermiştir, Ona göre değerler de dinamik bir yapıda olabilmeli ve eğitimde de dinamik bir yapıda yer almalıdır. Ülken’in eğitimde kültür ile kopuşun olmaması gerektiği fikri Dewey’de okul ve toplumun etkileşim içinde olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu etkileşimin temel şartı olarak da toplumsal kurallar ve sosyal yapının gerekleridir. Birey toplumun bir parçası olacaksa bu kurallara uymalıdır ancak bu kurallar çocuğu sıkıp okuldan soğutmayacak nitelikte olmalıdır. Ülken de çocuğu sıkmadan belli kuralların benimsetilmesi taraftarıdır.

İki filozof da eğitim alanının düzenlenmesinde yaş evrelerini gözetmiştir, ikisi de oyun dönemine ve bu dönemde çocuğa kazandırılması gereken insani, çevresel ve toplumsal unsurların önemine dikkat çekmişlerdir. Dewey açık bir yaş evresi sunmamasına rağmen eğitim öğretimde verilecek konuların hafiften ağıra doğru sınıflandırılarak verilmesini savunurken Ülken tam bir yaş sınıflaması yapmıştır. Ülken de Dewey’in açıkça yaş ayrımı yapmadığı evreler karşımıza yaş evreleri sınıflaması olarak çıkmaktadır ve bu yaş evrelerinde verilmesi gereken konular ve eğitim şekli birbiriyle benzerlik göstermektedir. Örneğin Dewey ilkökul çocuğuna verilecek konular ile lise çağındaki çocuğa verilecek konuların ayrımını önemle gözetmektedir, konuların hafiften ağıra doğru verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ülken de bu konuda Dewey ile benzer fikirler benimsemiştir. Ancak Dewey’den ayrı olarak bu yaş evrelerinde çocuğun duygusal gelişmesini ve fizyolojik imkanlarını detaylandırmıştır. İki filozof da bilgilerin birbirinden ayrı ve kopuk yapıda verilmesine karşı olmuştur.

Dewey de Ülken de konuların birbiri ile bağlantılı olarak verilmesi gerektiğini aksi takdirde bir sürü öğrenilmemiş bilgi yığını barındıran zihinler ortaya çıkacağını savunmuşlardır. Bunu biraz daha açmak gerekirse Dewey'e göre hayvanlar konusu işlenirken birden coğrafi yapı bilgileri verilmemelidir. Disiplinler arası ayrımın önemine dikkat çekmişlerdir. İki filozof da basitten karmaşığa giden bir müfredatın uygulanmasını savunmuştur. Ülken yerli müfredatın gerekliliğini savunurken Dewey açıkça bu ayrıma gitmemiştir. Dewey her çocuğun öğrenme düzeyinin ve şeklinin farklı olmasından dolayı kişiye özel bir eğitim yöntemi geliştirilmesini müfredat tavsiyesi olarak vermiştir. Ülken ise bu süreçte hem zihnen hem de bedenlen farkların gözetilmesi noktasında Dewey ile benzer fikirler benimsemiştir. Buna ek olarak Ülken, zihinsel süreçte bireyin anlama düzeyi bedensel süreçte ise kasal sisteminin dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır.

Bununla birlikte lise döneminde verilecek derslerin ilköğretim döneminde küçük tanıtımları yapıp temel atılmalıdır. Bu konuyu özellikle detaylandıran Ülken'e göre bu dersler lisede birden verilmek yerine çocukta önceden bir aşinalık oluşturularak verilmelidir. Bu disiplinler tarih, felsefe, edebiyat olabilir. Dewey ise ilköğretim yaşında daha çok çocuğun yaşadığı toplumun tarihi yaşadığı bölgenin coğrafi bilgilerinin verilmesini tavsiye etmektedir. Çünkü ona göre tarihi bilgi geçmiş tecrübelerin hatırlanmasıdır. Bu durumda coğrafi bilgilerin bilinmesinin önemi ise toplumu oluşturacak genç bireylerin yaşadığı ülkenin doğal yapısı hakkında fikirlere sahip olmasının tarımsal ve kültürel açıdan yararlı olmasıdır. Ülken'in bahsettiği felsefe ise salt bir felsefe dersinden ziyade düşünme eğitimi dersi olarak verilmelidir. Kültürün bilinmesi açısından ise tarih önem arz etmektedir. Edebi bilgiler ise ruhu beslemek ve kültür seviyesini arttırmak açısından önemlidir. Dewey müfredatın düzenlenmesinde bilgilerin birbiri ile bağlantılı olacak şekilde belli bir kolaylık düzeyinden başlaması gerektiğini, konuların ilerlemeci bir tarzda olmasını ve ilimlerin pratik hayatta karşılık bulacak biçimde öğretilmesinin, eğitim öğretim sürecinde öğrencinin sürecin içinde olmasını gerekli görmektedir. Dewey bu hususta davranışçı öğrenme kuramına yakın bir görüş benimsemiştir denilebilir. Ülken kolaydan başlama konusunda Dewey ile benzerlik göstermekte ancak her şeyi pratiğe uydurma alanında ondan ayrılmaktadır çünkü değerler alanını pratiğe dökülecek bir alan olarak görmemektedir.

Dewey eğitim ile toplumu birleşik yapıda düşündüğü için çocuk eğitimin sonucunda başarısız olursa bundan toplumda sorumludur. Çünkü ona göre eğitim toplumun bir sonucudur, ancak Ülken öğrencinin başarısız olması noktasında çevresel, bedensel ve zihni koşulların etkisini göz önüne almaktadır. Ayrıca Dewey çocuğun dıştan yönetilebilecek bir yapısının olmadığını dolayısıyla bir çocuğun ancak yönlendirilerek eğitilebileceğini savunmaktadır. Ülken de bu konuda Dewey gibi çocuğun dışarıdan yönetilmesi fikrine karşı çıkmaktadır. Dewey'e göre çocuğa rehberlik edilmeli ve çocuğun istekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuklar ile iş birliği içinde olunması gereklidir, çünkü yönlendirme ve etkileme bazen çocuğu cezbetmemektedir ya da çocuk bunlara karşı duyarsız kalabilmektedir. Bu yüzden en etkili yöntem iş birliği ile yönlendirilmedir. Bu sayede hem öğretmenin istediği yönde bir eğitim hem de çocuğun ilgisini çeken faydalı bir eğitim süreci meydana çıkar. Ülken de eğitimde çocuğun dışarıdan bir kuvvetle ilerlemeyeceğini ancak çekirdekten yetiştirilerek istenilen şartlara uygun hale getirilebileceğini savunmaktadır. Bu Ülken'in eski sistem eğitim yapısına karşı olduğunu göstermektedir. Daha dinamik bir eğitim sisteminden yana olan filozof bunun verimli sonuçlar getireceğini savunmaktadır.

Dewey eğitimi bir süreç işi olarak görürken Ülken hem sürece hem de sonuca önem vermektedir. Ülken'in eğitim anlayışının temelinde ideal topluma ideal bireyler yetiştirme fikri olduğu için sonucu önemsememesi beklenmemelidir. Dewey ise eğitim sürecinin de eğitimin sonuçlarına olan etkisinin önemli olduğunu çünkü bu sürecin sonucu oluşturacağı fikrini benimsemektedir. Bu yüzden verilen derslerin yanında kişisel gelişimin de önemli olduğunu savunmaktadır. Eğer bir çocuk eğitimin faydalı tekniklerini kullanarak iyi bir hırsıza dönüşmüş ise bu hem toplumun hem de eğitim sürecinin başarısızlığıdır. Bu yüzden toplumun da en az okul kadar bu konuda hassasiyet göstermesi gerekmektedir.

3.Okul Kadrosu ve Toplum

Dewey eğitimde toplum ve okulun iş birliği içinde hareket etmesine önem vermiştir. Bu yüzden ona göre okul kadrosu ve toplum bireyleri sürekli iletişim halinde olmalıdır. Okul aile birliği aracılığıyla öğrencilerin ailedeki yaşamları ve durumlarından öğretmenler haberdar edilmelidir ve bu sayede evde de eğitim süreci devam edebilmelidir. Dewey'in bu düşüncesine benzer bir düşünce geliştiren Ülken ise okul ve

ailelerin değerler eğitimi ve genel eğitim alanında birlikte çalışması gerektiğini bu sayede toplum için gerekli kuralların ve okul eğitiminin ev ortamında da devam edebilmesine olanak sağlayacağını vurgulamaktadır. O, teorik ilmi bilgiler okulda yeteri kadar verildiği için değerler eğitiminin bu eğitim sürecini tamamlaması amacıyla okulla birlikte evde de devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yüzden okul-aile iş birliğini gerekli görmektedir. Sadece bu konuda değil beden eğitiminden çocuğun kişisel gelişim takibinin yapılmasına kadar bütün detaylarda öğretmenlere önemli bir pay vermektedir. Dewey Ülken'e oranla öğretmenlere yüklenilen sorumluluğu toplum ve okul kadrosuyla ortak paylaşım biçiminde hafifletmektedir ancak Ülken'den farklı olarak öğretmenin eğitim sürecinde rehber rolünde olması gerektiği fikrini savunmuştur. Elbette Ülken de rehberlik eden öğretmen profilini desteklemektedir ancak Dewey biraz daha öğrenci merkezli öğretmenin geri planda olduğu bir eğitim anlayışı benimsemektedir.

İki filozof da okul yöneticilerinin deneyimli ve iyi yetişmiş kadrodan oluşması gerektiği üzerinde durmuştur. Dewey'e göre bu kadro eğitimde toplum ile iş birliği yaparken toplumdan işin ehli olmayan bireylerin eğitim yöntemlerine müdahale etmelerine izin vermemelidir. Elbette eğitimin toplumsal yönleri hakkında görüş beyan etmeleri gereklidir ancak öğretmen ve okul yönetiminin uzmanlık alanlarına müdahalede bulunamayacaklarını savunmaktadır (2020b: 6). Ülken ise Dewey ile benzer fikirleri benimsemekle birlikte okulun toplumsal değerlerden kopuk bir eğitim tarzı benimsememesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun temel sebebi ise çocuğun okulda gördüğü ortam ile evdeki ortamı birbirinden kopuk olursa bu eğitimin amacına ulaşamayacağı fikridir (2013: 189-190). Ayrıca okul kadrosu çocukların gelişim süreçlerini gözleyip, bireylerin diğer arkadaşlarının seviyesinde sosyalleştirilmesi hususunda iki filozof da benzer fikirler benimsemişlerdir. Ülken zekâ olarak arkadaşlarından geride kalan bireylere yönelik özel eğitimlerin verilmesini savunurken Dewey her birey için özel eğitim uygulanması gerektiğinden bunun tespitinin yapılıp kişiye özel eğitim imkanının sağlanmasının yanında bireyin sosyal hayata kazandırılmasının da önemini vurgulamıştır. Ülken de benzer şekilde bu bireylerin öğretiminin yanında sosyal yaşam aktiviteleriyle içine kapanıklık hallerinden çıkarılabileceğini savunmaktadır. İki filozofta da okul ve toplumun iş birliği anlayışının temelinde okulda verilen eğitimin dışarıdaki hayat ile bağımsız olmamasının gerekliliği vardır.

2.Eğitimde Öğretmen Öğrenci İlişkisi

Dewey eğitimde sadece topluma ve müfredatın önemine vurgu yapmamıştır, ayrıca öğretmen ve öğrenciye de görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Ülken de benzer şekilde öğretmen ve öğrenciye sorumluluklar yüklemek yanında, Dewey gibi toplumun da eğitime katkısı olması gerektiğini savunmuştur. Ancak Dewey ile ayrıldıkları nokta Ülken'in eğitimde öğretmene daha fazla sorumluluk yüklemesidir. Ülken'e göre öğretmen toplumun yapısını ve kültürünü anlamak zorundadır (2013: 297). Bunun temel sebebi bir öğretmenin kültürünü tanıyamadığı bir toplum ya da belli bir kitleye eğitim veremeyeceği fikridir. Dewey ise öğretmenin rolünü rehberlik etme olarak görmektedir (2020a: 45). Elbette Ülken'de etkileme yoluyla öğretimden çok rehberlik temelli bir eğitimi gerekli görmüştür ancak biraz daha öğretmene etkin bir rol vermiştir. Etkin rol verme Dewey'de de karşımıza çıkmaktadır ancak bu noktada filozof yine öğretmenin yetkinliğini Ülken'e göre bir derece daha az görmektedir. Ona göre öğretmen bir rehberdir, Ülken'e göre ise öğretmen gerektiği durumda kendi imtiyazlarını kullanabilmelidir. Sınıf düzenini sağlamada Dewey öğretmenin öğrencilere kurallar çerçevesinde rehberlik edip öğrencilerden bunu yapmasını beklerken Ülken öğretmenin rehberlik yapmasını ve öğrencilerin de buna uymasının gerekliliğine önem vermektedir. Ülken'e göre öğrencilerin tam anlamıyla serbest kalması genişleme kavşını harekete geçireceğinden öğrenci buna uymadığı takdirde öğretmen kendi imtiyazını kullanarak öğrenciye bunu yaptırmalıdır. Bu imtiyaz konusu herhangi bir şiddet yetkisi verme meselesi değil aksine öğrenciyi sevdiği bir durum ya da eşyadan davranışı pekiştirmek adına mahrum bırakabilme yetkisidir.

İki filozofa göre de öğretmenler öğrencilerin eğilimlerini iyi saptayıp ona uygun hareket etmelidirler. Bu konuda Dewey öğretmenlerin öğrenciye rol model olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yüzden öğretmen öğrenciden istediği davranışların tersi hareketlerde bulunmamalıdır. Bu konu Ülken de karşımıza öğretmenlerin de ruh sağlığı yerinde bilinçli bireylerden seçilmesi gerektiği olarak çıkmaktadır; çünkü o da Dewey gibi öğretmenin öğrenciler tarafından model alınacağını bilmektedir. Bu yüzden öğretmen başlı başına sağlam ruh yapısına sahip kişiler olmalıdır ki öğrencilerin de ruh halini anlayabilsin. Aksi takdirde ahlaksal açıdan öğrencileri olumlu etkileyebilmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü ruh sağlığı bozuk bir öğretmen kendi karakterini öğrenciye

yansıtabilir ve bu da eğitimin istediği bir durum değildir. İki filozof da benzer durumlarda öğretmenlerin rehberliğine önem atfettikleri için onlardan birtakım beklenti içinde olmuşlardır ve bu beklentiler sağlıklı bir eğitim süreci için önemlidir. Dewey'e göre eğer öğrenci yeterli ahlaki eğitimi almamış ve ruhen suça eğilimliyse öğretmen bunu tespit ve müdahale edebilmelidir. Gerekli yerde toplumsal açıdan zararlı tavır sergileyen bireylerin düzeltilmesi için aile yapısı da göz önüne alınıp aileyle birlikte hareket edilerek birey topluma kazandırılmalıdır. Öğrencideki potansiyel yetenekleri keşfedip olumlu yönde değerlendirmek de öğretmenin sorumluluğudur.

4.Birleştirilmiş Sınıflar ve Okulun Yapısı

Dewey'in okul binalarının yapımı konusunda ülkemiz hakkında yazdığı raporda da olduğu gibi birtakım tavsiyelere yer vermiştir. Bu tavsiyelerden biri de okul binalarının mevcut öğrenci kapasitesinin göz önüne alınarak yapılmasıdır. Zaten bina yapımı için mimar ve eğitim uzmanlarıyla birlikte çalışılması fikrini benimseyen Dewey'in bu fikri benimsemesinin temelinde yatan sebeplerden biri de kalabalık sınıfların oluşumunu önleme düşüncesidir. Dewey için sınıftaki öğrenci sayılarının olabildiği kadar az miktarda olması önemlidir. Bunun sebebi ise kalabalık sınıflarda verilen eğitim ile az öğrencili sınıfta verilen eğitimin kalitesinin aynı olmamasıdır. Yukarıda değinildiği gibi bireye göre eğitim anlayışı benimsemesinden ötürü kalabalık sınıflarda öğretmenin veriminin düşeceğini ve öğretmenin her bireye yeterli zaman ayıramayacağını bu yüzden sakıncalı olduğunu savunmaktadır. Bu konuda Ülken de benzer fikirlere sahiptir özellikle ülkemiz şartlarında yeterli sınıf olmaması ve yetişmiş öğretmen sayısının az olmasından kaynaklı birleşik sınıflarda eğitim alan bireylerde istenilen eğitim seviyesine gelineemediğini belirtmektedir. Ancak yine de Ülken'e göre imkanlar buna el vermiyorsa iyi yetişmiş bir öğretmen bu durumun üstesinden gelebilir (2013: 216).

Dewey'in kalabalık sınıfları sakıncalı görmesinin bir diğer sebebi ise öğretmenin enerjisinin yeterli gelmeyeceği endişesidir. Kalabalık sınıflarda öğretmen sınıftaki istikrarı sağlamak ile meşgul iken derse ayıracak zamanı da enerjisi de kalmayacağından istediği düzeyde eğitim veremez hale gelmektedir. Ders içi etkinliklerin yapılması için zaman kalmayacağından öğrenciler teoriyi patiğe dökecek imkân da bulamayabilirler. Ülken de birleştirilmiş sınıflarda eğitim verilmesinin hem öğretmen hem de öğrenci açısından olumsuz sonuçlar doğuracağına vurgu yaparken öğretmenin bir kademeye

anlattığı dersi diğer kademe geçmiş ise veya üst sınıf ise sıkılacaktır. Eğer üst kademeye ders anlatıyor ise alt kademedeki öğrenciler aşına olmadıkları konu hakkında parçalı fikirlere sahip olmaktadır. Bir yandan da olumlu tarafından düşünen Ülken öğrencilerin diğerlerine anlatılan konuları unutmuş olma ihtimalinden dolayı ikinci bir tekrar şansı bulabildiklerini savunmaktadır. Okul ortamlarının nasıl olması gerektiği konusunda iki filozofta benzer fikirler ortaya koymuşlardır ancak Ülken bu alanda öğretmenlere daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Hem tek tip zekâ anlayışını reddedip hem de öğretmenlerin bu işin üstesinden gelmelerini beklemesi durumu Ülken'in öğretmenlere daha fazla sorumluluk yüklediğini göstermektedir. Ülken bu fikri öğretmen azlığını göz önünde bulundurarak savunmuş olabilir ancak yine de verimli bir yöntem sayılamaz. Ülken'in Dewey'e oranla öğretmenlere birleşik sınıflar konusunda sorumluluk yüklemesinin sebebi içinde bulunduğu şartlardır. Ancak bu hem öğrenci hem de öğretmen açısından birçok olumsuz sonuçlar meydana getirebilecek bir süreçtir ve eğitimde istenilenin aksine bir durum ortaya çıkarabilir.

Okulun yapısı konusunda Dewey, okul ortamının okul öncesi dönemde oyun alanı gibi tasarlanması gerektiğini savunmuştur (1939: 1-28). Bu alanda Ülken'in görüşleri sınıf ortamının sürekli havalandırılıp temiz tutulması, öğrencilerin sıraları ve materyalleri öğrencilerin yaşlarına ve fiziksel gelişmelerine uygun yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dewey ise özellikle ilkökul çağındaki çocuklar için okul bahçelerinde oyun parkı ve ağaçlandırma alanının olması gerektiğini savunmuştur. Çünkü derste zihnen yorulan öğrenciler bu oyun alanında enerji toplayarak derse hazır hale gelirler. Lise çağında çocuklar için ise basketbol ve voleybol sahalarının oluşturulması gereklidir. Beden eğitimi alanında Dewey'e göre çeşitli sporlara öğrencinin yeteneğine göre yönlendirmeler yapılarak teşvik edilmesi ve bu sporların yapılmasına uygun alanların tasarlanması önemlidir. Ülken'e göre beden eğitimi bireyin fiziki durumuna uygun olarak ayarlanmalıdır. Her çocuğun bünyesine ve eğilimine göre yönlendirme yapılmalıdır, bir çocuk zayıf bünyeye sahip ve çabuk yorulan bir çocuk ise ona daha az hareket gerektiren sporlar yaptırılmalıdır.

5.Bireye Göre Eğitim

İki filozof da tek tip zekaya hitap eden bir müfredatın ve eğitim sisteminin zararlı olduğunu düşünmektedir. Bilgi yığınınan ibaret ve kısır bir müfredat bireylerin birbiri

ile aynı olduklarını düşünen eski tip bir görüştür. Onlara göre eğitimde her zekâ tipine uygun yöntemler geliştirilip uygulanmalıdır. Ülken açıkça belirtmese de çoklu zekâ anlayışının gereklerine uygun bir eğitim anlayışı benimsemektedir. Bu çoklu zekâ anlayışı 1983 yılında Howard Gardner tarafından çoklu zekâ kuramı olarak adlandırılıp geliştirilmiştir (Karagüven, 2018: 4). Bu çoklu zekâ kuramı bir bireyin sadece tek bir zekâ tipi üzerinden değerlendirilmesini yanlış bulmaktadır. Kurama göre zekâ tipleri bireyin yeteneklerini de etkilemektedir, müzikal zekâ, matematiksel zekâ, duygusal zekâ gibi zekâ türleri her bireyin ayrı ayrı sahip olduğu ve yeteneklerine etki eden yapıdadır. Yine kurama göre hiçbir birey tek bir yetenek ya da zekâ üzerinden değerlendirilemez her bireyin yeteneği ve kapasitesi farklıdır. Bakıldığı zaman Ülken'den önce Dewey yapmış olmakla birlikte ikisinde de bir kuram olarak görülmemiş ancak anlayış olarak meydana çıkmıştır. İki filozofta da bu zekâ tipi eğilimler ve yetenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülken, eğitimde her çocuğun ayrı bir zekâ tipi olduğu, bunun için de her öğrenciden aynı performansın beklenmemesi gerektiği vurgusunu yapmaktadır (2013: 216). Ona göre her çocuğun öğrenme hızı ve ilgileri farklı olduğu için tek tip zekaya hitap eden bir eğitim sisteminin uygulanmasını yanlış bulmaktadır. Tek tip zekaya göre verilen eğitim sınıfta güçlü ve zayıf ayrımlarına gideceği için uygulanmasını tehlikeli görmektedir. Çoklu zekâ anlayışını benimseyerek yeteneğe uygun eğitim verilmesi gerektiği fikrinde olduğu anlaşılabılır.

Dewey, bireylerin yetenek ve anlama kabiliyetlerinin farklı olduğu fikrini ortaya koyarak Ülken'i bu alanda öncelemiştir. Dewey açıkça belirtmemiş olsa da eğitim alanında benimsediği kişiye uygun eğitim anlayışı bu yöntemi fikirlerine yansıttığı anlaşılmaktadır (2020a: 27). Ayrıca bu çoklu zekâ anlayışı sayesinde her birey kendi yönelimlerini bulup ona uygun ilerleyebilmektedir. Ülken tek tip eğitim sisteminin zeki çocuklar ile daha az zeki çocukların meydana çıkmasına yol açacağını belirterek zararlı bulmaktadır. Ülken bu müfredat tipinin hitap ettiği zekâ tipine sahip çocuk başarısı ile övünürken diğer çocukların içe kapanık derse güdülenemez hale gelmesini tehlikeli gördüğü için bunun birkaç çocuğu iyi yerlere getirse de çoğu çocuğu eğitimden soğutacağını savunmaktadır.

Ayrıca eğitimde kıyaslamanın zararı konusunda ikisi de benzer fikirleri benimsemektedirler. Dewey'e göre kıyaslama yapmak birbiri ile aynı alanda olmayan iki

bireyin yeteneklerini belli kurallara göre değerlendirmektir. Ancak bu kıyaslama hiçbir doğru sonuç vermeyecektir. Kıyaslama yaparak başarı ölçütü belirleme sistemi tek tip zekaya hitap eden eğitim sisteminin bir ürünüdür ve ilerleme kaydedilemez. Kıyaslamanın rekabet durumu yaratma çabası ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Dewey olabildiği kadar öğrenciler arasında iş birliğine dayalı bir yapının geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ülken de kıyaslamanın zararını öğrencinin ruh halinin bozulması derse ilgisinin azalması sonucu ile açıklamaktadır. Ona göre kıyaslama çocuk için rekabet ortamı yaratmaktan çok yeteneksiz olduğu izlenimini bırakmaktadır. Güdülemeye yönelik olarak bile yapılırsa çocuk içine kapanık sosyal açıdan zayıf ve kendini yetersiz görmeye başlayarak hırçınlaşabilir. Ülken'e göre bu tipler ya hırçın tavırlar sergileyerek toplumda bu şekilde üstünlük duygusu kazanmaya çalışır ya da içine kapanık yeteneklerini keşfedemeyen pasif bireyler olarak kalırlar. Bu sebeplerden ötürü iki filozof da kıyaslamayı zararlı bulmaktadır.

Eğitim sürecinde öğrencilerin akademik başarısı için konu alanının öğrencinin ilgilerine uygun olması gerektiğini düşünen Dewey öğrencinin güdülenmesinin konu alanının ilgisini çekme seviyesine göre değişeceğine dikkat çekmektedir. Konu alanını benimseyen öğrenci daha fazla çaba sarf ederek bu alanda hayal gücünü kullanıp yeteneklerini geliştirecektir. Dewey konu alanının ilerlemeci bir yapıda olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu hem öğrencinin yaratıcılığını destekleyip hem de derse karşı heyecanını her zaman diri tutmasına yardımcı olmaktadır. Konu alanının düzenlenmesi hususunda Ülken de Dewey ile benzer fikirler benimsemektedir. Ona göre de eğitimin konuları hem dinamik hem de öğrenciyi uyaran nitelikte olmalıdır.

6.Eşitlik ve Özgürlükçü Eğitim

Dewey eşitlik ve özgürlük konularına eğitim alanında çok büyük önem atfetmektedir. Zaten bütün okul binalarının eşit derecede donanımlı olması gerektiği fikri üzerinde bu yüzden durmaktadır. Eğitimde eşitlik sağlanamadığı durumda bireyler arasında sınıfsal çatışma meydana geleceğini vurgulamaktadır. Ayrıca eğitimde eşit imkanlara sahip olmayan öğrenciler toplumun bireyi haline geldiklerinde eşitlik kavramının olmadığı bir yaşam tarzı benimseyeceğinden filozof eşitliğin sağlanmasını gerekli görmektedir. Ona göre herkesin farklı yetenekleri vardır ve bunları ortaya koyabileceği alan imkânı bireye verilmedir. Ayrıca Dewey özgürlükçü bir eğitim anlayışı

da benimsemektedir. Ancak bireyler bu bireysel özgürlüğü toplumun değerleriyle çatışmadan kullanmalıdır (2020a: 64). Eğitimde de fikirlerini korkmadan söyleyebilecekleri içsel cesaretin oluşması için öğrencilere özgür oldukları hissettirilmelidir.

Bu konuda Ülken de eşit bir eğitim yönteminin benimsenmesi ve öğrencilere fikirlerini sunabilme alanının verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2013: 282). Ancak Dewey'den farklı olarak bu eşitlik alanının önemini sosyal yapının korunması için önemsemektedir. Ona göre kırsal alanda verilen eğitim ve kentte verilen eğitim eşit derecede olmaz ve kırsalda yaşayanların imkanları yeterli olmazsa kente göç hareketinin başlayacağından dolayı eşitliğin şart olduğunu savunmaktadır. Kırsaldan kentlere göçün şehirlerin yapısını bozacağı endişesini yanında işsizlik gibi unsurları da tetikleyeceğine değinmektedir. Dewey eğitimde eşitlik ve özgürlüğü bireyin gelecekte oluşturacağı toplumun yapısı açısından ve kişisel gelişiminin ilerleyişinde özgürlüğü hissetmesi açısından önemli bulurken Ülken eşitliği kültür yapısının bozulması kaygısı ile önemli görmektedir. Ayrıca Ülken, Dewey'in aksine aşırı hürriyetçi bir yapıyı benimsememekte, çünkü bunun eşitliği ortadan kaldıracağını düşünmektedir. Her ne kadar ikisi de evrensel düşünceler ortaya koymuş olsalar da Ülken'in bu tür durumlarda kendi kültürünü göz önünde bulundurması gibi Dewey'de Amerikan toplum yapısı için hürriyeti ön plana koymuştur. Dewey'in bireyin sağlıklı gelişimini önemli görmesinin bir diğer nedeni Amerikan toplumunun sağlıklı gelişimi için bunu gerekli görmesidir. Ona göre Amerikan toplumunda büyüyen her birey geleceğin Amerika'sı için yetişkin olacaktır. Eğer eğitimde eşitlik ve özgürlük bilinci bu öğrencilerde tam oturmazsa ilerleyen yıllarda bu bireyler Amerika'nın sembolü haline gelen özgürlük anlayışından uzak bir toplum oluşturacaklardır. Dewey bu noktada Ülken'e oranla daha milliyetçi bir tavır benimsemiştir.

7.Din Eğitimi

Din eğitimi konusunda ise Ülken varoluş sorunsalı yaratacağı gerekçesiyle din eğitiminin öğrencilere verilmesi gerektiğini savunmuştur. Benliğini keşfeden her bireyin varlığına sebep arayıp varoluşsal bir sorgulamaya gireceği fikrine değinilmişti. Bundan ötürü Ülken okul çağına gelen çocuğun da benlik bilinci oluşmaya başladığından çocuklar varoluşsal krizler yaşamasın diye din derslerinin okullarda okutulmasını gerekli

görmektedir. Ülken bu anlayışı ile aslında Allah'ın aşkın alanının öğrenciler tarafından akılla açıklanmaya çalışılacağını ve bu açıklamanın mantiki temellere oturtulamadığında ortaya çıkacak var olma sebebinin anlaşılammaması krizini engellemeyi amaçlamıştır. Din dersleri sayesinde hoşgörüyü öğrenen bireylerin farklı mezhepten insanlar ile iyi ilişkiler kuracaklarını savunmaktadır (2013: 190). Dewey ise natüralist bir din anlayışına sahip olduğu için dini bilgilerin ders olarak okutulmasından ziyade bireylerin kendini doğanın parçası olarak sayıp yine doğadan gelen bilimlerle meşgul olmaları gerektiğini savunmaktadır. Ona göre din ve bilim birbirinden ayrılmaz iki bütün olduğu için temel ahlak kurallarının öğretilmesi konusu gibi dini değerler de mantık temelinde öğretilip detaya girilmemelidir. Ancak daha sonra bu alana yönelmek isteyen bireyler için ayrı bir eğitim alanı sunulmalıdır. Ülken gibi eğitimde zorunlu din dersi fikrini savunmamaktadır. Çocukların kendi dinini akıl yoluyla seçebileceğini savunmaktadır (2021e: 79).

8.Meslek Seçimi ve Eğitim- Politika ilişkisi

Meslek seçimi konusunda Dewey daima bireyin mutlu olacağı bir meslek dalına yönelmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre iyi bir eğitim sisteminden geçmiş öğrenciler kendi yetenek ve ilgilerini zaten keşfetmiş olacağı için meslek seçiminde hangi mesleğin kendilerini mutlu edebileceği fikrinin oluşmuş olacağını düşünmektedir. Ayrıca Dewey mesleği sadece bir alanda profesyonelleşmek olarak görmeyip her meslekten insanın istediği durumda başka meslekler de edinebileceğini ileri sürmüştür, ayrıca eğitimi de bu mesleklerin edinilmesi noktasında yol gösterici ve kişinin içindeki yetenekleri fark etmesine fırsat sunan bir süreç olarak görmüştür. Ülken ise meslek seçimi konusunda yüksek öğretime gidecek bireyler sadece meslek edinmiş olmak için gitmek yerine ilgili oldukları alanı tercih etmelidir fikrini savunmaktadır. İki görüş de birbiri ile benzerdir. Dewey her mesleğin birbirine ihtiyaç duyacağını belirterek bu yüzden meslekler arası iletişimin önemine vurgu yapmıştır. Ona göre her meslek üretimin bir parçasıdır ve birbirine muhtaçtır. Bu yüzden mesleğini icra eden her birey eşit haklara sahip olmalıdır (2020a: 311-324). Ülken'e göre ise eğitimin amacı herkesin yükseköğretime girmesi değildir (2013:72). Ona göre az ama kaliteli okullar açılarak kaliteli meslek insanları yetiştirilmelidir. Dewey de Ülken de meslek edinimi aşamasında verilecek kararların bireyin ileriki hayatında olumlu sonuçlar doğurması gerektiğini vurgulamaktadırlar. İleride mutsuz olduğu bir alanda sırf geçimini sağlamak ya da

toplumsal statüsünü yükseltmek amacı ile yeteneğinin tersi meslekler seçen bireyler verimli bir meslek hayatı sürdüremeyeceklerdir.

İki filozof da eğitimin politik fikirlere taraf olmaması gerektiği görüşündedir. Bu konuda Ülken değişen politikanın eğitim sistemini etkilediği ülkemizde bunun toplumda kişiler arası bir bölünmeye hatta ayrılıkların meydana gelmesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. Dewey'in her ülkenin eğitim sisteminin özgür olması gerektiğini siyasi yapıların yönlendirmesinde olmaması gerektiği fikri toplumda oluşacak karmaşanın önlenmesi adına önem arz etmektedir. İki filozofun da bu alandaki kaygıları eğitime siyasetin karışmasının düzensiz bir eğitim yapısı içinde kafası karışık ve güvensiz bireylerin meydana getireceği yönündedir. Her gelen siyasetçi eğitimi kendi fikirleri doğrultusunda değiştirirse toplumda birden fazla fikre sahip bireyler meydana çıkar ve bu bireyler birbiri içinde çatışma halinde olurlar. Bu yüzden eğitim bağımsız ve tamamen amacına yönelik hareket etmelidir. Bu amaca yönelik hareket içinde toplumsal yapı da göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Buraya kadar verilen bilgiler Dewey ve Ülken'in genel felsefe anlayışlarının eğitim alanına da yansıdığı sonucunu önümüze sermektedir. İki filozof için de çağının gereklerini gözeten ve geleceğe yönelik eğitim fikirleri benimsedikleri söylenilebilir. Ülken birçok açıdan Dewey ile benzerlik göstermektedir. Birbirlerinden ayrıldıkları noktalar ise genellikle toplum yapısının gözetildiği durumlardır. Peki Dewey'in ve Ülken'in okul binaları ve eğitim konusunda verdiği tavsiyeler tüm dünya ülkelerinde gerçekleştirilebilecek durumda mıdır? Öncelikle sadece Amerika ya da Türkiye açısından düşünüldüğü zaman Dewey'in fikirleri Amerikan yapısını yansıtan unsurlar içerirken Ülken'in fikirleri de Türkiye'nin yapısına uygunluk göstermiştir. Ancak yeni kurulmuş veya gelişmekte olan bir toplum için Dewey'in iyi yetişmiş mimarlar tarafından okul binalarının yaptırılması gerektiği fikri bütün ekonomik ve coğrafi şartların elverişli olduğu varsayılarak verilmiş bir tavsiye olmamakla birlikte genel bir tavsiyedir.

Dewey bu tavsiyeleri ülkelere göre verdiği için önce eğitim tavsiyesi vereceği ülkeler üzerinde belli bir süre gözlem yapıp ona göre tavsiye hazırlamaktadır, en azından ülkemiz için bu böyle olmuştur. Eğitim bir milletin ilerleyebilmesinin temel şartı olmakla birlikte o ülkenin ilerlemesi için ekonomik alanda gelişmiş olması gerekmektedir. Yeni kurulmuş bir ülke için düşünüldüğünde eğitime ayrılan bütçe yetersiz kaldığı noktada Dewey'in bu fikri gerçekleşmekten uzak olmakla birlikte diğer tavsiyelerinin de bu şarta bağlı olarak tam anlamıyla gerçekleşmeme ihtimali yüksek denilebilir. Bunun için alternatifler göz önünde bulundurularak okul binalarının yapımında ülkenin eğitime ayırabileceği bütçe doğrultusunda hareket edilmesi uygun olabilir. Bütün bunların yanında Dewey'in tavsiyelerine günümüz şartlarında uymak isteyen ülkeler ise bulundukları toplumun sosyal ve ekonomik yapısını iyi saptayabilmelidirler. Eğitime yeterli bütçe ayrılabilen bir ülkede Dewey'in eğitim felsefesi oldukça uygulanabilir ve iyi sonuçlar getirebilir bir yapıdadır.

Ayrıca Dewey'in eğitim felsefesi gerekli bütçenin sağlanabildiği ülkelerde uygulamalı ders ve oyun bahçeleri fikri eğitim açısından oldukça yararlı bulunabilir. Onun eğitim anlayışının dini açıdan belli bir kurala bağlı olmamasından ve ders içeriklerinin dini ağırlık taşımamasından dolayı fikirleri çeşitli din yapısına sahip ülkeler için uygulanabilirlik açısından elverişlidir denilebilir. Dewey'in eğitim felsefesi

fikirlerinde dinin eğitim içinde ağırlıklı olmaması ve dini alana yönelmek isteyenler için ayrıca bu alanda çalışma imkânı sağlanması gerektiği fikri eğitim tavsiyesini benimsemek isteyen dindar ülkeler için de bir uzlaşma imkânı sağlayabilir. Bu alanda benimsediği anlayış hem dindar toplumlar hem de belli bir dine mensup olmayan toplumlar açısından uygun bir yapıda görülebilir. Dewey eğitim anlayışını ortaya koyarken kendi çizgisinde bir tavır benimsediğinin ve tavsiyelerinin bir zorunluluk niteliği taşımadığının mesajını vermektedir.

Okul binalarının inşaları hakkında Dewey ile aynı fikri paylaşan Ülken için de aynı durum söz konusudur denilebilir. Bununla beraber Ülken'in din dersleri konusunda Dewey'den ayrıldığı belirtilmelidir. Bunun dışında her ikisinin de doğa ilimlerinin öğretilmesinden, müfredat tavsiyelerinden, okul binalarının inşasına kadar benimsedikleri ortak fikirlerin birçok toplumun uygulamasına elverişli olduğu söylenilebilir. Ülken'in kültüre göre eğitim fikri Dewey'in toplum ve okulun birbirinden ayıramayacağı yönündeki fikriyle bir ölçüde örtüşmektedir. Ülken her ne kadar birkaç noktada Dewey'den ayrılmış olsa da genel yaklaşım bakımından Dewey ile ortaklık göstermektedir. Dewey'in fikirleri ilerlemeci bir yapıdadır ancak dinamik bir eğitim anlayışına sahip olan Ülken'in fikirleri de bizim ülkemizin kültürel, siyasi, ekonomik şartlarını bildiği için önermiş olduğu fikirler bizim eğitim sistemimiz için daha uygun olabilir. Eğer Dewey'in anlayışına göre toplum ve okul birlikte çalışmak durumunda ise onun bu tavsiyesi ilk olarak bizim içimizde yetişmiş bir filozofun eğitim görüşlerini uygulamakla yerine getirilebilir. Eğitimde ilerlemeci ve dinamik görüşlere sahip olmaları onların görüşlerini bugünün dünyasındaki eğitim süreçlerinde uygulanabilir kılmaktadır. Öyle ki Ülken değerlerin bile öğretmenler tarafından dinamik hale getirilerek verilmesi gerektiği fikri ile eğitimin her alanında günceli kaçırmamak gerektiğine vurgu yapmıştır.

Eğitimin verilmesi hususunda yaş konusunun önemini savunan iki filozof da hem pedagoji hem biyoloji hem de psikolojinin eğitimin ayrılmaz parçaları olduğu üzerinde durmuşlardır. Dewey'in sosyal yapının gözetilmesi fikrinden doğan toplum-okul zorunlu iş birliği de Ülken'in kültüre dayalı eğitim anlayışı da toplumda doğacak eğitimli ancak eğitimin amacına ulaşmadığının simgesi bireylerin oluşmasına engel olmak bakımından oldukça etkili ve ülkemiz için düşünüldüğünde oldukça uygulanabilir. Diğer yandan Ülken'in her bireyin yükseköğrenime gitmesi gibi bir koşulun doğru olmadığı fikri

insanların eğitim hakkına karşı bir hareket gibi algılanmamalıdır. O bu fikriyle ülkemizin tarımsal, sosyal ve ekonomik yapısının bozulmamasını önemsedğini ve bu yapının içinde barındırdığı sistemin devamlılığının sağlanması için bunu gerekli gördüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca alanında uzman olabilecek kaliteli bireylerin yetişebilmesi için de yükseköğretime gidecek bireylerin bunu hak edenler arasından olmasını gerekli görmesi aslında eğitimde nitelikli bireyler yetiştirme isteğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Teknoloji alanında geri kalınmaması için diğer kültürlerin öğretilmesinin gerekliliğine vurgu yapan Ülken bunun önemini o dönemde görmüş ve katı bir kültürcü tavırdan uzak durulmasının önemini vurgulamıştır. Bugün durum kendi toplumumuz açısından düşünüldüğünde kültürlerin etkileşimi pek Ülken'in tavsiye ettiği gibi bir duruma karşılık gelmemektedir. Şöyle ki daha çok popüler kültürün verdiği bilgilerin analiz edilmeden kabul edilip değerlerin unutulması ve teknoloji alanındaki gelişmelerle de belli bir kültür kavramının kabul görmemesi beraberinde sosyolojik sorunları da getirmiştir. Bu sosyolojik sorunun en belirgin özelliği yabancılaşmadır, bu sadece ülkemizin değil tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı bir sorundur. Teknolojinin içine doğan bireylerin topluma yabancılaşıp bütün kültürleri karıştırma eğiliminde olması ayrı bir internet toplumunun oluşmasına yol açmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yeni bir lisan hareketinin olduğu ülkemizde okur yazar sayısının düşmüş olması toplumda yetişen yeni nesillerin aldıkları eğitim ve batılı kültürün etkileri, eski nesil ile yeni nesil arasında bir kültür çatışması meydana getirmiştir. Ülken'in yerli müfredat geliştirilmesinin gerekliliği fikri bu soruna çözüm olabilirdi. Ancak teknoloji üreten bir ülke olmadığımız için bu ürünlerin dışarıdan gelmesi halkı bu kültürü kabule zorlamıştır. Bir noktadan sonra teknolojinin yaşamsal bir ihtiyaç olduğunu gören önceki nesiller de bu oluşumun içine katılmıştır; ancak bu katılım hem kafa karışıklığına hem de yapının bozulmasına sebebiyet vermiştir. Çağımızda bu kültürel hareketin zararlarının farkındalığı eğitim aracılığıyla verilmelidir. Diğer bir önleme yöntemi de üretken bir ülke haline gelip kendi teknolojimizi kendimiz üretip kendimize yetebilme yoluyla kültürümüzü yaşatabilmemizdir. Bunun için güçlü ekonomi politikalarının benimsenmesi gereklidir. Ülken'in o dönemde tehlike olarak gördüğü ve o tehlikenin bugün felaket boyutuna ulaştığı köyden şehre göçün olumsuz sonucu olan

üretimin bitme eşiğine gelmesi bu ekonomik kalkınmaya sekte vurmuştur. Köy enstitülerinin önemi burada karşımıza çıkmaktadır.

Dewey'in tavsiyesi olan ve Ülken'in desteklediği bu enstitülere benzer bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Dışa bağımlılığın artışı kültürün de değişimini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu şartlar altında Ülken'in kültür temelli eğitim anlayışı karşılık bulamamıştır. İki filozofun da vurgu yaptığı siyasi yapıların eğitime etki etmemesi gerektiği fikri günümüzde hemen her ülkenin siyasi rejiminin isteklerine uygun eğitim verildiği bir ortamda uygulama alanı bulamamaktadır. İlköğretim aşamasında temel eğitimler tam oturmadan ortaöğretime geçiş için hazırlanma sürecinde öğrenciler, bütün sosyal aktivitelerini bir kenara bırakarak sınava hazırlanıp ardından daha zorlu bir süreç olan ortaöğretimin içine girmektedirler. Üniversite sınavı için hazırlıklar daha lisede başladığı için öğrencilerin sosyal hayatı bir kenara dursun aldıkları teorileri pratik alanda uygulayacak enerjileri kalmamaktadır. Meslek seçiminde yeteneklere bakılmadan sınavda başarılı olan bireylerin alınması, çoğunluk için işinde mutsuz olan ve sadece geçimini sağlayacak maaşı kazanmak için çalışan bireyler meydana getirme tehlikesini yaratmıştır. İki filozof da günün şartlarında karşılaştıkları ve gelecekte de olası sorunlar için çözüm önerileri sunmuşlardır. Bunun yanında günümüz şartlarında bile bu teorilerin birçoğunun uygulanmadığı ancak uygulanılmasına muhtaç olunduğu görülmektedir.

Eğitim ülkelerin temelinde yer almalıdır. Bireyler için eğitim ulaşılması zor bir fırsat değil alınması zorunlu bir alan olarak görülmeli ve verilen eğitim de adil olmalıdır. Ayrıca eğitimde öğretmenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi de işlerine daha fazla odaklanmalarını sağlayacaktır. Bu sorunların birçoğuna ülkemizde rastlanmaktadır. Bunun yanında özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler için uygun eğitim çalışmaları da ülkemizde görülmektedir. Dewey'in ülkemiz için hazırladığı rapor uygulanabilir ancak bugünün gereklerine uyarlanarak daha fazla detay içermesi gereken bir rapordur. Bu noktada ise Ülken'in detaylı eğitim planı dahil edilerek ülkemiz üzerinde uygulanabilir. Dewey her ne kadar evrensel bir eğitim anlayışı benimsemiş olsa bile Ülken Türk kültürünün içinde yetişmiş ve bu kültürün ihtiyacı olan eğitim metotlarının tespitini detaylı yapabilmiş bir filozof olduğu için ikisinin metotlarının birleştirilmesi daha kapsamlı ve etkili bir eğitim yapısı oluşturabilir. Genel olarak bakıldığı zaman Ülken'in fikirlerinin birçoğu Dewey'in fikirlerinin detaylandırılmış ve eğitim sistemimiz üzerinde

yapılmış gözlem sonucu ortaya koyulmuş bir fikirler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların yanında eğitim alanındaki bu eksiklikler ve olumsuzluklar göz önünde bulundurulursa özellikle ülkemiz için bir eğitim planı oluşturulup uygulanması alanına da fırsat verilmelidir.

KAYNAKÇA

Bilgiç, M., “Dewey’in Pragmatizmi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, (22), ss.352,

< <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/804223> > 18.06.2022.

Coşar, Ü., (2009), *Hilmi Ziya Ülken’de Bilgi ve Değer*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/ İslam Felsefesi Bilim Dalı, Van (Türkiye).

Çıtır, İ. A., Tanış, “John Dewey’in Naturalistik Din Anlayışı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/2019, (36),340,

<<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/849273>>18.06.2022.

Dewey J., “Coğrafya ve Tarihin Manası”, (çev. Leylanur Çelikağ), *Turkish History Education Journal Spring*, 8/2019, (1), ss.409.

Dewey, J., (2021’ d), *Felsefenin Yeniden İnşası*, çev. Süleyman Aydın, (1. Baskı), Fol Yayınevi, Ankara;

Dewey, J., (2020’a) *Demokrasi ve Eğitim*, çev. Mustafa Karaman, (1.Baskı), Gece Kitaplığı, Ankara;

Dewey, J., (2020’b) *Eğitimin Ahlaki Temelleri*, çev. Ali Kaan Çakar, (1. Baskı), Gece Kitaplığı, Ankara;

Dewey, J., (2021’e), *Ortak İman*, çev. Mukadder Erkan, Ayşe Eroğlu, (1. Baskı), Fol Yayınevi, Ankara;

Dewey, J., (2021’c) *Deneyim ve Eğitim*, çev. Sinan Akıllı, (5. Baskı), Odtü Yayıncılık, Ankara;

James W., (2008) *Pragmatizm ve Pratik Bir Felsefe*, çev. Sara Çelik, (1. Baskı), Doruk Yayıncılık,

Karagüven, M., “Çoklu Zekâ Teorileri ve Eğitim Uygulamaları”, *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3/2018, (2), ss. 1-17,

<<https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitim/issue/40594/463424>> 31.05.2022.

Kayışlı, B., (2012), *Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in Eğitim Düşünceleri ve Eğitim Felsefeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Elâzığ (Türkiye).

Kutlu Karaduman, R., (2005), *John Dewey'in Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri* (Yayınlanmamış yüksek lisan tezi), Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı/Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Sakarya (Türkiye).

Sanay, E., (1986), Hilmi Ziya Ülken, (1. Baskı), Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Sel, B., M.A., Sözer, “John Dewey'in Görüşlerinin Ontolojik ve Epistemolojik Temelde İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2015/16(3), ss.313-327,

<<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1489239>> 31.05.2022.

Tural, A., (2019), *John Dewey'in Demokrasi Anlayışının Pragmatik Temelleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı/Felsefe Programı, İzmir (Türkiye).

Türer, C., “(Pragmatist) Ahlak Nedir?”, *Temaşa*, 2016(5), ss.15-32,

<<https://dergipark.org.tr/tr/pub/temasa/issue/23818/253752>> 31.05.2022.

Ülken, H. Z., (1968), *Varlık ve Oluş*, (LXXXV), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Ülken, H. Z., (1972), *Genel Felsefe Dersleri*, (CVIII), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Ülken, H. Z., (2009), *Felsefeye Giriş 2*, (1. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul;

- Ülken, H. Z., (2013), Eğitim Felsefesi, (3. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara;
- Ülken, H. Z., (2016'a), Bilgi ve Değer, (3.Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara;
- Ülken, H. Z., (2016'b), Ahlak, (3. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara;
- Ülken, H., Z., (2010), Aşk Ahlakı, (1. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Vergili, A., (2006) Hilmi Ziya Ülken Kitabı, (1.baskı), Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız, F., H., (2014), *John Dewey'in Eğitim Görüşleri ve Türk eğitim Sistemine Etkileri* (Yayınlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı/Felsefe Grubu Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara (Türkiye).
- Yücel H. A., (1939) Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, (1. Baskı), Devlet Basımevi, İstanbul.
- Yüksel, H., (2021), *John Dewey'in Değer/leme Anlayışı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/ Felsefe Tarihi Bilim Dalı, Ankara (Türkiye).